

TARTALOM

Emlékezés Hungler Józsefre	3	Bándi László
Válogatás Hungler József írásaiból	22	
TANULMÁNYOK		
Veszprém város 2008-as emlékjelei	30	Bándi László
Újabb adatok Veszprém elfoglalásának hadtörténetéhez	39	Veress D. Csaba
KÖZLEMÉNYEK		
Veszprém meteorológiai viszonyai 2008-ban	48	Kovács Győző Gyula
Iskolai ünnepek a veszprémi felső kereskedelmi iskolában a második világháborúig	68	Csiszár Miklós
A Veszprémi Úttörő Fúvószenekar története (1975–1985)	76	Horváth Elvira
Kerékvetők Veszprémben	87	Jákói Bernadett
MEGEMLÉKEZÉSEK		
Molnár Gábor emlékezete	92	Porga Gyula
A legszentebb hangszer apostola	95	Kellei György
Kungli József főorvos 90 éves	100	Hogya György
KÖNYVSZEMLE	103	Sebő József Csiszár Miklós Bontó Józsefné Horváthy György
MÚLTIDÉZŐ		
Amikor a katonazenekar a Kossuth-indulót fújta	116	Sziklay János
A veszprémi „elefánt”-ról	119	Dr. R. S.

Várostarténeti folyóirat
Veszprémi
 Szemle

11. évfolyam, 1. szám 15. 2009.

Várostarténeti folyóirat
 ISSN 1217-5358

Főszerkesztő:
 Tölgyesi József

Technikai szerkesztő:
 Szurmay László

Szerkesztőbizottság:
 Faa Judit, a Kuratórium elnöke,
 Bándi László, dr. Csiszár Miklós,
 dr. Tölgyesi József,
 a Kuratórium tagjai

Szerkesztőségi titkár:
 Zsarnóczai Erika

Kiadja:
 a Veszprémi Szemle
 Várostarténeti Közhasznú
 Alapítvány
 8220 Balatonalmádi,
 József Attila u. 101.

Felelős kiadó:
 Faa Judit, a Kuratórium elnöke

A főszerkesztő elérhetősége:
 8200 Veszprém, Május 1 utca 2/1
 Tel.: 06-30-600-9186
 E-mail: tolgyesi.jozsef@upcmail.hu

Nyomda:
 Faa-Produkt, Veszprém
 Felelős vezető: Faa Zoltán

A folyóirat évenként 4 számmal
 jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI

BÁNDI LÁSZLÓ tanár, elnök, Veszprém megyei Honismereti Egyesület, Veszprém; BONTÓ JÓZSEFNÉ HORVÁTH ELVIRA tanítónő, tan-könyvszerző, Veszprém; DR. CSISZÁR MIKLÓS ny. könyvtárvezető, Veszprém; GUBICZA FERENC elnök, okl. agrármérnök, Nesmesvámos; HOGYA GYÖRGY helytörténeti kutató, Veszprém; †HUNGLER JÓZSEF Veszprém; HUNGLER MAGDOLNA Szombathely; HUNGLER JUDIT Veszprém; HUNGLER MARGIT Veszprém; JÁKÓI BERNADETT múzeumi munkatárs, Magyar Építőipari Múzeum, Veszprém; JUHÁSZ FERENC újságíró, szerkesztő, Veszprém; KELLEI GYÖRGY újságíró, szerkesztő, Veszprém; KOVÁCS GYŐZŐ GYULA meteorológus, Veszprém; PÉTERNÉ RÓZSA MÁRIA tanácsnok, Polgármesteri Hivatal Veszprém; PORGA GYULA alpolgármester, Veszprém; SEBŐ JÓZSEF tanár, irodalomtörténész, Padányi Gimnázium, Veszprém; SOMFAI BALÁZS igazgatóhelyettes, Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém; †SZIKLAY JÁNOS Veszprém; VERESS D. CSABA történész, Veszprém

Illusztrációk:

Bándi László, Kis Ferenc, reprodukciók és archív felvételek

A borító képei:

A címlapon: Hungler József-emléktábla

A borító 2. oldalán: Régi veszprémi képeslapok

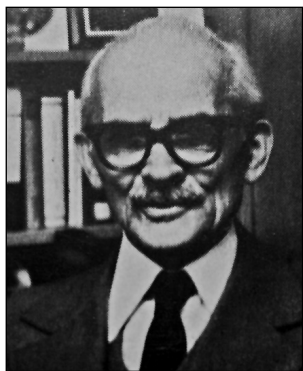
A borító 3. oldalán: A régi Veszprém képeslaponkon II. című kötet címlapja

A borító 4. oldalán: Régi veszprémi képeslapok

Emlékezés Hungler Józsefre

**100 éve született és 20 éve hunyt el
Veszprém díszpolgára, Hungler József (1909–1989)
tanár, helytörténeti kutató**

BÁNDI LÁSZLÓ

„Kevés magyar város tud felmutatni annyi történelmi vonatkozást, műemléket, mint Veszprém. Veszprém a magyar múlt remekbe szabott, kőbe vésett történelemlékönyve, csak tudni kell fellapozni és olvasni. Van-e ennél szebb valóság azok igazolására, hogy a rögöket, amiken ma élünk, történelemmel szórta be az idő.

Csodás ez a veszprémi táj a ma vadregényes, természet adta szépségével. Amilyen megkapó a Betekintsvölgy gazdag történelmi világa, olyan ünnepi hangulatot keltő az Aranyos-völgy felé vezető fenyves domboldal alatt húzódó völgyút. Legszebb tájaink hasonlíthatók csak e lankás dombhát mélyén kanyargó Séd-parti út kellemes hangulatához. Itt körülvesz az évezredek város történelmi levegőjének hamisítatlan romantikája. Érezzük, hogy itt e varázslatos szépségű völgyek mélyén vágattak egykor Koppány őspogány hadai... A mindent megszépítő csendben szinte hallható a messzeségbe vesző vágató lovak vad dobogása... A völgy másik szélén jön István király hada... talán a tatár hordák... majd a nyüzsgő, tarka, keleti színeket mutató török sátrak látszanak... Végül Rákóczi kurucainak szomorúan fájdalmas tárogató hangja hívogat...

Sokat tudnának mesélni itt a kövek is, a letűnt idők néma tanúi Veszprémről, erről a gazdag, változatos történelmi világról. A múlt emlékei felett lépked, aki a veszprémi földet tapodja... E néma kövek, a varázslatos szépségű tájak hozzánk nőnek, lenyűgöznek. Aki itt jár, szinte feledhetetlen élménykincsel távozik: magával viszi Veszprém minden szépségét.” (Hungler József)

HUNGLER JÓZSEF 1909. ÁPRILIS 14-ÉN SZÜLETETT Veszprémben a Davidikummal szemben lévő Szent László iskola szolgálati lakásában. Apai ágon a 18. századtól kötődik Veszprémhez, Hungler József sokgyermekes családból származó kőművesmester volt. Édesanyja is többgyermekes család szülötte volt

Hungler József és menyasszonya 1934-ben (Hajókirándulás Esztergomban)

Tótvázsonyból, aki férjhezmeneteléig dr. Cholnoky Ferenc orvos családjánál szolgált mint szakácsnő, később a Szent László iskolában volt iskolaszolga.

Elemi iskolai tanulmányait a Szent László iskolában végezte 1915-1919 között, ezután lett a veszprémi piaristák gimnáziuma diákja nyolc éven át, 1919-től 1927-ig. Itt kapta meg a tudás alapjait, s azt az erkölcsi hatóerőt, amely végigkísérte pályáján. Mindig meleg szeretettel emlékezett meg egykori tanáraitól, iskolájáról. Veszprém jelenének és múltjának atmoszférája jelentősen formálta életét. Érettségi után először a szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola hallgatójaként szerzett magyar, történelem, testnevelés szakos polgári iskolai tanári diplomát 1930-ban. Első működési helye Kálkápólnán volt egy magániskolában, majd tanított Esztergom-táborban, Esztergomban és Érden polgári iskolákban. 1934-ben vette feleségül Skoda Margit pedagógust, akivel öt gyermeket neveltek fel. Ezt követően tanított még Székesfehérváron a polgári iskolában, majd Vácon az ipari iskolában. 1943-ban beiratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetemre, de ez irányú tanulmányait a háborús események miatt csak 1948-ban tudta befejezni.

Ezt követően már magyar-történelem szakos középiskolai tanárként dolgozott az alábbi munkahelyeken: 1946-1951 között megyei tanfelügyelő, 1951-1955 között – az azóta megszűnt – helyi tanítóképző igazgatója volt.

1955-1957-ben a néhány éve alakult Veszprémi Nehézvegyipari Egyetem Kollégiumának az igazgatóságával bízták meg. Elmondása szerint akkor figyelt fel arra, hogy a Székesegyház és a volt Nagyszeminárium (akkor egyetemi kollégium) közötti területen focizó fiatalok lába alatt furcsán dobog a föld. Ez alapján határozta el egy feltáró árok kiásását. Felbuzdítván az egyetemi hallgatókat, segítségükkel

Hungler József gyermekei (Valéria, Margit, Klára, Judit, Magadolna)

– minden anyagi támogatás nélkül – végzett ásatásokat. Tudatosan, történeti források alapján kereste meg azt a helyet, ahol a középkori Szent György-kápolna romjait sejtette. Az ásatások sikerrel jártak. A feltárt és a későbbiekben restaurált és védőfedéllel ellátott kápolna értékes művészi kőfaragvány díszével együtt máig is egyik fő látványossága és történelmi értéke Veszprémnek. Ő bukkant rá az ásatásokon a rómaiak jelenlétét igazoló épületmaradványokra, valamint pénzérmékre is...

Gerencsér Gábor és Tibor, Hungler József, Hungler Józsefné, Gerencsér Judit, Hetesi Zoltán és Tamás unokák (1969)

„Velem született szülőföld-vonzódásom fordította érdeklődésemet Veszprém gazdag történelmi múltjának kutatása felé. Intenzívebb művelésére 1957-től nyílt alkalmam, amikor felszínre hoztam a veszprémi várban a Szent György-kápolnát, majd ugyanott három méter mélységben megtaláltam a rómaiak otlétét igazoló épületmaradványokat.” (Önvallomás)

1958-tól 1960-ig a Szilágyi Erzsébet Általános Iskolában tanított, majd 1960-tól 1969-ig, nyugdíjba vonulásáig volt a veszprémi Lovassy László Gimnázium tanára, ahol ezt megelőzően már óraadóként is működött. A magyar nyelv és irodalmat, valamint a történelmet oktatta szakavatott elmével, lelkesedéssel és szerető szívvel. Hasznosan és szívesen tudta ötvözni a történelmet és az irodalmat, s ezáltal maradandóvá és élményszerűvé tette a tananyagot. Tanítási órái érdekfeszítőek voltak, s a tankönyvek anyagán túl magyarázataiban megelevenedett a művészet, a régészet, az egyetemes művelődéstörténet, s az a szellem, mely magával ragadta a diákjait.

Osztályfőnök a III/B-ben (1965 április)

Az oktató-nevelő munka mellett egy időben a Lovassy Gimnázium könyvtárának is az őre volt. Munkája szerves részének tekintette az iskolai könyvtárosi feladatát. A könyvvállományt szakszerű hozzáértéssel gyarapította, a kölcsönző tanulók számára is hasznos tanácsokat nyújtott és megtanította őket szeretni a könyvet. Nem pusztán a könyv tartalmi mondanivalójára, tanulságaira hívta fel a figyelmet, hanem a könyvnek, mint tudást őrző eszköznek a megbecsülésére, szeretetére is nevelt. Ez vezette arra a gondolatra, hogy könyvkötő szakkört szervezzen és vezessen, s ezzel is felkeltse és ápolja a tanulóknál a könyv szeretetét.

Hungler József a szó szoros értelmében klasszikus műveltségű ember volt. A tisz-

ta tudás, a szellem töltötte be egyéniségét úgy, ahogyan azt az antik ideál megkövetelte. A külvilág szinte közömbös volt a számára, pontosabban a külvilágot is a szellem, a tudás oldaláról, annak fényében látta és szemlélte. Valójában tudós egyéniség lakozott benne, a tudomány intenzív művelése lett volna életének célja, miként az a régi, klasszikus gimnázium tanárainak megadatott. Erre azonban a háború utáni években nemigen nyílt lehetőség. Amennyire a körülmények engedték, foglalkozott tudománnyal, de bántotta, hogy egész lényével nem adhatja át magát ennek a nemes munkának. Intenzívebben csak nyugdíjas korában, ám akkor is fiatalos lendülettel és lelkesedéssel művelte a tudományt.

Mint ember és mint tanár szigorú, igényes, de igazságos, és mindig humánus volt. Kartársainak tudott jó tanácsokkal szolgálni és hasznos útmutatást adni a hozzá fordulóknak. Ezt a szigorú és igényességet maga felé is mércéül állította. Sosem törekedett hiú elismerésekre és olcsó sikerekre. Kutatásainak eredményét csak akkor közölte, ha biztos volt azok szilárd megalapozottságában.

Első írása 1935-ben jelent meg, majd ezt követően rendszeresen írt pedagógiai és közművelődési tárgyú cikkeket iskolai értesítők és folyóiratok számára. Veszüléttel vonzóddása szülőföldje iránt fordította érdeklődését Veszprém gazdag történelmi múltjának kutatása felé.

Rendszeres helytörténeti kutatásai eredményeként az őskortól az XIX. századig terjedő 600 oldalas regeszta-gyűjteményt (kútfő-jegyzék) állított össze 1959-ben *Mit tudok Veszprémről* címmel. Első nagyobb munkája 1960-ban Veszprém megye alkotói életrajzának az összeállítása volt a megyei könyvtár megbízásából. Ebben 500 személy életrajzát dolgozta fel.

1964-ben jelent meg Veszprémi séták címmel első városismertetője, majd 1965-ben ennek bővített kiadása a városi tanács művelődési osztálya kiadványaként. Sokan ebből a kis könyvecskéből ismerték és szerették meg városunkat, művészeti és kulturális értékeit. Hungler József volt a szerzője a Panoráma Kiadó gondozásában megjelent Veszprém c. füzeteknek 1967 és 1971 között.

100 éves vendéglátás címmel Hungler József helytörténeti monográfiájából szerkesztett egy kiadványt Birkás József újságíró. 1970-ben a budapesti Vendéglátóipari Múzeum részére készült két nagyobb tanulmánya *A veszprémi vendéglátóipar kialakulása* (180 old.) és *A Veszprém gazdaságtörténetének kereskedelmi emlékei* (255 old.) címmel.

Péterfay Endre Veszprém című fotóalbumának bevezetőjét és összekötő szövegét Hungler József írta és ő szerkesztette a képanyagot is. Ezt a fotóalbumot a Panoráma Kiadó 1971-ben angol, francia, német és orosz nyelven is megjelentette. A Panoráma 1973-ban ismét kiadta a Veszprém-albumot, amelyet Hungler József történelmi résszel egészített ki, valamint a *Vue Turistique veszprémi* különkiadásához is ő adta az anyagot. 1974-ben Veszprém város történeti bibliográfiáját állította össze decimális rendszerben, amely 6 ezernél több tételt tartalmaz. 1981-ben művelődéstörténeti forrásgyűjteményében a XII. századtól 1960-ig 5 kötetre bővítette Veszprém bibliográfiáját.

A Veszprémi Akadémiai Bizottság (VEAB) pályadíját nyerte el A veszprémi helytörténetírás és kutatás kialakulása (1982) című munkájával. Ennek közlését kezdték meg 1985-ben a Veszprém Megyei Múzeumok Közleményeiben: A veszprémi helytörténetírás és kutatás kialakulása I. rész (1984); A veszprémi helytörténetírás és kutatás kialakulása II. rész (1986). 1985-ben újabb VEAB-elismerést kapott a Veszprém régebbi földrajzi és személynevei munkája, aminek anyagából készült a Veszprém településtörténete (1988) című könyve.

„Hungler József, az elkötelezett patrióta, szűnni nem akaró lelkesedésével kutatja szülőhelye történetét. Sokszor tapasztaltuk már, hogy az írásos dokumentumok tűzvesztek vagy a tudatlanság martalékaivá váltak, viszont a szójhagyomány által megőrzött földrajzi vagy személynevekből következtetni lehet a hajdani élet minden napjaira. Hungler József előtt senki ilyen részletességgel még nem dolgozta fel a város iratait, jegyzőkönyveit, így tanulmánya bármely helytörténet- vagy család kutatónak jelentős segítséget nyújthat.” (Idézet Bándi László: Közelebb Veszprém valós múltjához c. cikkéből.)

Pápai Sámuel A magyar litteratura esmérete c. művének reprint kiadásához Hungler József írt utószót.

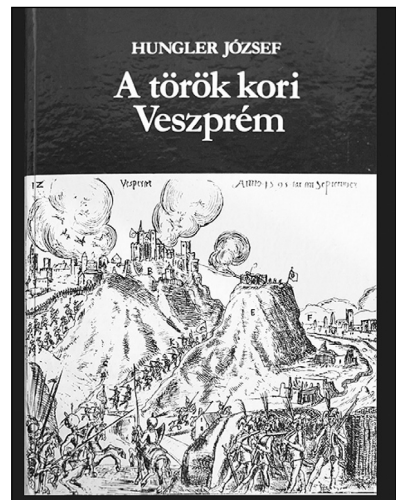
Fő művei

1986-ban került kiadásra A török kori Veszprém című könyv a Csopak Tája Tsz. anyagi támogatásával.

„Az a negyven méter körüli mélység, ami a középkori veszprémi várkútból megmaradt, egy darab különös történelem a város múltjából. Titokzatossága talán jobban kísért, mint bármely más egykorú emléke. A középkori régi vár kutak nemcsak a megépítés sokszor évtizedekre nyúló küzdelmeivel lettek híresek, de néha a helyi szójhagyományban is élő mondákkal, amelyek a kútba rejtett titokzatos kincsekről vagy a belőlük nyíló titkos oldalkijáráról, rejtékalagutakról beszéltek. Veszprémnek nemcsak neve és keletkezése vitatott, de a várban a Gizella-kápolna előtt álló és 1938-ban helyreállított várkút is ilyen különös, sok titokzatosságot magába záró rejtély.

Sokszor meg-megálltam előtte, elnéztem... Bele is tekintettem, de a borzadást keltő néma mélység nem tud választ adni leginkább izgató kérdéseinkre: vajon ki, melyik korban, mikor is építhette és akkor régen hogyan használhatták?

Az még csak elképzelhető, hogy eleinte a vár alatti völgy forrásaiból látták el magukat ivóvíz-

zel az ott lakók, de a királynék városának ez a megoldás kevés lehetett. Amilyen mértékben nőtt a vár lakóinak száma, olyan bizonyossággal feltételezhető régebbi korra a kút létezése. A veszprémi vár vízellátását ekkorra már feltétlenül olyan kút biztosította, aminek az alján bővízű forrás lehetett. Mivel eddig sehol a várban másféle kút nyomára nem akadtunk, ez csak a jelenleg ismert várkút lehetett. Ha még az 1276-ban elpusztult főiskoláját és az előbbieken érintett lakosságot is figyelembe vesszük, amikor már a püspök jobbjágyainak a XIV. század elején háziállatai is vannak a várban; mindezek vízszükségletét nem a vár alatti forrásokból vagy a Sédből felhordott', és a várba behordott víz, hanem a helyben található várkútnak kellett kielégítenie.

A veszprémi várkút alakjánál és jellegénél fogva ciszterna soha nem volt. A ciszterna esővizet összegyűjtő nagyobb medence volt a középkori várakban. Ezzel szemben a veszprémi várkút forrásvizet adott. Egyszeri rátekintéssel is megállapítható, hogy a másfél méter átmérőjű nyíláson ésszerűtlen lett volna lefolyatni az esővizet. Ez ugyanolyan naiv feltételezés, mint annak híresztelése, hogy a török ostromok idején éjjel hordták a vizet a váron kívüli forrásokból, a Sédből (!) több száz főnyi őrség és elég nagy számú ló részére.

A várkút helyének megállapítására a legrégebbi adat az 1569-ből maradt váralaprajz, ahol kis kör jelzi. A másik adat Istvánffyának az 1593-as ostromnál adott leírása. Nála a vár elvesztésének egyik oka a vízhiány, mert az őrség gondatlansága miatt elromlott a felhúzó szerkezet. Majd 1656-ban Leückerhard is a kút hajtóművének elromlását és az emiatti vízhiányt említi. A veszprémi vár vízhiánya tűz esetén összezsúfolt épületeivel katasztrófális pusztulásnak lehetett oka. Az eddigiekben már több tűzről emlékezünk meg. Egészüljenek ki ezek Leückerhard Oktávián helyszíni jelentésével a várban 1656. március 28-án történt tűzről. A török kori magyar történelemben egyedülálló esetként, borral oltották el a keletkezett tüzet.”

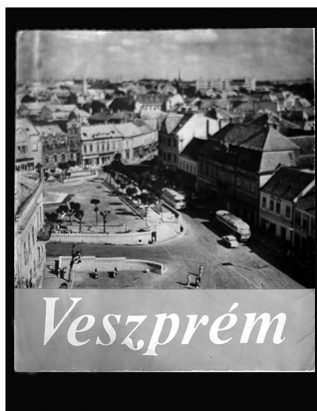
(Idézet Hungler József: A török kori Veszprém című könyvből. Veszprém, 1986, 163-165. o.)

A várkút 2002-es kitisztítása mindenben igazolta Hungler József feltételezéseit.

A Veszprém településtörténete 1988-ban jelent meg.

1988 nyarán mint a Veszprémi Szent István Emlékbizottság tagja, az évforduló kapcsán négy újságcikkből álló sorozatot írt. (Három a veszprémi Naplóban, egy pedig a Veszprém emlékezik c. kiadványban jelent meg.)

Az 1989-es esztendő egyre romló egészsége miatt nagy erőpróbát jelentett számára, de így is, nagybeteg, újabb könyvén dolgozott, amely Az újkori Veszprém címet viseli, felölelve az 1875-től 1914-ig terjedő időszakot. Sajnos, ez a munkája csak kéziratban van meg.

Hungler József érdeklődött a város jelene iránt is. A város fejlesztését csak úgy tudta elképzelni, ha figyelembe veszik a meglévő, történetileg kialakult városképet és annak hangulatához, értékeihez igazítják a fejlesztéseket. Ha intelmeit akkor komolyabban veszik, előnyösebben alakulhatott volna Veszprém városképe, a régi és az új harmonikusabban illeszkednék egymáshoz.

Gondterhes munkás életet élt Hungler József. Mind oktató-nevelő munkássága, mind helytörténeti-tudományos tevékenysége eredményes és nagy értékű. Megjelent művei és a bennük megnyilvánuló alkotóerők bizonyítják, ha életkörülményei megengedik és korábban elmélyülhet a helytörténeti kutatómunkában, még több alkotás dicsérhetné nevét és munkásságát. Tevékenysége így is értékes és marandó.

Közel 30 évnyi tudományos működését ismerte el Veszprém vezetése azzal, hogy 80. születésnapján, 1989. április 14-én *Veszprém város díszpolgárává* avatták.

20 éve, 1989. október 10-én hunyt el.

Hungler Józseffel kapcsolatos visszaemlékezések és idézetek

Szüleink emlékezete

Édesapánk emléke mindhármunk lelkében elevenen él és nem halványul az évek múlásával sem. Elég egy tárgy, egy kép vagy hang, és máris itt van közöttünk, pedig a távolság igen nagy. Már húsz éve nincs velünk.

Ilyenkor érdemes az emlékek bugyraiba mélyebben nyúlni, mert sok, szinte elfeledett emlék kerül elő. Kisgyermek-fejjel nem mindig tetszett a szülői szigor, de most már hálás szívvel gondolunk rá.

Magdolna: Édesapánk fegyelmezett, nagyon pontos, megbízható ember volt. Tudomásom szerint soha nem késett el sehonnan. Ha valami feladatot elvállalt, azt minden erejével teljesítette, ezt elvárta munkatársaitól és családjától is. Nagyon bosszantotta, ha egy előadó vagy tanár beszéd közben az óráját nézegette és még így sem tudta a mondandóját pontosan befejezni. Amikor Ő bejött az osztályba, fellépett a katedrára, letette az osztálynaplót és azonnal lecsatolta a karóráját, amit úgy helyezett el az asztalon, hogy a figyelésével senkit ne zavarjon. Óráiról nem késett és a végét sem húzta el. Ezeket azért tudom ilyen pontosan, mert több órán is tanítványa voltam.

Precízségének egyik jelképe az íróasztala volt. Nekünk, kisgyerekeknek, nem volt szabad semmihez sem nyúlni, amit be is tartottunk. Egyszer – talán 6-7 éves lehettem –, behívtam a szobába és arra kértem, hogy jól nézzek meg mindent az asztalon. Ezután levett róla mindent. El sem tudtam gondolni, hogy ez milyen játék?

Majd kért, hogy mindent rakjak vissza a helyére. Természetesen sikerült a feladat, mert már sokszor megcsodáltam a ceruzákat, a tollakat, a lámpát, az aranyszínű réz oroszlánt – a levélnyomót –, csak hozzányúlni nem mertem soha. Akkor jött a nagy csoda, mert attól kezdve rám bízta az asztal törölgetését. Az volt életem első kitüntetése.

Nehéz időszakban éltünk, mindenre vigyázni kellett, mindent meg kellett becsülni. Kisiskolás korunkban Édesapánk faragta a ceruzáinkat, gondolom, takarékosági okokból. Nagy gondot kellett fordítani füzetre, könyvre. Így elszakadt könyv, számfüles füzet nem volt a táskánkban.

Könyvespolcain is szigorú rendet tartott, arra volt büszke, hogy akár éjjel, sötétben is le tudta venni a kívánt kötetet.

Judit: Húsz éve már, hogy elment, de még most is úgy látom magam előtt, mint régen, amikor megjött az elmaradhatatlan akatáskájával, a gondolataival, terveivel. Nagyon sokat dolgozott, sokszor éjszakákon át írta cikkeit. Ezzel kapcsolatban gondolok Rá nagy szeretettel.

Már gimnazista voltam – nagyon szerettem az irodalmat –, amikor egyik este behívott a szobájába és kérte, olvassam el az éppen elkészült, újságnak szánt írását és mondjak véleményt róla. Végtelen öröm töltött el, hogy engem méltónak talált erre a feladatra és meg is hallgatta észrevételemet.

Majd amikor 1957-ben elkezdődtek az ásatások a várban, ott is segítettem neki, az első feltárásnál az alaprajzokat én készítettem el. Nagyon büszke voltam Édesapámra, mert olyan kitartóan tudott dolgozni. A könyvek szeretetét is Tőle tanultuk meg. Mindig igényes olvasmányokkal látott el bennünket.

Gyermekkori kedves emlékeim közé tartoznak azok a téli esték, amikor a cserépkályha nyitott ajtaja mellett ültünk, villanyt nem gyújtottunk és így beszélgettünk. Ezeket az estéket Édesapánk is nagyon szerette.

Mindig a becsület és tiszta szándék vezette – ezt piarista neveltetéséből hozta magával –, soha nem volt hivalkodó, mindig csendben dolgozott, nagyon sokat és ezt mind szülővárosa iránti szeretetből tette.

Magdolna: Szerette családját és emiatt időnként sok aggodalmat élt át a megélhetésünk miatt. A felhők és gondok alól Édesanyánk derűs, optimista természete volt a kivezető út, az Ő vidámsága napfényként ragyogta be a családot. Kreatív és ügyes kezű volt, minden ruhánkat maga varrta, kötötte, hímezte. Minden igyekezetével azon volt Édesapával együtt, hogy mindenünk meglegyen és ne érezzük a nehézségeket. Meg kell említenem a – nem is tudom miből előállított – finom meleg ebédeket, amivel még felnőtt koromban is hazavárt. Ő volt az, aki megteremtette a biztos hátteret Édesapánk számára, hivatását feláldozva nevelte az öt gyermeket, hogy Ő nyugodtan dolgozhasson.

Teljesen átlagos polgári család voltunk nehézségekkel, gondokkal, nézeteltérésekkel, nagy szomorúságokkal, de az összetartozás, a hit és az egymás iránti szeretet napfénye minden sötétségen átvilágított.

Margit: A mai értékvesztett világban csak akkor tud az ember talpon maradni, ha

szilárd erkölcsi alapon áll és a szellemiek felé fordul. Én a szüleimtől ehhez kaptam olyan örökséget, ami mindig erős alapul szolgált életem során. Egy nagyon fegyelmezett, következetes, szigorú édesapa, és egy nagyszívű, vidám, kreatív édesanya olyan világot varázsoltak körénk, hogy a legnehezebb évekre is úgy emlékszem vissza, mint egy nagyon szép és boldog gyermekkorra.

A mi világunkban az érték: a hit, a szellemiek felé fordulás, a könyvek, a zene, a természet, a hazaszeretet és Veszprém szeretete voltak.

Szüleink leginkább azt hagyták ránk örökségül, amit Édesapánk különösen hangsúlyozott, hogy vigyázzunk egymásra, szeressük és becsüljük egymást, és a nagy család minden évben találkozzon.

Szüleink emlékét nagy szeretettel őrizzük.

HUNGLER MAGDOLNA, JUDIT ÉS MARGIT

Emlékeim...

Családi körben gyermekkoromban szüleim sokszor beszélgettek a Hungler családról, hiszen a Temetőhegyen (a mai Dózsavárosban) nagyrészt olyan emberek éltek, akik személyesen ismerték egymást. A Hungler családot nagy tisztelet övezte a környezetükben.

A Hungler József tanár úrral kapcsolatos első igazi emlékem az volt, amikor a szüleimmel elmentünk megnézni a Szent György-kápolna feltárási munkáit. Gyerekként is éreztem, hogy milyen nagy érték az, amit látunk!

Az általános iskolát befejezve felvételt nyertem a Lovassy László Gimnáziumba. A gimnázium jó híre, eredményei nagy hatással voltak rám, ezért jelentkeztem oda. Az akkori szabályoknak megfelelően, a gimnáziumi tanulók a 6 napos tanítási hétből 1 napot politechnikai gyakorlaton töltöttek. A mi politechnikai gyakorlatvezetőnk Hungler József tanár úr lett.

Máig emlékszem arra a napra. A tanár úr szigorú, rendkívül fegyelmezett embernek tűnt, ami a későbbiekben teljesen be is igazolódott, de a szemüvege mögül ránk tekintő szeme végtelen figyelmet és szeretetet sugárzott.

Persze, el sem tudtuk képzelni, hogy mire fog ő bennünket tanítani, hiszen a lányok főként varrásra, vagy valami ehhez hasonló, lányoknak való gyakorlatokra jártak addig.

Bemutatkozott, és amit mondott, az a teljes meglepetés erejével hatott: könyvkötészetet fogunk tanulni. A tanár úr elmondta nekünk azt is, hogy ő is most tanulta meg a szakmát a Georgi családtól, akik minden veszprémi ember számára ismertek voltak, s mi először elsajátítjuk az ehhez szükséges elméleti és gyakorlati ismereteket, és utána gyönyörű feladat vár ránk.

Felhívta a figyelmünket arra is, hogy bizonyára mindannyian tudatában vagyunk annak, hogy milyen nagy megtiszteltetés a Lovassy László Gimnáziumban tanulni, és, hogy mi a célja a mi könyvkötő gyakorlatunknak. Elmesélte a gimnázium eddi-

gi történetét, majd bementünk a gimnázium könyvtárába, amely díszteremként is funkcionált. A könyvtár falait a padlótól a mennyezetig rengeteg könyv és folyóirat borította, s akkor tudtuk meg, hogy az lesz a feladatunk, hogy rendbetegyük a könyvtárat. Akkor még nem is sejtettük, hogy milyen kincseket fogunk a kezünkben tartani. Az elméleti és a gyakorlati ismeretek megtanulása és a vizsgafeladat elkészítése után elkezdtük a máig felejtethetlen munkát.

A gyakorlati munka történelmi, irodalmi, művészeti ismeretek megszerzésével párosult számomra, de hiszem, hogy osztálytársaim számára is örök élményeket adott. Vallom, hogy Veszprém szellemiségét és értékeit azok az évek vésték belém örökre. Az órákon csodálatos ismeretanyagot kaptunk Veszprém igazi arcáról, múltjáról és jövőbeli reményeiről.

Ahogy teltek az évek, Jóska bácsi szigorúnak tűnő személyisége mögött egyre többször láttuk meg huncut tekintetét, s azt az igazi emberséget, ami rá jellemző volt. A velünk elkezdett munkát az elkövetkező időszakban is folytatta, amelynek legfontosabb jelentősége talán nem is a munka fizikai eredménye, hanem az a szellemiség, amelyet gondolkodásunkban elültetett.

Gimnáziumi tanulmányaim befejezése után is figyelte életutamat. Megjelent műveivel, írásaival mindig megtisztelt, amiért örök hállával tartozom szeretett tanáromnak.

A már említett vizsgamunka elkészítése során mindannyian a saját magunk által kiválasztott könyvet, folyóiratot köthettük be. Én Mozart Requiem című oratóriumának kottáját választottam vizsgafeladatommak.

A számomra legcsodálatosabb Requiemet azóta is ebből a kottából énekelem, s minden alkalommal a Requiem – szeretteimre emlékezve – Hungler József tanár úrért is szól!

PÉTERNÉ RÓZSA MÁRIA, volt tanítvány

Barátságom Hungler József volt tanárommal

A veszprémi Lovassy László Gimnázium III/D osztály tanulójaként 1955/56-ban volt a tanárom Hungler József, amikor a magyar történelmet tanultuk. Szigorú, magas követelményeket támasztó, igényes tanár volt, aki mindig többet adott a tankönyv anyagánál, s ezáltal diákjait is fokozott teljesítményre sarkallta. A követelmény mellett igyekezett megszerettetni velünk a tantárgyát, érdekes történetekkel színezte az előadása anyagát. Az összefüggések felismerésére hívta fel a figyelmünket, amely az egyes események megértése szempontjából volt fontos. Ugyanakkor azt is megkövetelte tőlünk, hogy megjegyezzük a lényeges évszámokat, hiszen az eseményeket mindig az adott korban kell elhelyezni. Kiemelte Veszprém és Veszprém vármegye történelmi múltjának eseményeit. A veszprémi várban a nyári szünetben lehetett volna a kutatásaiban közreműködni, amelyen nem vettem részt, mivel pénzkereséssel kellett töltenem a nyári szünetet.

A tanár úr találta meg a veszprémi várban a Szent György-kápolnát, Beriszló Péter törökverő püspök összetört síremlékét, a vár kazamatáját, regisztrálta a várfalak legrégebbi szakaszait.

A tanulást követő évtizedek szabadidejében magyar történelmi múlttal foglalkozó könyveket vásároltam és olvastam szívesen, kirándulni is történelmi helyekre mentünk, elsősorban a családdal. Első munkahelyem Bakonybél, a történelmi események színhelye volt, a későbbi Gellért püspök remetesége, az 1018 körül létrehozott apátság, a napóleoni háború eseményei, következményei kötődnek a településhez, melyek akkor is érdekeltek.

Hungler tanár úr személyével, munkásságával harminc évvel később találkoztam ismét, amikor a Veszprém megyei Napló című napilapban 1984 decemberében olvastam, hogy elkészítette A török kori Veszprém című könyv kéziratát, s nincs, aki vállalkozna a kiadására. Abban biztos voltam, hogy a szakmai követelményeknek megfelel a kézirat. Úgy gondoltam, hogy valamilyen formában kellene segítenem a probléma megoldásában, hiszen óriási munka állhat a kézirat elkészítése mögött. Az az ötletem született, hogy a szövetkezetnek kellene vállalnia úgy a költségeket, hogy a tagjainak, dolgozóinak a könyvet karácsonyi ajándékként adjuk az addigi csopaki bor ajándék helyett. Meg kellett vizsgálnom, hogy jogilag miképp oldható meg a könyv kiadása. Segítséget és tippet a Veszprémi Pannon Nyomda igazgatójától, Danóczy Balázstól és a Veszprém Megyei Tanács elnökhelyettesétől, Szász Andrásztól és osztályvezetőjétől, Navracsecs Tibortól kaptam.

Ez alapján két alapvető szabályt kellett betartani, ha a könyv anyagi fedezetét tudjuk biztosítani: egyrészt olyan szervezetet kell keresni, amely megfelelő tekintéllyel rendelkezik a könyv szakmai háttérét illetően, másrészt a könyv kiadásához szakmai lektor felkérése szükséges. Mindezeket azért kell biztosítani, hogy senkiben se merüljön fel, hogy a kiadvány „csak egy szövetkezeti könyv”, amelynek nincs meg a szakmai kontrollja.

A szakmai háttér biztosítását felkérésemre a Veszprém Megyei Levéltár, illetve annak igazgatója, Madarász Lajos vállalta. A lektori munkára Danóczy Balázs igazgató volt egyetemi évfolyamtársát javasolta, aki a török kor kutatójaként volt ismert. E helyzet tisztázása után kértem Hungler tanár urat, hogy üljünk le a könyvkiadás-sal kapcsolatos megbeszélésre, mert kíváncsi voltam a kéziratra is. A kéziratot megismertem, érdekesnek, kitűnőnek tartottam, így az érintett szervezetekkel (Megyei Levéltár, Pannon Nyomda) és személyekkel a szerződéseket a szövetkezet vezetőségének jóváhagyásával megkötöttük.

Ezt követően a kézirat lektorálása megkezdődött, mely aztán elég sokáig tartott. A többszöri sürgetésem ellenére a szerző és a lektor nem tudtak megegyezni a lektor által szükségesnek tartott korrekciókban. Nem kívántam az ügybe bekapcsolódní, mivel úgy gondoltam, ez nem az én feladatom. Az idő viszont sürgetett. Az idő múlásával úgy gondoltam, hogy meg kell ismernem a problémát, ezért kértem a tanár urat, hogy üljünk le a téma megbeszélése miatt. A tanár úr elmondta, elég hevesen, hogy a lektor nem hajlandó az ő gyönyörű, többszörösen összetett mondatait

elfogadni. Ezekből tömondatokat akar csináltatni vele. Ezzel ő nem ért egyet, nem fogadja el semmi körülmények között. Az újabb egyeztetés sem vezetett eredményre, egyik sem engedett. Én annak örültem, hogy „csak” ilyen jellegű vita van, nem felfogásbeli, nem az események másképp történő értékelése merül fel vitaként.

A lektor felajánlotta visszalépését. Más személyeket ajánlott lektornak, akikkel a tanár úr megállapodott. Így kiadásra előkészíthető volt a kézirat. Közben 1986-ot írtunk, amely a Budavár visszafoglalása 300. évfordulója volt. Így kerülhetett a könyv első oldalainak egyikére, hogy „Budavár visszavívásának 300. évfordulója tiszteletére” jelenik meg. A könyvnek nagy sikere lett, a szövetkezet tagjainak zöme is jó néven vette, hogy érdekes könyvet kaptak, mert községeink egy részének lakói is szerepeltek a történetben.

Hungler tanár úr sikeres könyve nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy elkezdtük a területünkön lévő 11 község és Balatonfüred város monográfiáinak elkészítését. Első községmonográfiánk Hidegkúti Mihály – Hudi József: Hidegkút története (Veszprém, 1987) volt. E sorozatban jelent meg Lichtneckert András: Balatonfüred-csopaki borvidék története (Veszprém, 1990) című könyv, amely a Balaton-felvidék szőlőkultúrája megismerésének egyik alapkötete lett.

A könyvsorozat köteteit szakemberek készítették, elsősorban a Veszprém Megyei Levéltár munkatársai, de másokat is bevontunk e munkába, például Veress D. Csaba hét könyv kéziratát készítette el, illetve jelentősen működött közre. A történetíróktól a szövetkezet megvette a kéziratokat és megköszöntük a munkájukat az adott könyvben.

Hungler József tanár úrral nagyon jó személyes kapcsolatot sikerült kialakítanom, amely barátsággá alakult. Hálás vagyok Neki azért, hogy megkövetelte tőlünk a tananyagot, ugyanakkor mindent megtett azért, hogy elsajátítsuk azt az ismeretet, amellyel a hazaszeretetet egyaránt erősíteni tudtuk magunkban és környezetünkben.

Szívesen vettem részt anyagilag is a Lovassy gimnáziumban tanár úr emléktáblájának létrehozásában. Mindig emlékezetes marad, amikor Varga Miklóssal, a Lovassy és Piarista Gimnázium baráti kör elnökével az emléktábla avatásakor együtt koszorúztunk. Jó lenne, ha minél többen lennénk olyanok, mint Hungler József tanár úr volt, aki 100 éve született.

GUBICZA FERENC okl. agrármérnök

Jeles tanárok emléke

Sokaknak jelentett emlékezetes élményt az elmúlt évben, amikor az egykori veszprémi piarista gimnázium, valamint a jogutód Lovassy gimnázium öregdiákjai baráti találkozó és a várban rendezett kiállítás keretében mutatták fel a 400 éves piarista oktatás és az 1711-ben Veszprémben alakult rendi iskola gazdag történetének értékeit. Ezzel az eseménysorozattal azonban nem szakadt meg az öregdiákok bará-

ti körének tevékenysége, a Lovassy gimnázium vezetésével egyetértésben elhatározták, hogy maradandó emléket állítanak az intézmény volt jeles egyéniségeinek.

Ennek első aktusaként, a gimnázium iskolatörténeti kiállításához kapcsolódóan, október 10-én emléktáblát avattak Hungler József tiszteletére. Az egykori piarista diák, majd gimnáziumi tanár egész életútja szülővárosához, Veszprémhez kötődött, számtalan publikáció, több könyv őrzi helytörténeti kutatásainak eredményeit. A ő nevéhez fűződik például a székesegyház mellett a Szent György-kápolna régészeti feltárása is. 80. születésnapján munkásságát a Városi Tanács Veszprém díszpolgára címmel ismerte el, ezt később a megyei jogú város önkormányzata is megerősítette.

Az emléktábla-avató ünnepségen dr. Varga Miklós, az öregdiákok baráti körének ügyvezető elnöke ismertette Hungler József életútját, majd dr. Borián Árpád és Gubicza Ferenc társaságában Bors József alpolgármester tisztelgett a kiváló tanár és helytörténeti kutató emléke előtt. Ugyanakkor Katanics Sándor, a gimnázium igazgatója bejelentette, az önkormányzat és a baráti kör támogatásával 1998 januárjában dr. Brusznay Árpád, majd az év során Harmath István emléktábláját helyezik el az intézmény folyosójának falán.

Az elmúlt hetekben gazdag képanyaggal több, a veszprémi piarista gimnázium, rendház és templom történetét is feldolgozó dokumentummal jelent meg egy emlékkönyv, amely egyúttal tartalmazza a múlt évi veszprémi kiállítás anyagát. A dr. Varga Miklós által összeállított könyv felvillantja a gimnázium egykori neves tanárainak és diákjainak életútját, tevékenységét, így rövid ismertetőket olvashatunk Bolgár Mihályról, Laczkó Dezsőről, Batsányi Jánosról, Cholnoky Jenőről, Csikász Imréről és Zichy Mihályról...

Veszprémi 7 Nap. 1997. október 16.

J(UHÁSZ) F(ERENC)

Hungler József emléktáblái

Az emlékjel neve: Hungler József

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Vár u., Szent György-kápolna bejáratánál

Felirata: Hungler József (1909-1989) Veszprém város történetírójának, a középkori Szent György kápolna felfedezőjének emlékére Múzeumbarátok Köre Honismereti Egyesület Veszprém, 1998.

Anyaga: Fehér márvány

Készítő: Stumpf János kőfaragó mester

A felavatás dátuma: 1998. november 18.

Történeti leírás: Hungler József (Veszprém, 1909. ápr. 14. - Veszprém, 1989. okt. 10.) tanár, helytörténész. A középiskolát Veszprémben végezte, Szegeden polgári iskolai tanári képesítést szerzett. Először Kál-Kápolnán tanított, majd az esztergomi iskolában kapott állást. Érdre, később Székesfehérvárra került. A második világháború után a fogságból hazatérve a veszprémi polgári iskolai tanfelügyelőségen dol-

gozott. 1947-ben a budapesti tudományegyetemen középiskolai tanári oklevelet szerzett. A veszprémi tanítóképző, annak megszűnése után a Veszprémi Vegyipari Egyetem kollégiumának igazgatója. 1969-ben a Lovassy László Gimnázium tanáraként ment nyugdíjba. Első helytörténeti írása 1935-ben jelent meg. 1957 után rendszeresen foglalkozott helytörténeti kutatással. Nevéhez fűződik a veszprémi Szent György-kápolna feltárása. Egyetemi hallgatókkal végzett ásatást a várkútnál is. 1989-ben Veszprém város díszpolgárává választották. Hamvasztás után a nejevel a Dózsa-városi temető családi sírjában temették el. *Műveiből*: Veszprém megyei életrajzok. (Kézirat az EKMK-ban.) 1960. - Ipari és gazdasági vonatkozások Veszprém történetéből. Veszprém, 1963. - Veszprémi séták. Veszprém, 1964. - Ezeréves vendéglátás. 1967. - Veszprém. (Fotóalbum.) 1971. - Veszprém bibliográfiája.

1-4. köt. (Kézirat az EKMK-ban.) 1981. - A török kori Veszprém. Veszprém, 1986. - Veszprém településtörténete. Veszprém, 1988. *Irodalom*: Horváthy György: „Maradandót akartam adni Veszprémnek?”. = Napló, 1984. okt. 18. - Bándi László: Közéleti Veszprém valós múltjához. = Napló, 1986. febr. 18. - Horváthy György: Veszprém településtörténete. Megjelent - szép könyve. = Napló, 1988. dec. 22. - Barták Péter: Következetes életút. A szülőföld vonzásában. = Napló, 1989. okt. 3. Varga Béla (főszerk.): Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon (Veszprém, 1998, 231. old.)

* * *

Az emlékjel neve: Hungler József

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Lovassy László Gimnázium I. emeleti zsbongója

Felirata: Hungler József 1909-1989 A tanárnak és helytörténetkutatónak Tanítványai, tisztelői és a Gimnázium Baráti Köre

Anyaga: Fekete márvány

Készítő: Stumpf Ferenc kőfaragó mester

A felavatás dátuma: 1997. október 10.

Avató: Katanics Sándor igazgató és dr. Varga Miklós, az Öregdiák Baráti Kör elnöke

Köszöntőt mondott: Dr. Varga Miklós, az Öregdiákok Baráti Kör elnöke, Katanics Sándor igazgató

Megjegyzés: Hungler József 1969-ben történt nyugdíjazásáig a gimnázium tanára volt. Az emléktábla felavatásán Hungler József özvegye is megjelent.

Történeti leírás: Az emléktábla leleplezése után Bors József alpolgármester dr. Borián Árpáddal és Gubicza Ferencsel Veszprém város Önkormányzata, a régi és a mai diákok, valamint a tantestület nevében helyezték el koszorúikat.

* * *

Emlékjel neve: Hungler József

Típusa: Síremlék

Helye: Veszprém, Dózsa városi temető

Felirata: Hungler József 1909-1989, Skoda Margit 1910-2004, Hungler József 1882-1951, Hungler Józsefné 1885-1968. Béke poraikra.

Anyaga: műkő, fehér márvány táblák, fehér márvány kereszt és Krisztusfej-plakett

Felavatás dátuma: 1951

Megjegyzés: Hamvasztás után 2004-ben a családi sírban helyezték el Hungler József és felesége Skoda Margit hamvait.

* * *

A Hungler Józsefre való emlékezés anyagát a családtól kapott, a Varga Béla: Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon, a Lovassy László Gimnázium évkönyvei, a Piarista Baráti Kör kiadványai és az Eötvös Károly Megyei Könyvtárban található kéziratok, kiadványok alapján összeállította és szerkesztette: Bándi László.

A fotóanyagot Kis Ferenc készítette.

Hungler József iratai a megyei levéltárban

Hungler József hagyatékának levéltárba kerülését a család döntése tette lehetővé. A neves várostörténeti kutató, a kiváló pedagógus, akire sokan máig hálával emlékeznek, jelentős könyv- és iratgyűjteményt hagyott maga után. Özvegye, Skoda Margit azt szeretete volna, hogy férje korábbi nagysikerű munkái után (Veszprémi

séták, A török kori Veszprém, Veszprém településtörténete) kéziratban maradt utolsó nagy munkája, a város polgári kori történetéről készített kézírata is mielőbb napvilágot lásson. A kézirat kiadásának, közelebről a Veszprém Megyei Levéltárhoz való eljuttatásának ügyében Hudi József levéltáros kollégám közvetített.

Egy levéltári intézmény köszönettel tartozik azért, ha a társadalom méltányolja, kivált, ha még gazdagítja is iratanyaggal. Így vettem kézbe magam is 1999-ben a Hungler-kézirat ügyét, tudva, hogy egy megbecsült személyiség, az eredményeiért annakidején keményen megdolgozó szerző művéről van szó. Ismeretes, hogy egy kézíratos mű kiadásának seregnyi feltétele van, amelyek mind a mű célszerűségét, hasznát, hitelét, helytállóságát szolgálják, s ezek révén a szerző tekintélyét is hivatottak megvédeni. Mivel a kézirat e tekintetből sok kérdést felvetett, hiszen a szerzőnek nem maradt már ideje bevégezni munkáját, a mű gyors kiadása lekerült a napirendről. A Margit nénival való találkozások során azonban arra is fény derült, hogy férje hagyatékában más kéziratok, fogalmazványok, adatgyűjtések, cédulák és megjelent művek, sőt, szakkönyvek is maradtak elég nagy mennyiségben. Mindez sajátos helyzetet teremtett: a hagyaték eszmeileg fenntartandónak, megőrzendőnek számított az özvegy, és szerencsére, a család, az örökösök szemében is, ugyanakkor mégiscsak gondot jelentett a sok doboz, köteg elhelyezése egy lakótelepi lakás falai közt. Köszönet és elismerés illeti az azóta szintén elhunyt özvegyet azért, hogy hozzájárult férje várostörténeti hagyatéka egészének levéltárba adásához, úgy is, hogy közben eredeti szándékának teljesülése, a polgári kori Veszprém történetéről szóló kézirat kiadása a számára beláthatatlan jövőbe tolódott.

Az, hogy egy neves személyiségtől származó irathagyaték egy levéltáron belül egy országosan egységesen kialakított nyilvántartási váz rendszerében hova kerüljön, és az anyagot részleteiben majd hogyan rendezzék – tanulságos szakmai kérdés. Vannak helyzetek és akadnak levéltárak, ahol az ilyen új fondot az illető vezetékneve szerint a családi fondok csoportjába teszik, vagy besorolják a hagyaték képzőjének neve alatt személyi fondként, simán, ahogy átvették. Másutt, látva az anyag tagoltságát, gyűjteménynek nyilvánítják és a gyűjtemények közé írják be, ismét másutt meg esetleg részeire bontják és korbeli, területi, iratfajtai vagy egyéb szempont alapján veszik be a levéltár állományába. Mi azt a megoldást választottuk, hogy Hungler József veszprémi gimnáziumi tanár, várostörténeti kutató szakmai hagyatékát egészében megőrizzük. Nemcsak megjelent műveit és kész, kiadható kézíratait (mert ez eddig könyvtári feladat is lehetne), hanem az alkotómunka egész menetének közbeeső termékeit is (mert ez lesz a levéltár igazi rendeltetésének teljesítése). Tehát saját neve alatt, egyben tartva, mint egy szellemi alkotóműhely fennmaradt írásos emlékeinek összetett gyűjteményét kezeljük és vonjuk be az idővel mind részletesebb rendezésbe. Ez utóbbi azt is jelenti, hogy a finomabb rendezőmunka zöme még előttünk van, ennél fogva a hagyaték jelenleg csupán részleteiben kutatható.

Hungler József fondja levéltárunkban hét szakaszra oszlik, lényegében az alkotói munka menetéből következő alapon, az így körvonalazható iratfajták, dokumentumfélék szerint. Maga az anyag mutatta meg, hogy ez a legtermészetesebb megoldás

egy gazdag „íróasztal-hagyaték” esetében, és azt hiszem, az alkotói műhely kellő megbecsüléséhez is leginkább ez illik.

Az I. szakaszba olyan eredeti vagy másolatos dokumentumok kerültek (nyomtatványok, hírlapi cikkek, térképek, fényképek, fénymásolatok), amelyeket helytörténeti munkásságának különféle területein nyersanyagként vagy segédletként, mintaként használhatott fel a szerző.

A II. szakaszba a tanár úr jegyzeteit és céduláit, vagyis adatgyűjtését soroltuk be. Ez tárgy szerinti jegyzeteket, kijegyzéseket, időrendbe, betűrendbe rakott cédulákat, tárgymutató cédulákat, a szerző ívekre, lapokra írt könyvészeti adatgyűjtését jelenti. Ez volt minden további helytörténeti munkájának a bázisa. Hungler tanár úr tudását, szorgalmát, terveit demonstrálja, hogy ez a gazdag anyagrészt mintegy húsz levéltári dobozt tölt meg, ami az egész hagyaték terjedelmének csaknem a felével egyenlő.

A fond III. szakaszában kaptak helyet a kész vagy majdnem kész kéziratok, továbbá a közzétételre szánt, közlésre előkészített részmunkák, összeállítások. A hagyatékban ezt a szakaszt tehát a publikációs szándék igénye fogja egybe. Egész sorozatot képez ezen belül a megjelent újságcikkek gépiratainak kis híján 100 tételt kitevő együttese.

Külön szakaszt nyitottunk a szerző önálló műként napvilágot látott vagy folyóiratokban közzétett saját műveinek. (Ez utóbbiak különlenyomatok.)

Levéltárosi tapasztalat, hogy egy iratrendezési vázlat, ha megfelelő, akkor nem attól jó, hogy mindent besorol valahová, hanem attól, hogy mit tud kezdeni a rendszerébe nem illeszkedő tételekkel. Valahogy így vagyunk Hungler József irathagyatékával is. Az iratok rendezése közben összegyűlt egy bizonyos mennyiségű, az összerjedelemnek úgy 9–10%-át kitevő iratmennyiség, amely valamennyire eltér az anyag többi részétől: széthullott lapok, idő hiányában közelebbről egyelőre azonosítani nem tudott kéziratrészek, aztán Hungler tanár úr levelezésének néhány darabja, megírt képes levelezőlapok és hasonló szórványok. Tekintettel arra, hogy a felirat nélküli göngyölegesen kívül eddig mindent megtartottunk, a töredékes dokumentumokat is, meghagytuk természetesen a most említett anyagrészt is. Vegyes irattöredékek címmel ez a hagyaték V. szakasza.

A fentiek szellemében helyeztük el a levéltár polcain, a Hungler-hagyaték VI. szakaszaként, fennmaradt szakkönyveit, amit az alkotói műhely jobb megismerése jegyében tettünk. Mondhatná bárki, hogy mennyivel ér így ez többet a művek precíz jegyzékénél! Válaszom kettős: egyrészt annyival, hogy az idézett című könyv, cikk azonnal elérhető. Másrészt pedig: az eredeti példányok felmutatása nélkül hogyan lennének hitelesen dokumentálhatók Hungler tanár úr beírásai, lapszéli bejegyzései, itt-ott epés megjegyzései (mint ami pl. egy kötelezően derűs propaganda-kiadvány címlapján áll: „Hazugságok könyve”).

A hagyaték VII. része némi fényt vet a levéltári munka természetére is. Ebbe a szakaszba ugyanis az iratok rendezése és jegyzékbe foglalása után érkezett vagy utólag előkerült dokumentumtöredékeket soroltuk. Mivel egy bármely szinten rendezésen túljutott levéltári anyag újbóli levéltári rendezésére praktikusán csak hosszú

évek múlva nyílik lehetőség, addig az efféle ideiglenes kiegészítések szolgálják az anyag feltárását, az adatok hozzáférhetőségét. Tehát ebben a szakaszban helyeztük el a család rokona, Kóta Péter történész által beadott 7 db XVIII–XIX. századi iratot, valamint a Molnár Sándor veszprémi antikvárium tulajdonos jóvoltából visszakérült, az eladott könyvek lapjai közül visszatartott újságcikk-kivágat-gyűjteményt, térkép- és tervlapokat.

Vázlatosan áttekintve Hungler József levéltárban őrzött hagyatékát, adódik a kérdés: Melyek az anyag távlatai, mi a további teendő?

Hungler tanár úr nagy formátumú tanáregyéniség és jelentős helytörténet-író volt Veszprémben, akinek írásos hagyatéka feltétlenül érdemes az utókor figyelmére. Levéltárunk, örvendetesen, egyre nagyobb számú személyi eredetű irathagyatékot őriz és kezel, de ilyen súlyú és ekkora terjedelmű archiváliát talán csak kettőt-hármat tudunk felsorolni.

A Hungler-hagyatékra vonatkozó levéltári teendőket viszonylag könnyű összefoglalni. Idővel sort kell kerítenünk az iratanyag részletesebb feltárására, a szükségesnek mutató pontokon átrendezésére, és majdan a kéziratok és a közzétett művek – főleg a megyei napilapban megjelent hírlapi cikkek, egyéb közlések – kölcsönös behasonlítására. Úgy vélem, a közöletlen kéziratok legjavának, a legmegbízhatóbb adatösszeállításoknak a kiadása is szóba jöhet. Nincs kizárva a könyvanyagnak vagy legalább egy részének leválasztása, átsorolása sem.

A honismereti mozgalomnak, a várostörténet kutatói és -írói aktivitásnak is akad bőven teendője a nevezetes hagyatékkal, beleértve a más közgyűjteményekben őrzött anyagrészeket is. Mindenekelőtt a kéziratok kiadásra előkészítésével, egyáltalán: a hírlapok hasábjain elszórt Hungler-munkák és munkarészek összegyűjtésével. Nem várhatunk sokáig egy alapos Hungler-életrajz és egy körültekintően megírt korrajzba illesztett igényes pályakép megírásával sem.

Gyakran mondjuk, mert tapasztaljuk: senki sem próféta a saját hazájában! Legalább is, amíg él. Hungler tanár úr sorsa ebből a szempontból is példaértékű. Egy nehéz korokban élő és maradandót alkotó áldozatos polgár értékes hagyatéka által még holta után is tudja szolgálni városa ügyét.

* * *

Hungler József hagyatékát vezetésemmel Bónis Józsefné 2004-ben rendezte és jegyzékelté alapszinten. A fond levéltárbeli törzsszáma XIV. 62, terjedelme: 6,00 iratfolyóméter.

SOMFAI BALÁZS

Válogatás Hungler József írásaiból

A veszprémi várkút „titka” 1.

A mögöttünk maradt időnek örökre letűnt, vissza nem tartható percei, egyre távolodó, mind jobban homályba vesző ködös mélysége hasonlítható csak az évszázadok messzeségéből néma avultságában tátongó „feneketlen” várkút múltjához.

Ilyen a veszprémi Vár nagyon réginek tudott műemléki kútja is.

Sötét, néma mozdulatlan mélysége ittmaradt élő tanúja a legtitokzatosabb történelmi legendának, de a valóságnak is.

Hadd kezdjem az utóbbival, ennek történelmi értéke nagyobb. Majd később a legendákról is.

A veszprémi helytörténeti kutatásoknak az a törekvése, hogy a több mint egy évezreddel ezelőtti magyar honfoglalást megelőzően már emberi nyomok emlékeit jegyzi fel a Várban – mégpedig reális történelmi adatok alapján, mint azt éppen e sorok írója segítette megoldáshoz 1957-ben –, e feltételezésnél legdöntőbb a vízkérdés, a kút.

Ha Veszprém őskori földrajzi képét próbálnánk megrajzolni, ami egyik legérdekesebb vállalkozás lenne a város még fel nem tárt múltja részleteinek felidézésében, itt is a kút, a forrás, az életet mindennél jobban biztosító víz döntené el a kérdést. Mi az oka annak, hogy a modern vízvezetékekkel feledésbe ment, de a század elején még jól ismert régi bővízü források – Komakút, Fejesvölgy, Királykút – környékén mindenütt megtalálhatók az őskori, kőkori, bronzkori, hun-avar, sőt egyesek környékén még a honfoglalás kori település nyomai is.

Az egyik leggazdagabb avarkori temetőt a város területén Rhé Gyula neves veszprémi régész a Nagymezőnek Jutas pusztá felé lejtő – ma nagyrészt murva bányászására használt – oldalán ásta ki. Ennek a több ezer évvel ezelőtti kultúrának a létét is az alatta elterülő forrásvidék – a Békatónak nevezett ma is vízenyős terület – biztosította.

Ha csak e néhány szórvány adat – hogy a víz és az őskori lakott helyek legtöbbször együtt vannak –, feltevésünk mellett bizonyít: a veszprémi Várkút keletkezésének ideje is kitolódik a legrégebb állandó várbeli települések korára, ami már erősen súrolja a kora Árpád-kori időket.

Az még csak elképzelhető, hogy a magyar honfoglalást megelőzően itt állt VIII-IX. századi szláv eredetű templom – aminek feltételezett létét ugyancsak e sorok írója által vezetett 1957-es ásatás igazolta –, és a még mellette volt néhány épület „megélt” a Vár alatti forrásokból időnként felhozott vízből. Az Árpád-kori Veszprém már a „királyné városa”, a honalapító István feleségének, Gizellának királyi lakása (feltétlen nagyobb épületek) maradványai a török kort átvészelve, még a

XVIII. században is megvoltak, akkor rombolták le azok, akiknek meg kellett volna menteni.

A még történelmi bizonyításra váró veszprémi királyi udvartartás elég nagy létszámú személyzete és természetesen állatai is, naponként „hozott” vízből nem élhettek, ez még a kezdeti idő primitívságával sem igazolható, már akkor valamiféle „saját” kúttal kellett bírni e területnek.

Hasonlóképpen a mesék világába utalható az a hiedelem is, ami még egész modernnek mondható veszprémi ismertetőikben is olvasható, hogy a török kori ostromok idején a Vár lakói éjjel „titokban” hordtak fel vizet a Várba az Urkút forrásból és a Sédből. Egész pontos adataink vannak a török kori – akár magyar, akár török – várórság létszámáról. Ez hol 4-600, de néha eléri, sőt felül is múlja az ezret. Ha ehhez a lovakat is hozzászámítjuk, akkora „vízigényes” létszámot kapunk, aminek ellátása az ostrom alatt álló Várban „az éjszaka leple alatt” a várfalak alatti forrásokból az ellenség szeme előtt „lopott” vízzel, csak naiv mesének tartható.

A valószínűtlenség mellett annál jobban igaz a saját kút léte!

A Várban a megtelepedéssel összekötött vízhasználat, vagy talán inkább vízszükséglet, döntő bizonyíték. Amilyen mértékben nőtt a Vár lakóinak száma, olyan határozottsággal feltételezhető távolabbi, régebbi korra a kút léte.

A még felderítésre váró „királyné városa” elnevezés adatokkal igazolható. Súlyos, komoly jelentőségű középkori oklevelek tartották fenn, hogy több Árpád-házi magyar király feleségét nemcsak itt Veszprémben koronázták meg, de közülük néhányat itt is temettek el, kezdve a nagy törvényhozó I. László feleségével, Adelhaid királynéval, akinek Veszprémben eltemetésének éve is ismert 1090-ből. Sírkövét, amely közös volt István felesége Gizelláéval, Bonfini, Mátyás király olasz származású történétírója szerint, aki a XVI. században még látta, Isvalies Péter veszprémi püspök újította meg.

Talán nem fog a későbbi történetírás túlzással vádolni, ha a felhozott adatok birtokában az Árpád-kori Veszprémet az ország második fővárosának feltételezzük. A királyné-koronázások és -temetések mozgalmas országos öröm- és gyászünnepek lehettek, amiken sokan vettek részt. A veszprémi Vár vízellátását ekkor már feltétlenül olyan kút biztosította, aminek az alján bővízü forrás lehetett. Mivel eddig sehol a Várban másféle kút nyomára nem akadunk, ez csak a jelenleg ismert Várkút volt.

A kora Árpád-kori magasabb lakosság-létszám, és a mozgalmas élet mellett bizonyít az 1276-ban elpusztított főiskola is, amely sokkal régebbi keletű nagy értékű könyvtárával, könyvkötő, bőrkikészítő műhelyével. Mindezek vízszükségletét nem „felhordott”, vagy „behordott” víz, hanem helyben „talált”, tehát a sokat vitatott korú, ma is ott található Várkút kellett, hogy kielégítse.

Itt szeretnék kitérni a veszprémi Várkútnak – sajnos még ma is használt – tévesen értelmezett „ciszterna” megnevezésére.

Amikor a legutolsó műemlék-megjelölő táblákat a Várban felrakták, ajánlottam, hogy végre maradjon ki a szövegből a téves jelző, hogy „ciszterna”. A veszprémi Várkút alakjánál és jellegénél fogva soha nem volt ciszterna. A ciszterna megjelölés

az elmúlt századokban egyes középkori várakban – így Sümegen is – létezett. Neve és a gyakorlatban elterjedt használata szerint vízgyűjtőt jelent, ami a veszprémi Várkút nem volt. A középkori ciszternák terjedelme 3-4 méter négyzetes alakban, 1-2 méter mélységgel. Mint egy lefektetett nagy tál feküdt, amibe a környező házakról a víz összegyűlt. Ezt tisztálkodásra használták. A veszprémi Várkút ezt a szerepét nem töltötte be. Bárki meggyőződhetik egyszerű rátekintéssel, hogy a másfél méter átmérőjű nyíláson nem folytatták le az esővizet több mint 30 méter mélyre, hogy onnan újra „kikanalazzák”. Ez ugyanolyan naív feltételezés, mint annak híresztelése, hogy a török ostromok idején éjjel hordták a vizet a váron kívüli forrásból több száz főnyi őrség részére.

A veszprémi Várkút mindig forráskút volt, amely igen jóízű, üdítő vízzel látta el a Vár lakóit. Vízsintje a Váron kívül ma is létező forrásvizekkel közös érből táplálkozott. Éppen ezért fenékmélysége a Séd szintjével volt azonos, jó néhány méterrel alacsonyabban a mainál, amiben évszázadok beledobált sokféle hulladék rejtőzik. Egy odakövesedett titokzatos múzeum, aminek kibontása már nagyon időszerű.

(Napló, 1963. XI. 17. 4. p.)

A veszprémi várkút „titka” 2.

Amikor 1957 nyarán a veszprémi Várban középiskolás diákok és egyetemi hallgatók társadalmi munkájával a ma nagy helytörténelmi kincset jelentő Árpád-kori Szent György-kápolna alapjait feltártuk, a lelkes kutatócsoporttal több régi épület pincéjében találtam nagy értékű, megmentésre váró falrészeket, amik alapján nem csak a történelmi adatok bővülének, de a Vár idegenforgalmi látványosságai is nagyban megszaporodnának.

Ezeket látva kezdett foglalkoztatni a Várkút. Mi a valóság az adatok mögött? Mi van a sötét mélység fenekén? És még azon túl mit rejt az a réteg, ami a legrégebben használt első forrás szintje és a mai kútfenék között van?

Az első ismerkedésem „modern” eszközökkel, pontos következetességgel történt. Még 1957 nyarán egyik hangulatos éjszakán hosszú, a fenékgig leérő kábelon erős fényt adó villanykörtét engedtünk le az áthatolhatatlan sötét mélység felderítésére. Meggyőződhattünk, hogy a felső részen levő alig két méter téglából rakott oldalfalon túl sziklába vágott a fenékrészig. Ekkor érlelődött meg bennem a gondolat: ki kellene szedni a beledobált mindenféle hulladékot, hátha... talán... érdekes adatok birtokába jutnánk, és a rejtelmesnek hitt mélység „feltárulna”.

Két évvel ezelőtt felajánlottam, hogy iskolai KISZ társadalmi munkával elvégezzük a kitisztítást. Nem sikerült, azok miatt, akiknek elsősorban támogatni kellett volna.

Jelenleg újra előkerült a probléma, mint helytörténelmi érdekesség. Talán mégis megvalósul?...

Az ősi kút írott történelme viszonylag kevés. A XVI. századi Vár-alaprajzokon itt-

ott van feltüntetve, az 1593-as ostromnál – amikor a törökök másodszor is visszafoglalták Veszprémet –, említik, azután egész a XVIII. századig ismeretlen. Ekkor is mint használaton kívüli medencét említik, amibe az akkor – 1776-ban – épített „vízvezeték” fölös vizét vezették. Egy adat nagy tornyos tetővel ellátott felhúzószervezetet említ, amit később lebontottak.

Elgondolkoztató a mélységéről maradt – a mindig nagyon pontosan dolgozó, megbízható Bolgár Mihály írásaiban – 24 öl. Ez átszámítással erősen megközelíti a 40 métert, ami már majdnem megfelel a Vár Buhim felőli magasságának. Tehát így a mai 26 méter mélységtől még 10 méter körüli a benne levő törmelék, ha a rendelkezésre álló adatok megbízhatóak. Felső építményét – a víz húzó szerkezettel – még a XVIII. század végén, a Tumler-féle „vízvezeték” megépítésekor lebontották, azután egy nagy kővel lefedték. Így állt 1930-ig. Akkor kapta a mai műemlékké varázsolt alakját.

Elő cikkemben ígértem – de az érdekesség is megkívánja –, hogy a sok évszázados régi kút legendájáról is megemlékezzünk. Vigyük át a köztudatba a helyi hagyományok egy érdekes részletét. Ez pedig a célszerűség mellett a középkori várutak közül jó néhánynak az ellenséges ostromok idején betöltött „titokzatos” szerepe: a várkútból kivezető alagúttal. Ez nem a várhegy látható helyén „jött ki”, hanem valami rejtett, álcázott, sőt védhető területén. Így a vártól legtöbbször messzebb levő valamiféle épületben, annak is a legkevésbé hitt pincéjében végződött. Az ilyen rejtett alagutakat gondosan őrizték nagyon megbízható egyének. Ha szükségesnek látszott, egy ilyen alagúton át segítséget, élelmet juttathattak a várban levő ostromlottaknak.

Elég merész fantázia kell ahhoz, hogy a nagy sziklatömegek láttán a veszprémi Várkút mélyéről is kivezető alagút létezését feltételezzük.

Magyarország régi középkori mély várkútja közül többről tudjuk, hogy vezetett ki azokból rejtett alagút. Az ismert tény nem törvényszerűség, de néhány nagyon is elgondolkoztató helyi adat erősen arra a feltételezésre utal, hogy talán Veszprémben is vezetett ki a Várkútból egy titokzatos alagút.

Két középkori kolostorerődünk, a mai múzeum épülettel szemben álló Kálváriadomb tetején 1930-ban feltárt Szent Miklós-egyház, mint megerősített helyről vezetett ki alagút. Hasonlóan a Benedekhegy alatti Margit-romnak nevezett, 1240-ben létesített Katalin-zárdából is.

Amikor az előbbi – a Szent Miklós-egyház – ásatási adatait Rhé Gyula 1930-ban közölte, felemlíti a néphagyományt, amelyről hallott, hogy a Kálváriadomb alá mélyen, mind a liget, mind a mai Schönherz Zoltán (ma Egyetem utca – a szerk.) utca felől behúzódó föld alatti üreg van. Ezeknek egyikét az Ördögárok befedése és a terület jelentős mértékben való feltöltése közben temették be. Ezt Répás Mihály, 1929-ben meghalt idős gazdálkodótól hallotta. A másik a domb nyugati részén volt, Fata Ferenc 77 éves helybeli iparostól kapott adat szerint. A XII-XIII. századra elfogadott középkori egyháznak, mint a dombon megerősített helynek ezek az üregek lehettek az „alagutjai”.

Még nyilvánvalóbb a Benedekhegy alatti Margit-rom esetében. Ezt az épületet az ismert középkori metszetek is nagyobb épülecsoporthoz jelzik. Itt még inkább elfogadható, hogy mint megerősített helynek a pincéjéből váratlan támadás vagy menekülés esetén rejtett alagút-kijárója volt, ugyanis az azóta elpusztított volt Miklós utca 20. számú ház pincéjéből kivezető alagútról 1929-ben készített fényképek a birtokban vannak. Akkor még állt az utolsó része a középkori épülecsoporthoz.

Ha a két középkori kolostorépületben volt, még inkább kellett lenni a Várból kivezető alagútnak, ami nem lehetetlen, hogy a Várkút mélyéről indult. Egy alapos feltárás még egyéb érdekes meglepetéseket is tartogathat. Megvalósított kitisztítása a veszprémi régészet nagy eseménye lehet.

(Napló, 1963. XI. 19. 4. p.)

Veszprémi lépcsők

A várost járó idegenek tudnak csak igazán gyönyörködni a nekünk megszokottá vált nagyon érdekes, egyes helyeken régi, még törökkori időket megjelenítő lépcsők romantikájában, amelyek itt egy útszakasz folyamatát, másutt egy tér egyhangúságát élénkítik.

Az Árpád-kori Veszprém növekedése a további századokban tette szükségessé a Váron kívüli terjeszkedést. A régi középkori Veszprém a Vártól távolabb, a mai Komakút környékén volt, mint egy XV. századi oklevél említi: ezer lépésre a Vártól.

A mai Vöröshadsereg tér (ma: Óváros tér – a szerk.) és a belőle kiágazó Rákóczi utca az Árpád kor első századaiban még nem betelepült hely. Ez a rész töltötte be az úgynevezett „elővár” szerepét. Itt volt a Várba vezető főút vonal. E térségen csapott össze a Várból kirohanó őrség az ostromlókkal. A térség és a várkapu között húzódott a várárokban a kapu előtti kiképzett része a rajta levő átjáróval. Mentében még a XVII. század végén is „káposztáskertek” voltak a mai Vöröshadsereg tér kiszélesedésében. Később gazdasági szerepét az itt tartott vásárok és piacok jelentették.

A Vár környékén, valamint a város többi részében ma öt történelmi jellegű lépcsős feljárót ismerünk jelenleg. Vezetett le még egy a Várból, de ez a török idők után megsemmisült.

A legrégebbi veszprémi lépcső a Béke (volt Anna) térről a Sziklay János utcát érintő felvezető, az úgynevezett „Töröklépcső”, a Vár egykori „Öregkapujá”-hoz. Építése összefügg a középkori Piacdomb (Vöröshadsereg tér) kialakulásával. Annak pereme mintegy meredek domboldal ereszkedett le a mai Jókai utca vonalát évszázadokkal ezelőtt képezett „Hosszúvölgy”-be, a középkori Veszprém vízgyűjtőjébe, mely a Séd felé lejtett. A lépcsősor mentén épült legöregebb ház (a Vas Gereben utca 7. számú) igazolja a régi feljáró természetes eredetét. A török korban még megvolt a mély árok. A Tűztorony előtt húzódott, összekötve félkörívesen a Buhim mélységet a Jókai utcával. Ezen át ívelt egy híd a várkapu előteréhez, aminek nyugati feléhez vezetett fel a Hosszúvölgyből a történelmi várharok emlékét őrző, ma is meglevő „Töröklépcső”.

Hasonlóan a közép- és törökkori várvédelem emlékét őrzi a Deák Ferenc utca vonalából a Buhim felől felvezető „Ostromlépcső”-nek nevezett feljáró is. Ma már csak az alsó szakasza lépcsős. A térre felvezető további része a XVIII. században a régi várak betemetésénél megsemmisült. A lejáró is módosult a Tolbuhin utca (ma: Vár utca – a szerk.) 2. sz. gyógyszertár helyén állt XVIII. századi épület és még inkább az Ányos utca 3. sz. háromemeletes bérház létesítésével, amikor a várkapu előterébe felvezető ostromlépcső felső szakasza eltűnt.

Veszprém középkori településföldrajzi felvázolásának egyik legproblematicusabb része a Vöröshadsereg tér „elővár” szerepe, amit egyébként világosan igazol, ezt a területet közrefogó másik két lépcsőpár, mégpedig a Buhim utcába (Vöröscsilag utca) a Vöröshadsereg tér 26. sz. ház árkádja alatt levezető „Sörházlépcső” és a vele közvetlenül átellenben levő ellenpárja, a Hámán Kató (ma: Horgos – a szerk.) utcából felvezető.

Az előbbinek legrégebbi írásos adata egy 1796-os városi tanácsi határozat, amely a kis közben kőből csináltatott garadicsokról emlékezik meg. Neve – mint Sörházlépcső – 1806-ból ismeretes, ugyancsak egy régi határozatból, amelyben a mellette levő épületről mint „régii sörház”-ról tesz említést. Valószínű ez volt a városi bálók színhelye, a „közönséges bál-ház” is, amely fölé 1810-ben Langer Ferenc óras emeletet épít, és így nyerte a mai fedett boltozatos formáját a lejáró.

Vele szemben a Vas Gereben utca kezdetétől a Hámán Kató utca felé levezető lépcső is nagyon régi eredetű. Külön megnevezése ma már ismeretlen. Régiségét várostörténeti szempontból a szegélyező két épület igazolja, melyek közül a Vas Gereben utca 3. számú a régebbi, mert ha a helyi hagyománynak nem is lehet hinni – mely szerint Gizella királyné építtette volna –, de a pincszerkezete több évszázad emlékét őrzi.

Az északi várfeljáró és a Benedek-hegy csatlakozásánál ágazik le az Urkút utca felé vezető lépcső. A Várba vivő utak egyik legrégebbike. A várost ábrázoló középkori metszetek mindegyikén jól látható. Igen fontos szerepe volt a törökkori várostromoknál, ez volt a Vár „Kiskapu”-jához a Buhimból a feljáró. Mai lépcsőzetes, szakaszos rendezése jóval később, a XVIII-XIX. századi várépítkezésekkel egyetemesen.

Veszprém építészeti emlékei közül a városkép táji szépségét, hangulatát sokban emelik a hegyes-völgyes érdekes települést megszaggató kanyargós lépcsők.

(Napló, 1960. X. 14. 6. p.)

A veszprémi pincékben

A mélyen ívelt XIII. század eleji, kora barokk jelleget mutató, valamint a XVII. századi elpusztult épületekből a föld színe alatt véletlenül megmaradt középkor-végi boltívek, letűnt évszázadok ittmaradt szótlan emlékei.

Az egymásba futó boltívek széles, erős hajlatai, az egyes helyeken még véletlenül megmaradt eredeti, falba épített kampók, horgok, vagy ezek nyomai, a rakodásra alkalmas, ülőfülke-szerű bemélyedések, eredeti, korszerű épületstílust mutató,

érdekesen ívelt felső kereteikkel szinte kis múzeumi az eltűntnek hitt veszprémi középkor épületei és építéstechnikai jellegzetességeinek.

Általános kortörténeti megállapítás, hogy a középkor-végi háborúk dúlásai során elpusztult épületeknek a föld színe alatt lévő részei legnagyobb részben – némi kisebb átépítésekkel –, de megmaradtak. Ez az elfogadott elv Veszprémre is érvényes.

A város a XVII. század elejétől, 1608-tól mentes a nagyobb török dúlásoktól. Ettől kezdve, ha lassúbb ütemben is, de mégiscsak megkezdődik az „újjáépítés”. Erre már több adatunk van. Tehát, amit eddig az előző korok, a török befészkelődésekkel járó pusztítások meghagytak, azok, ha csak későbbi tulajdonosaik nagyon „alapos” átépítéssel át nem forgatták, el nem rontották – megmaradtak. Így tudunk ráismerni – különösen közvetlen a vár környékén – megmaradt, a felső részeiben XVIII. századi stílusjellegzetességet mutató épületeknek XVII. századig visszavihető pincerészeire. Sokat rombolt a barokk kor is, de a XVII. századból maradt pincék éppen annak köszönhetik megmenekülésüket, hogy mint középkori jellegű, erős alapépítmények, alkalmasnak látszottak a masszív falakkal dolgozó, hatalmas boltívekre támaszkodó barokk épületek megtartására.

Természetesen a városnak nem minden régeinek hitt pincéje műtörténelmi értékű és érdekességű. Jelentőségük ezeknek elsősorban ott van, ahol a legrégebb városképi középkori, a XVI. és XVII. századi helyzetet mutató metszetek (régí képek) alapján feltételezhetőek. Ha jól megvizsgáljuk a Veszprémet ábrázoló legrégebb képeket, azokon legkiemelkedőbb, legnagyobb épülettömböket mutató rész a Vár. A másfél-százados törökkori viaskodáshoz szükséges lőszer, élelmiszer, az élő állatok elrejtése és a várban lévő lakosság részére az ostrom idején a nyugalmasabb életlehetőség csak a földalatti, védett, jól kiépített pincékben, váraknál a kazamatákban folyt, amelyek a vár épületei alatt a könnyebb érintkezés és az esetleges gyorsabb menekülés megoldására, egymással összeköttetésben voltak. Így alakultak ki a középkori várak alatt húzódó szinte folyosószerűen egymásba nyíló kazamata rendszerek.

Ugyanezek megvoltak a veszprémi várban is! Természetesen nem olyan nagyszabásúak, mint az egrri váré, ahol az agyagos talaj ezeknek szinte korlátlan kiépítését engedte meg. A veszprémi várnak átlagosan alig három méteres földrétege csak kisebb méretű középkori alépítmények létesítését tette lehetővé, aminek a tartóssága nem volt olyan nagy mint másutt. Így ezek gyorsabban el is pusztultak. Nyomaik azonban pontosan felismerhetőek, még ha a XVIII. századi barokk építés sokat el is rombolt azokból.

Hasonlóan nyomon követhetjük a középkorra utaló érdekes pincealakulásokat közvetlenül a vár környékén. Ezek a városnak éppen olyan névtelen műemlékei, mint a föld felületén lévő épületromok. Különösen sok várkörüli, erős, nagyobb mérvű épület látszik a fent említett régi képeken a Benedek-hegy környékén. Ezek elpusztulása után alépítményeik – több helyen – kisebb-nagyobb részleteikben megmaradtak. Vannak utcák is, ahol igen nagyméretű – több, mint egy méter szélességű – fal húzódik a föld mélyében.

Nagyon értékes, sok kortörténeti jellegzetességet őriztek meg a Vár, a Benedek-hegy környékén lévő emeletes házak pincéi. Ezek között több olyan van, amelyekről pontosan kimutatható, hogy éppen a középkor végéről maradt erős alépítményre (pincére) húzták fel a barokk kor jellegzetesen széles boltívű, igen erős falú épületét.

Akad a pincék közt olyan is, ahol még megvan a középkori eredetű kút, sőt még érdekesebb az egyikben a forrás, amit később csővezetéken a Sédbe levezettek, majd egy másik tulajdonosa teljesen meg is szüntetett.

Több helyen korábbi időre utalóan árulkodóan bukkanak elő régi befalazott bejárók, ajtóhelyek, vagy ami még érdekesebb, kovácsoltvas ablakrács maradványok. Legértékesebbek mégis a már itt-ott leomló vakolatok mögül előkerülő, különböző alakú fehér és vörös homokkő darabok. A falépcsők, amiket évszázadokkal ezelőtt beépítettek, a legtöbb helyen már rég elkorhadtak, de láttam a legrégebb falépcső szüette utolsó darabját, vagy ami még érdekesebb, az egyik pincében ott hever az egykori szépen faragott, de elpusztult csiszolt kőlépcsőnek egy darabja. Mélyen elgondolkoztatott az egyik öreg ház pincéjének több mint öt méter széles réteget áttört ablaknyílása. Maga a pince is különös alakú, kővei szinte lehelik magukból a múltat, a történelmet, Veszprém középkorának romantikus, de számkra nagyon érdekes világát.

Értékes kortörténeti jellegzetességek nyomaira bukkanhatunk a város főutcájában lévő, még a barokk kort megelőző időkből kimutatható épületek pincéiben. Van a belvárosnak egy háza, amiről a helyi hagyomány mint törökkori épületről tud. Külsője, ha erősen átépítve is, de „nagy idők” tanuja.

A véletlen is többször hoz felszínre régen elfelejtett, beomlott, vagy betemetett középkori jellegű pincét, ami mélyen a föld alatt évszázadok titokzatos emlékét őrizte. Ilyenre akadtak az elmúlt nyáron udvarrendezés során egy régi veszprémi ház tatarozásánál a jelenleg használt pince alatt.

(Középdunántúli Napló, 1959. február 22. 5. p.)

TANULMÁNYOK

Veszprém város 2008-as emlékjelei

BÁNDI LÁSZLÓ

Az emlékjel neve: 1848-as emléktábla

Típusa: emléktábla

Helye: Veszprém, Egyetem u., Pannon Egyetem E-épület főbejárat előtere falán

Felirata: „Hon s művészet e kebelnek minden...” (Petőfi Sándor)

A márciusi ifjak valamint a 6. és 70. „veszprémi” honvéd zászlóalj katonáinak emlékére. Pannon Egyetem, 2008

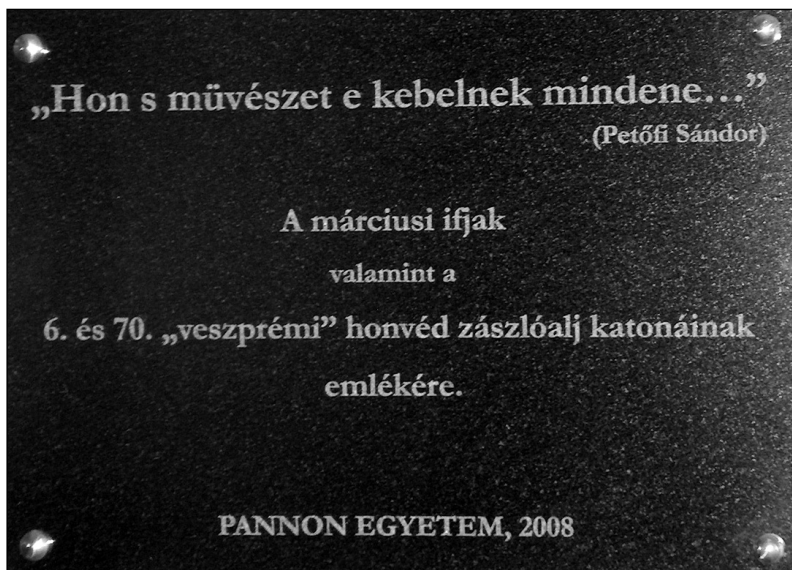
Anyaga: fekete márvány (42x30 cm)

Készítő: Gajdics Sándor

A felavatás dátuma: 2008. március 12.

Avató: Kovács Sándor ezredes, a Nyugat-magyarországi Hadkiegészítő Parancsnokság parancsnoka és dr. Kristóf János professzor, a Pannon Egyetem rektorhelyettese

Köszöntőt mondott: Felföldi Gábor, a Pannon Egyetem közművelődési titkára

Az emlékjel neve: 1956-os dr. Brusznai Árpád-emlékmű

Típusa: szobor

Helye: Veszprém, Megyeház tér

Felirata: Nagy szárnyadat borítsd ránk virrasztó éji felleg
Őrizd ötvenhat emlékét Brusznai Árpád emlékére
Emelte közadakozásból a Végegylet Veszprémért Egyesület 2008

Készítő: Melocco Miklós szobrászművész és Benke Zoltán

A felavatás dátuma: 2008. január 9.

Avató: dr. Sólyom László, a Magyar Köztársaság elnöke

Köszöntőt mondott: dr. Sólyom László és Bélafi László, a Végegylet Veszprémért Egyesület elnöke

Megjegyzés: A Végegylet Veszprémért Egyesület kezdeményezésére az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulója alkalmából közadakozásból állítottak méltó emlékművet dr. Brusznai Árpádnak, a forradalom mártírjának. Veszprém Megyei Jogú Város közgyűlése 2006. november 9-én úgy döntött, hogy támogatja a Végegylet javaslatát a Megyeház téri helyszínre. A közadakozásból megvalósult emlékmű alapkövét 2007. január 9-én tették le.

Történeti leírás: Az 1956-os Brusznai Árpád-emlékmű a Veszprém Megyei Forradalmi Munkástanács elnöke kivégzésének 50. évfordulóján került felavatásra 25 milliós közadakozási költséggel. A Végegylet azért javasolta a Megyeház teret az

emlékmű helyének, mivel a Megyeháza Szent István-termében működött a Megyei Forradalmi Tanács, és ott tartották azt a bírósági tárgyalást, amelyen életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték dr. Brusznai Árpádot. Brusznainak tanári munkáját is nagyra becsülik, de elsősorban a forradalmi tanács elnökének kívántak emléket állítani. Brusznai 1956-os szerepvállalását, a fegyveres harc elleni fellépését, a polgári lakosság védelmében tett erőfeszítéseit kiemelten fontosnak tartják, és ezt a szellemiséget örökítik meg.

* * *

Az emlékjel neve: Életfa

Típusa: Emlékfa

Helye: Veszprém-Kádárta, Gelemér utcai forrásnál

Készítő: Merencsics Tibor fafaragó művész, művész-tanár

A felavatás dátuma: 2008. augusztus 18.

Avató: Katanics Sándor országgyűlési és önkormányzati képviselő, Debreczeni János polgármester, dr. Navracsics Tibor országgyűlési képviselő.

Köszöntőt mondott: Katanics Sándor, Debreczeni János és dr. Navracsics Tibor.

Megjegyzés: Tavasz Miklós adta a fatömböt. Merencsicsék a forrás környékét megtisztították és mesterséges tavat hoztak létre. Olyan emlékhelyet akartak kialakítani, amely az ősi magyar áldozóhelyek emlékét idézi. Bárki belefáraghatta a készülő emlékműbe. Elsőként politikusok, Katanics Sándor, dr. Navracsics Tibor és Porga Gyula ragadtak vésőt és kalapácsot.

Történeti leírás:

Merencsics Tibor: Azért készül az Életfa, hogy felhívja a figyelmet az összefogás fontosságára, és arra akarja ráébreszteni a politikusokat, hogy együtt, egy közös cél érdekében, összefogva többre juthatnak. Ha az Életfában jobbról és balról mindenkinek a keze munkája benne van, akkor mindannyian egy kicsit a sajátjuknak érzik. Az oszlop az ősi magyar motívumot hordozza. Bár küllemében hasonlít a kopjafákra, díszítése az életerőt sugallja. Csúcsa – amit virágokkal díszítettek –, három ágban mered az ég felé.

Debreczeni: ...a fa nemcsak egy emlék, benne van múltunk, jelenünk, jövőnk. Ahhoz, hogy elmondhassuk, jó magyarnak lenni, meg kell becsülni életünket, nemzetünket és múltunkat. Navracsics: A székelyek szerint az Életfa megerősíti az

egészséget, a szeretetet, az Istenbe vetett hitet. Most az éltető forrás mellett remek helyre került.

* * *

Az emlékjel neve: Gaal Sándor-emléktábla

Típusa: emléktábla

Helye: Veszprém, Veszprémi Panteon

Felirata: Gaal Sándor 1875-1958

A dal apostola

Tanító, középiskolai ének és zenetanár

Elemi iskolai és zeneiskolai igazgató

Zeneszerző és Király-díjas karnagy

Emlékül állíttatta: Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata 2008. augusztus 1.

Anyaga: üveg, mészkö

Készítő: Jeney Zoltán faszobrász (Veszprém)

A felavatás dátuma: 2008. augusztus 19.

Avató: Erdélyi Ágnes, a Veszprém Város Vegyeskar karnagya

Köszöntőt mondott: Erdélyi Ágnes és Péterné Rózsa Mária, az Önkormányzat kulturális bizottsága elnöke

Megjegyzés: A Művészetek Háza gondozásában ez a 16. emlékjel.

Történeti leírás: Gaal Sándor (Noszlop, 1875. okt. 26. - Veszprém, 1958. márc. 11.) tanár, zeneszerző, karnagy. Középiskolába Pápán járt, Győrben szerzett tanítói oklevelet. Egy hónapig Devecserben tanított, majd Veszprémbe került, ahol élete végéig működött. Középiskolai énektanári képesítését a Zeneakadémián szerezte. 1903-ban alapította Veszprémben a Rákóczi Dalkört, amely később Veszprémi Dalegyesületté alakult át. A kórus népszerűsége rohamosan nőtt. Sikeresen szerepelt Székesfehérvárott, Kecskeméten és Budapesten. 1925-ben Sopronban aranyérmét, 1927-ben Szegeden Király-díjat kapott. 1916-ban megszervezte a városi zeneiskolát, amelynek 15 évig igazgatója volt. 1928-ban a veszprémi elemi iskolák igazgatójává nevezték ki. Zeneszerzőként is ismert volt, kórusműveit országszerte énekeltek. 1928-ban az Országos Magyar Dalszövetség aranyérmével díjazták. Az Iskola u. 3. sz. ház – ahol élt és lakott –, kapualjában tábla őrzi emlékét. Műveiből: Veszprémi nóták. (Népdalok.) - Férfikarok. 1928. Irodalom: Perényi József: - daloskönyve. = Vpi. Hírl., 1912. ápr. 9. - Kovács Lajos: Veszprém egyik legnépszerűbb emberénél. = Vpi. Hírl., 1942. ápr. 19. - Sziklay János: - . = Dunántúli kultúrmunkások. Bp. 1941. - Veszprém megyei fejek. Veszprém, 1929. - M. T(óth) Antal: Emlékezés -ra. = Napló, 1992. szept. 25. - Zámbó István: Veszprém zenei múltja = Négy évtized kádenciája 1956-1996. Veszprém, 1996.

* * *

Az emlékjel neve: Irgalmas Jézus és a rózsafüzér királynője

Típusa: üveglablak

Helye: Veszprém, Vár u., Szent Mihály-székesegyház

Anyaga: üveg

Készítő: Perlaki József üvegfestőművész és restaurátor (Veszprém)

Felirata: Isten szolgája Mindszenty József Veszprém püspöke 1944 Boldog Batthyány László a szegények orvosa Perlaki József

A felavatás dátuma: 2008. augusztus 20.

Köszöntőt mondott: dr. Márfi Gyula érsek

Megjegyzés: Gótikus, színes, ólombetétes ablak.

Perlaki József Szegeden született, középiskolai tanulmányait a kecskeméti piarista gimnáziumban végezte, majd üvegfestészeti képesítést szerzett az Országos Szakipari Vállalatnál. 1977 óta tervez, készít és restaurál ólmozott színes ablakokat. Fontosabb restaurálásai a budavári Mátyás-templomban, a Parlamentben és a zirci ciszterci apátság templomban láthatók. Saját tervezésű és kivitelezésű munkái Dunaharasztaban, Bad Vöslauban, Eisenstadtban, Körmenten és Veszprémben találhatóak. Felesége Perlaki Claudia.

Történeti leírás: Az üveglablak az irgalmas Jézus és a rózsafüzér királynője alakját ábrázolja. Az ablak alsó traktusában a vértanú Mindszenty bíboros és Boldog Batthyány Strattmann László látható.

Márfi Gyula: Az egyház és az állam Szent István korában összefonódott, sőt, az

államalapító szervezte meg a püspökségeket és az egyházmegyéket is. Olyan feladatokat látott el, amelyek ma a pápát illetik meg. Később az egyházállam lépett az államegyház helyébe. Ma az egyház és az állam kapcsolata vitatott és a meredek szétválasztását sürgetik sokan. Mi volna az ideális viszony? Nem szeretnék sem katolikus, sem zsidó, sem protestáns, sem iszlám államban élni, ahol az egyház törvényei kötelezőek a világra is. Nem szeretném, ha a házasságtörést megkövetéssel büntetnék, s a templomba járás elmulasztásáért pénzbüntetést rónának ki, mert ezzel kevesebb házasságtörés lenne, s a templomok is jobban megtelnének, de elveszne a szabadság, amelyet Isten adott az embernek, s amely nélkül nincs igazi szeretet, sem igazi belülről működő erkölcs. Ma, amikor a megoldást sokan a semleges államban, iskolában látják, s azt hirdetik, hogy a vallás magánügy, egy másik szélsőséget képviselnek. A szabadság hazájában, Franciaországban odáig jutottak, hogy állami intézményekben nem viselhet látható módon keresztet senki. Az állampolgár csak a templomban vallja meg hitét és éljen hitelvei szerint, onnan kilépve felejtse el azt és legyen semleges. Ez nem lehetséges, mert a hívő ember, tudomásul kell venni, állampolgár is egyúttal, s szabadságához tartozik, hogy lelkiismerete szerint éljen. A megoldás egymás hitének tisztelőben tartásában van.

* * *

Az emlékjel neve: Kopjafa (Jelfa)

Típusa: emlékoszlop

Helye: Veszprém, Cholnoky u. és Ady E. utcai körforgalomban

Anyaga: fa

Készítő: Haszmann Pál múzeumigazgató, Alsócsernáton (Erdély)

A felavatás dátuma: 2008. október 6.

Avató: Sztakics Éva Judit, Sepsiszentgyörgy alpolgármestere és Debreczenyi János polgármester Köszöntőt mondott: Sztakics Éva Judit és Debreczenyi János

Megjegyzés: A Jelfa Sepsiszentgyörgy Önkormányzata és polgárai ajándéka a testvérvárosi együttműködés jegyében. Közreműködött: az MH Légierő Fúvószenekara.

Történeti leírás: A nemzeti gyásznapon az aradi vértanúkra emlékezve vette át a város a sepsiszentgyörgyiek ajándékát.

Sztakies Éva: Az összetartás fontosságát hangsúlyozta. Az 1848/49-es szabadságharcban a nép fiai és a nemesség egyként, ugyanazt hangoztatva próbálták kiharcolni a 12 pontos kiáltvány követeléseit. Kossuth és Széchenyi ugyanazt akarta, csak más módon. Amikor a haza sorsa volt a tét, összefogtak, s nagyságukat mutatja, hogy képesek voltak személyes érdekeiken felülemelkedni. Ma egy nemzet a magyar? Az alpolgármester bizakodásának adott hangot, és utalt Veszprém és Sepsiszentgyörgy több évtizedes testvérvárosi kapcsolatára. ... Haszmann Pál alkotásának, a jelfának egyedi szimbólumrendszere van. ...aki elhalad a körforgalom közepén álló jelfa mellett, annak az jut az eszébe, hogy egy nemzet a magyar.

Debreczenyi János: A mai napnál alig van tragikusabb a magyar történelemben. A jelfa emléket állít a 13 aradi hősnak, de jelképet állít minden hős magyarnak. Azt üzeni a jelfa, hogy nem vagyunk mások szolgálói, és ezt az aradi hősöknek is köszönhetjük.

* * *

Az emlékjel neve: Lépcsőkorilát

Típusa: emléktábla

Helye: Veszprém, Kereszt utcai lépcsőkorilátnál

Anyaga: fém

Felirata: 2008. Veszprém Korilátfelújítás Együtt többet tehetünk! Allianz Bank
A felavatás dátuma: 2008. szeptember 20.

Avató: Czaun János alpolgármester

Történeti leírás: Kereszt utcai lépcsőkorilátot adtak át az Allianz Bank társadalmi felelősségvállalási akciója keretében adott támogatásból. Biztonságosabbá teszi a Cserhát-lakótelep és az Óváros tér közötti közlekedést.

* * *

Az emlékjel neve: Mária-kút

Típusa: egyéb

Helye: Veszprém, Szent Margit-templom kertjében
 Anyaga: mészkő, fehér márvány tábla, műkö kút kifolyó és faoszlopokon álló tető
 Készítő: Mogyorósi Elek építész tervezte
 Felirata: Mária-kút Épült az egykori „Rab Mária-forrás” emlékére. Az Úr 2008. esztendejében, a Szent Margit-templom 70. és a Lourdes-i Mária-jelenések 150. évfordulója alkalmából

A felavatás dátuma: 2008. július 29.

Avató: dr. Márfi Gyula érsek

Megjegyzés: A Szent Margit-templom fennállásának 70. évfordulóján avatták a Szerenka Miklós főesperes ötlete alapján megvalósított emlékhelyet.

Történeti leírás: A Rab Mária-forrás a XX. század elején egy veszprémi fogházba vetett nő nevéhez köthető. A legenda szerint rabsága idején kertészeti munkára vitték Veszprém és Jutas-puszta közé. A munka közben egy forrás mellett megpihent. Mindvégig ártatlannak vallotta magát és a Szűzhöz imádkozott, hogy szabadítsa ki a fogságból. Miután imái meghallgatásra találtak, hite és hálája jeléül egy Mária-képet akasztott a forrás melletti fára. Hosszú ideig nem volt gondozója a kegyhelynek, mégis kialakult Veszprémben a Mária-kultusz és zarándokok sokasága kereste fel a forrást gyógyulást vagy lelki megnyugvást remélve. A II. világháború idején a hadifoglyok ott könyörögtek Máriához szabadságért, életükért. A háború után dr. Szemes József, akit Mindszenty József veszprémi püspök nevezett ki a Szent Margit-templom plébánosává, tömegével szervezte a zarándoklatokat a Rab Mária-forráshoz. Később Szemest meggyilkolták, akit maig vértanúként tisztelnek.

A kegyhelyet a földdel tették egyenlővé, a forrást pedig befedték. Két változat létezik arról, mi lett a szent hely: az egyik szerint a mai Jutasi-lakótelepen panelházak állnak felette, a másik szerint a külső körgyűrűtől ösvény vezet a forráshoz, amely ma gazos, elhagyatott terület. Néhány éve helyi városvédők kezdeményezték, hogy tárják fel a kegyhelyet. Veszprém is csatlakozott a Mária-zarándokúthoz, amelynek egyik állomása lehet a Mária-kegyhely. A Mária-kút az 1945 előtt zárándokhelyként ismert, ám később lerombolt Rab Mária-forrás emlékét mentette át a templomkertbe, amely meditációra is alkalmas hely. A kút megépítését a 150 évvel ezelőtti Lourdes-i Mária-jelenség emlékére is építették. A Szűzanya ekkor jelent meg Bernadette Soubirousnak Lourdes mellett a Massabielle-i barlangnál, amelyet az egyház búcsújáró helyé nyilvánított.

* * *

Az emlékjel neve: Német kitelepítési emlékkő

Típusa: emlékkő

Helye: Veszprém-Gyulafirátót, a templom előtti parkban

Felirata: A kitelepített német családok emlékére

Zum Gedenken an die Vertriebenen deutschen Familien
1948 – 2008

Veszprémi Német Kisebbségi Önkormányzat

Anyaga: mészkő, fehér márvány, műkő

A felavatás dátuma: 2008. szeptember 27.

Avató: Porga Gyula és dr. Albert Vendel

Köszöntőt mondott: Porga Gyula, Veszprém alpolgármestere, Timer Jánosné, a Gyulafirátóti Német Nemzetiségi Kulturális Egyesület elnöke és dr. Albert Vendel, a Veszprém Megyei Német Kisebbségi Önkormányzat elnöke.

Megjegyzés: Az avatás előtt Galambos Iván kanonok német nyelvű szentmisét celebrált.

Történeti leírás: A XVIII. századi betelepítések után a falu lakosságának több mint a fele német származású volt. A helyi németiség kitelepítésének 60. évfordulóján állították. 1948 februárjában 2 családot telepítettek ki a faluból.

Fotó: KIS FERENC

Újabb adalékok Veszprém elfoglalásának hadtörténetéhez (1945. március 22-23.)

VERESS D. CSABA

AKI ELOLVASTA AZ E TÉMÁBAN ÍRT hadtörténeti könyveimet – a Balatoni csata (Veszprém, 1977. 495 p.) első, illetve második, átdolgozott és kibővített kiadását (Budapest, Militária Könyvkiadó, 2000. 367 p.), illetve A Dunántúl hadi krónikája – 1944-1945. (Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1984. 374 p.), valamint a Magyarország hadi krónikája 1944-1945. (Budapest, Militária Könyvkiadó, 2002-2003. I-II. kötetei, 1175 p.) fenti témára vonatkozó részeit, az észreveheti, hogy az 1977-2003. évek során egyre bővebb Veszprém 1945. március 22-23-án lezajlott ostromának leírása.

Ez természetes is! A viszonylag a közelmúltban, ezen írás megjelenésekor, 2009-ben még csak 64 esztendeje lezajlott hadieseményekre vonatkozó adatok feltárása még nem fejeződött be. Még nagyon sok részletadat kerülhet elő, illetve kerülhet publikálásra. A hatalmas téma még nincs lezárva.

A városért vívott 1945. március 22-23-i harcokban támadó szovjet hadsereg részéről – sajnos! – újabb adatok kevésbé várhatók a szovjet (illetve ma orosz) katonai levéltárak, illetve publikációk részéről. A védekező német hadsereg (csapatok) oldaláról viszont egyre több részletadat várható, illetve olvasható. Természetesen 100%-os ismereteink – a téma jellegéből adódóan – soha nem lesznek.

Az utóbbi időkben több olyan német hadtörténeti kötet jelent meg, amelyek adatai részben pontosították a fentebb felsorolt könyveimben már közölt, de az általam korábban felhasznált forrásokban homályosan vagy pontatlanul leírt eseményeket. De ebben a tanulmányban szerepelnek olyan részletadatok is, amelyeket korábbi munkáimban még nem közölhettem. A Militária Könyvkiadó Budapest kiadási terveiben szerepel egy Magyarország hadi krónikája – 1944-1945. III. (pót) kötet, amely kiegészíti az I. és a II. kötetekben ugyan szereplő, de kiegészítéseket és pótlásokat igénylő leírásokat. Azonban a jelenlegi (2009) pénzügyi nehézségek pillanatnyilag késleltetik, esetleg megakadályozzák e tervezett kötet megjelenését. Ezért merült fel a jelen publikáció közlésének gondolata.

* * *

Tárgyalt témánkban a legtöbb – eddigi (fenti felsorolásomban) szereplő könyveimben homályosan, pontatlanul leírt –, vagy teljesen hiányzó közlés az 1945. már-

cius 6-án a Velencei-tó és a Balaton közti ívben megindított „Frühlingserwachen” („Tavaszi Ébredés”) fedőnevű német támadó hadműveletben bevetett 6. SS-páncéloshadsergek alárendelt I. SS-páncéloshadtest részét képező 1. SS „Leibstandarte Adolf Hitler” páncélosadosztály eseményeinél szerepel. A páncélosadosztály történetének harmadik kiadása 2000-ben jelent meg: *Opfergang für Deutschland. Die Leibstandarte in letzten kriegsmonaten. IV/2. Nation Europa – Verlag GmbH. D-96 450 Coburg. III. Auflage 2000. 316-326. p.*

Páncélosütközet Veszprém keleti előtérében (1945. március 22., csütörtök)

Az 1945. március 16-án megindult, majd 19-én új erők bevetésével felgyorsult a szovjet 9. gárda hadsereg és a 6. gárda-harcokoszahadsereg erőinek bevetésével – az utolsó magyarországi – szovjet támadó hadművelet: a „Bécsi támadó offenzíva”.

Március 20-21-én a szovjet támadás déli – bal – szárnyán a 37. gárda lövész- és 5. gárda-harcokoszóhadtestek súlyos harcok után elfoglalták a megerősített Várpalotát. A német 6. SS páncélos hadsereg déli – jobb – szárnyán harcolva hátráló I. SS-páncéloshadtest csapatainak főerői: az 1. SS „Leibstandarte Adolf Hitler” páncélosadosztály, illetve az alárendeltségébe utalt csapattörödékek a 3. SS „Totenkopf” és a 12. SS „Hitlerjugend” páncélosadosztályoktól kiűritették Várpalotát. A harcolva hátráló német csapatok Öskütől átlagosan két kilométerre keletre új ellenállási vonalba húzódtak a március 21-ről 22-re forduló éjszaka.

A Várpalotáról hátráló német erők két csoportosítást alakítottak ki: az „Északi csoport” a Bakonyba vonult vissza: Tés és Olaszfalu védelmi körzetbe, ahol a 12. SS „Hitlerjugend” páncélosadosztály alárendeltségébe kerültek és azokkal együtt folytatták harcukat.

A „Déli csoport” Öskü község körzetébe hátrált, s a községtől kb. két kilométerre keletre-délkeletre foglaltak el új védelmi állásokat. Az 1. SS-páncélgránátos-ezred mellett itt gyülekezett az 1. SS-harcokosiezred I. osztályának négy százada: az 1. és a 2. harcokosi századok P-V. „Panther”, a 6. és 7. századok pedig P-IV. harcokosikkal (összesen kb. 11 db páncélossal); ezekhez csatlakozott az 501. SS nehézharckocsi-osztály (pk.: Heinz Kling SS-Sturmbannführer) 1., 2., 3. százada néhány Pz.-VII. Tiger (ún. „Királytigris”) nehézharckocsival. A 4. század önjáró légvédelmi géppágyús páncélosokból állt. A „Déli csoport” a harcokosiosztály parancsnokáról a „Pötschke-páncéloscsoport” elnevezését kapta.

Miközben az 1. SS-páncélgránátos-ezred (pk.: Max Hansen SS-Standartenführer) három zászlóaljának maradványai és más csapattörödékek az Öskütől két kilométerre keletre húzódó hevenyészett védőállásokat szállták meg, elsősorban a Várpalota-Öskü-Veszprém között húzódó 8. sz. főközlekedési út két oldalán, a páncélosadosztály „Pötschke-páncéloscsoport” parancsot kapott, hogy kezdje meg a visszavonulást Veszprém felé.

Mivel már a reggeli órákban a szovjet 5. gárda-harcoksihadtest 46. gárda-harcocsi- és 18. gárda gépesített lövészdandárai – Tés körzetéből, a Bakony erdős-hegyes terepviszonyai között – északról betörték Hajmáskérre és megközelítették a 8. sz. főközlekedési út Hajmáskér-Geleméri-major (Veszprém K) közti szakaszát, a német Déli csoportot nyugati irányú bekerítés fenyegette.

A helyzet felderítésére a „Pötschke-páncéloscsoport” parancsot kapott a 8. sz. főközlekedési út – Öskü-Hajmáskér közti szakaszának – felderítésére. A három páncélosból álló felderítő-csoport az 501. SS-nehézharcocsi-osztályának egyik Pz-VII. Tiger (Királytigris) harcocsijából és az 1/I. SS-harcocsi-osztály 1. századának két P-V. „Panther” harcocsijából állt. Az osztag parancsnoka az 501/3. SS-nehézharcocsi-század említett egy beosztott „Királytigris” nehéz-harcocsijának parancsnoka, Birnschein SS-Hauptsturmführer volt.

Ez az elsőnek előnyomuló három harcocsi az előnyomulás két órája során – a német adatok szerint – tizenhét darab Veszprém felé előnyomuló szovjet páncélost lőtt ki. A pontos adatok ismeretlenek.

A három előre küldött felderítő harcocsi után, kb. déli 12 óra után elindult a „Pötschke-páncéloscsoport” tizenegy harcocsija is. Azt a parancsot kapták, hogy mielőtt elérnék Veszprémet, menjenek be Litér községbe, s az ott működő üzemanyag-töltőállomáson vételezenek fel benzint.

A „Pötschke-páncéloscsoport” valahol a Hajmáskér-Sóly közti útkereszteződés táján utolérte és találkozott a „Birnschein-csoport” három harcocsijával. Birnschein SS-Hauptsturmführer figyelmeztette Werner Pötschke SS-Sturmbannführert, hogy szovjet páncéloscsapatok elfoglalták Hajmáskért, sőt, több helyen elérték és átléptek a Hajmáskér és Veszprém között a 8. sz. főközlekedési utat. A figyelmeztetés hatására a „Pötschke-páncéloscsoport” elérve a Hajmáskér-Sóly közti útcsomópontot, balra – déli – irányba fordult, majd Sóly községen, majd a Sóly és Királyszentistván községeken át, majd Királyszentistvánon keresztül vonulva, délről megkerülték a Mogyoróstető (251 m. p.) magaslatot. Átvonulva Balatonfüred-klórgyáron, déli irányból érték el Litér községet.

Kora délután, 13 órakor érték el a Litéren működő német üzemanyag-tárolót. Miközben folyt a harcocsik benzinnel való feltöltése, a Pötschke-páncéloscsoport-hoz csatlakozott a német FLIEVO (Flieger-verbindingsoffizier – Légiösszekötő-parancsnokság) öt darab P-IV. típusú harcocsija Pönisch SS-Untersturmführer parancsnokságával és annak „Funk-SPW”-jével (rádiós-lövészpáncélosával). Így a Veszprém felé induló, megszorodott „Pötschke-páncéloscsoport” páncélosainak száma tizenhatra gyarapodott.

A német „Pötschke-páncéloscsoport” március 22-én 14.30 órakor folytatta útját Litérről északnyugati irányba, a községből a 8. sz. főközlekedési út felé, Veszprém irányába. Amikor a harcocsioszlop éle elérte a 8. sz. főközlekedési utat, az útvillát, egy rövid időre megálltak. Aztán balra fordulva folytatták útjukat Veszprém felé.

Időközben Öskü községet északról megkerülve, az Öskü-Hajmáskér-Kádárta közti, a 8. sz. főközlekedési úttól északra futó, ún. Régi úton a szovjet 5. gárda-harc-

kocsi-dandár kb. 40-50 darab harcokcsija nyomult előre Kádártáig. Ott a szovjet harcokcsik déli irányba fordultak, s Gelemér-puszta és a Litérről ÉNy-ra szétnyíló útvilla (a 8. sz. főközlekedési út és a Litér-Berhida közti út villája) között több ponton elérték és átlépték a 8. sz. főközlekedési utat. Ezzel az előretöréssel a szovjet 6. gárda-harcokcsi-hadsereg részét képező 5. gárda harcokcsi-hadtest megközelítette a Tés DNy (Öreg Futóné 574 m. p.), Gyulafirátót K, Kádárta K, Veszprém K, Meggyespuszta K hevenyészett védelmi vonalat, a Mária-vonalat, amelynek egyik legfontosabb, körkörös megerősített pontja volt Veszprém városa. Ez előtt volt a Várpalota K-DK-D, Pétfürdő K-DK, Királyszentistván Ny, Balatonfüzfő ÉK-K terepszakaszon hevenyészett „Paula-vonal”, melyet Várpalotánál már átszakították a szovjet csapatok, s melynek feldarabolása most volt folyamatban.

A Litérről Veszprém felé visszavonuló német Pötschke-páncéloscsoportnak nem volt tudomása arról, hogy közvetlenül Veszprémtől keletre a szovjet páncéloscsapatok már átvágták a 8. sz. főközlekedési utat, s végeredményben nyugatról már átka-rolták a 6. SS páncélos hadsereg déli szárnyát képező I. SS-páncéloshadtest 1. SS „Leibstandarte Adolf Hitler” páncélos hadosztályát. Ugyanakkor átka-rolták a Balaton északi térségéből Székesfehérvár felől visszavonuló német IV. SS-páncélos hadtestet, valamint a Balaton északi és nyugati partvonalán hátráló német I. lovashadtest német és magyar csapatait.

Amikor a Litérről visszavonuló német „Pötschke-páncéloscsoport” elővédje elérte a 8. sz. főközlekedési utat, a harcokcioszlop néhány percre megállt, majd balra – Veszprém felé – fordult. Ezekben a pillanatokban közölte a páncéloshadosztály történetének összeállítójával egy volt SS-tiszt, Reiser SS-Untersturmführer (hadnagy) Pönisch SS-Untersturmführer híradóosztály rádiós-lövészpáncélosa (Funk-SPW), aki a hetedik helyet foglalta el a járművek sorrendjében: *„Az úttól, a 8. sz. főközlekedési úttól jobbra, északra egy kis akácfa erdőcskét láttunk. Mintegy 150 méteres távolságban, az úttól balra egy bozótos zárta el a kilátást. Mögötte egy rétség terült el, majd újabb mintegy 250 méterre egy másik erdődarab látszott. Eddig az ellenséggel még semmiféle érintkezés nem történt. A német páncélososzlop a műúton folytatta menetét, ennek ellenére az emberek között nagy volt a feszültség. Ekkor a jobboldalt – az északi oldalon lévő – kis akácerdőcske felől kétszer-háromszor és erős villanással jól kivehetően szovjet T-34-es harcokcsi-ágyúk lövése dörrent. Én akkor a páncélososzlop végén tartózkodtam (t.i. az eseményeket elmesélő Reiser SS-Untersturmführer, hadnagy). A lövések az útvillában egy lövészpáncélost találtak el, amely lángba borult. Az előtte haladó páncélosok nem rettentek meg. Én a szabályzat szerint az út árkában előrementem. Pötschke SS-Sturmbannführer „Panther” harcokcsija előtt három gépjármű torlódott össze. Felugrottam. Az első pillanatban láttam a kilőtt élpáncélosunkat. A műúttól jobbra lévő akácfa erdőcske felől és a műúttól balra elterülő erdőnél ellenséges páncélosok nyomultak előre. Bennünket igyekeztek harapófogóba fogni. Csapdába kerültünk. Pötschke rádió parancsot adott ki: *Jobbra! Hátrálva elszakadni! Lassú visszamenetben elködösíteni magunkat!**

Ez nehezen volt megvalósítható, mert az ellenség már 200 méterre volt. Néhány páncélos még elérte a rétséget, köztük volt a Pötschke-páncéloscsoporthoz Litéren csatlakozott FLIEVO néhány harckocsija: a parancsnok főhadnagy mint egy égő fáklya hagyta el a P-IV. típusú harckocsiját.”

Végre elérték a Litér községtől északnyugatra emelkedő, erdővel borított 271. magaslatot. A magaslattól északra a 8. sz. főközlekedési út mindkét oldaláról támadó szovjet harckocsik ágyútüzében Veszprém felé vonuló német „Pötschke-páncéloscsoport” harckocsijai és egyéb gépjárművei déli irányba – balra – letértek a 8. sz. főközlekedési útról és újra elérték Litér községet, annak nyugati-déli nyugati szélét. Itt gyülekeztek, majd felmérték veszteségeiket. A veszteségek súlyosak voltak: hét harckocsijuk és néhány lövészpáncélos (SPW) megsemmisült, sok volt a halott és a sebesült, különösen az égéssérült. A 15 óra körül lezajlott páncélos ütközet után a Litér község nyugati szélén gyülekező 1. SS „Leibstandarte Adolf Hitler” páncélos hadosztály Pötschke-páncéloscsoportja csak az esti órákban folytatta visszavonulását Veszprém felé, hogy részt vegyen annak másnapi védelmében.

A Litértől északnyugatra az 1945. március 22-én délután kibontakozó páncélos találkozó-harcról a szovjet hadtörténeti irodalom is többször megemlékezik. Ezek közül az egyik legismertebb a „Hősök. A Szovjetunió Hősei a magyarországi felszabadító harcokban – 1944-1945.” (Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1981. 405 p., Ny. M. Mihno címszónál.) Ebben a könyv szerkesztői leírták, hogy a 6. gárda hadseregnek alárendelt 9. gárda gépesített hadtest csapatai – a 18. gárda gépesített dandár és a 46. gárda harckocsi-dandár (ez utóbbinak volt a parancsnoka Nyikolaj Mihajlovics Mihno gárdaalezredes) foglalta el a Bakonyból (Tés körzetéből) kibontakozó támadásban Hajmáskért és körzetét.

A „Hősök”-ben az alábbiakat írták: *„Hajmáskér térségében Mihno harckocsizó behatoltak az ellenség egyik páncélos oszlopába és a 18. gárda gépkocsizó dandárral együttműködve szétverték a fasiszta alakulatot, megsemmisítettek 76 páncélost (sic! – ami alapos eltúlzásnak tűnik! Sz.), és önjáró löveget. Ezt követően Mihno egysége részt vett Veszprém felszabadításában”.*

A szovjet 46. gárda-harckocsidandár egyik volt tisztje – D. P. Loza őrnagy – „Téstől Veszprémig” című cikkében (In: Veszprém megyei Napló, 1970. március 22. sz.) részletesen közölte a litéri páncélos találkozó-harcot. (Ez részletesen olvasható Veress D. Csaba: Magyarország hadikronikája 1944-1945. Militária, Budapest. II. kötet, 1061. p.) A közöltekben tévedés, hogy a német harckocsi-oszlop Litérről nem Öskü, hanem Veszprém felé vonult a szovjet támadás perceiben! Ezért a – hitelesnek mondható – D. P. Loza-féle közlést ebben a cikkben nem közöljük újra. Loza volt szovjet őrnagy leírása szerint a rajtaütés-szerű támadást a szovjet 46. gárda-harckocsidandár 1. zászlóaljja hajtotta végre, s a tűzharc során a harckocsi-zászlóalj csak egy harckocsit (pk.: Petroszján gárdaörmmester) veszített.

Az összecsapás idején – 15-17 óra között – a szovjet 46. gárda-harckocsidandár a 3. sz. főközlekedési út két oldalán megközelítette a Veszprém keleti szélén kiépített védelmi állásokat. Miután a német páncélelhárítás négy szovjet harckocsit

kilőtt, a harcocsidandár harcvonalban leállt, hogy bevárja a felvonuló szovjet főerőket.

A Litér község nyugati szélén gyülekező német „Pötschke-páncéloscsoport” („Panzergruppe Pötschke”) – megmaradt kilenc harcocsijával és ismeretlen számú egyéb gépjárművével – március 22-én, csütörtökön, 20 óra után Litér község nyugati széléről megindult déli irányba. A Litér és Szentkirályszabadja közti földúton a keletre szomszédos és az úttal párhuzamosan csörgedező Mogyorós-patak mentén vonuló német harcocsioszlop a mai repülőtér déli végénél (Bendola-major, illetve magaslat) tért rá a Vörösberényből Veszprémbe vezető műútra. Így, Szentkirályszabadja község északi szélét érintve, déli irányból vonultak be Veszprémbe, körülbelül 23 órakor. A harcocsioszlop az Almádi, mai Bajcsy-Zsilinszky (ma: Brusnyai Árpád), Budapest, majd Jutási utcákon ért ki a páncéloscsoport számára kijelölt védelmi körzetbe. Ez a védelmi pont, a „Mária-vonal” fontos részét képező és megerősített Veszprém északkeleti részén volt, szemben Kádárta községgel, feltehetően a mai Jutas-lakótelep keleti felében. A pontos hely ismeretlen. A „Pötschke-páncéloscsoport” a várhatóan Kádárta körzetéből is kibontakozó szovjet páncélos támadás kivédésére kapott parancsot.

A fentebb idézett „Leibstandarte...” című hadosztálytörténet (az idézett mű 324. oldalán) néhány részletet közölt a Veszprém északkeleti irányában kibontakozó szovjet támadás néhány epizódjáról, amelyek ugyancsak érintették a német 1. SS „Leibstandarte Adolf Hitler” páncéloshadosztály egyes csapatrészeit.

Mint az előzőekben említettük, a páncéloshadosztály ún. „Déli csoportjának” – a fentebb részletesen megismert „Pötschke-páncéloscsoporton” kívül – egyik legjelentősebb alakulata volt az Öskü keleti-déli szakaszán védő 1. SS-páncélgránátos ezred (pk.: Max Hansen SS-Standartenführer) három zászlóalja, egyenként négynégy, összesen tizenkét századdal. Az ezred alárendeltségében volt a 13. SS önjáró gyalogságiágús század („Grille”=„Tücsök”) elnevezésű, önjáró-páncélozott, 15 cm-es gyalogsági lövegekkel a 14. SS gépvontatású légvédelmi gépágyús század és a 16. SS páncélos utászszázad.

A „Leibstandarte...” hadosztálytörténet közölte az 1/III. SS-páncélgránátos zászlóalj egyik századának, az 1/12. SS-páncélgránátos század parancsnokának, Heinrich Nebel SS-Oberscharführer (örmester) visszaemlékezéseit. Hajmáskéren a századuk – több épületharcban – sikereket ért el. Ezek során esett el századparancsnokuk, Dick SS-Untersturmführer (hadnagy) is, ekkor vette át Heinrich Nebel SS-Oberscharführer a század parancsnokságát. A század egyes részei feletti parancsnokságot Lang SS-Untersturmführer vette át, aki viszont – egy híd biztosításakor – szovjet hadifogságba került. A század maradványai egy szovjet légitámadás közepette vonultak vissza Hajmáskérről, majd egy vasúti őrház mögött foglaltak el újra védelmi állást.

Röviddel az esti sötétség beállta előtt (kb. 18 órát követően – Sz.) hatalmas robbanás hallatszott. A közeli ablaküvegek beszakadtak, s zűrzavar tört ki a közelben. Ugyanis az említett szovjet légitámadás során a közeli hajmáskéri vasútállomás kör-

zetében (pontosan a nyugati kijárónál – Sz.) szovjet repülőbomba-találatok érték az ott veszteglő olajtartály-vonatot, amely felrobbant. A robbanás után hamarosan helyreállt a rend. Szerencsére, emberveszteségek nem voltak, annak ellenére, a közelben számos gépjárművet is szovjet bombatalálat ért. (I. m. 324. p.)

Ugyancsak a Hajmáskér felől Veszprém felé lezajlott német visszavonulásról emlékezett meg (i. m. 324. p.) Werner Schulz SS-Obersturmführer (főhadnagy) is, aki az 1. SS „Leibstandarte Adolf Hitler” páncélosadosztálynak alárendelt 2. SS-páncélgránátos ezred III. SS-páncélgránátos zászlóaljához beosztott páncélvadász osztály egyik rohamlövegén teljesített szolgálatot. Bár az ezred a páncélosadosztály ún. „Északi csoportjához” tartozott, amely a Bodajk-Zirc közti 811. sz. műút két oldalán visszavonuló 12. SS „Hitlerjugend” páncélosadosztálynak volt alárendelve, az ő alegysége – Hajmáskér felől – Kádárta község (ma Veszprém város része – Sz.) felé vonult vissza. A visszaemlékezés szerint Icke SS-Rottenführer (örvezető) parancsnoksága alatt álló rohamlövege minden német gyalogság nélkül a Kádárta keleti végén lévő útvillánál vesztegelt biztosító állásban. A német felderítés adatai szerint a szovjet csapatok Hajmáskér felől lövészszázadnyi erővel nyomultak elő Kádárta, illetve Veszprém felé. Ekkor a német páncélvadász-alakulat parancsnoka, Werner Schulz SS-Obersturmführer (főhadnagy) parancsot kapott közvetlen felettesétől, a 2/III. SS-páncélozott páncélgránátos zászlóalj parancsnokától, Jupp Diefenthal SS-Sturmbannführertől (őrnagytól), hogy a következő nap (március 23-a) hajnaláig várja ki Kádárta keleti szélén a Hajmáskér felől támadó szovjet zászlóaljakat. *„Saját gyalogságunk – az előnyomuló oroszok mögött – helyenként vívtak még védelmi tűzharcot. Ezért Icke SS-Rottenführer (örvezető) és én (Werner Schulz SS-Obersturmführer, főhadnagy) – páncélosainkkal szembementünk a támadó oroszokkal és lövegeinkkel tüzet nyitottunk. Annak ellenére, hogy minden páncélosvezetőnk parancsot kapott az előnyomulásra, a páncélosok tanácsosabbnak látták a visszavonulást (Veszprém felé).”*

1945. március 22-én estére az Öskü körzetében harcoló német „Leibstandarte Adolf Hitler” páncélosadosztály Déli-csoportjának főerejét képező 1. SS-páncélgránátos ezred három páncélgránátos zászlójának maradványai – és az alárendeltségébe tartozó más csapattörédek – az Öskü-Hajmáskér közti régi országút két oldalán hátrálva, részben elérték Veszprém északkeleti védelmi körzetét. A Déli-csoporttal még Veszprémbe érkezett öt darab páncélos, a már Veszprémbe vonult „Pötschke-páncéloscsoport”-on kívül. (I. m. 318. p.)

Harc Veszprémért (1945. március 23., péntek)

A Veszprémért vívott – 1945. március 23-i – harcokat nem ismertetjük az alábbiakban. Azok egyre növekvő részletességgel és hitelességgel szerepelnek a fentebb ismertetett könyveimben. A legrészletesebben nyilvánvalóan a legutóbbiban, a Ma-

gyarország hadi krónikája 1944-1945. címűben (Budapest, Militária Könyvkiadó, 2002-2003. II. kötetének 1061-1064., 1076-1081. oldalain.)

A „Die Leibstandarte...” című hadosztálytörténet az I. SS „Leibstandarte Adolf Hitler” páncéloshadosztálynak alárendelt 1. SS-páncélos légvédelmi tüzérsztyály (pk.: Hugo Ullerich SS-Sturmabführer) veszprémi harcáról is közölt néhány eddig ismeretlen részletet. A légvédelmitüzér-osztyály öt légvédelmi ágyús ütegből állt: az 1., 2., 3. ütegek 8,8 centiméteres légvédelmi ágyúkkal voltak felszerelve, a 4. és 5. ütegek 3,7 centiméteres gépágyúkkal látták el. Veszprémben és környékén még harcolt egy német légvédelmi-tüzér magasabbegység: az ugyancsak német 25. légvédelmi-tüzérezred, amelynek részletes története ismeretlen.

A hadosztálytörténet a 325. oldalon idézi dr. Knoll SS-Hauptsturmführer (százados) magánnaplóját. 1945. március 23-án parancs jött a légvédelmi-tüzérsztyálytól („...bei der Flak-Abteilung...”): „Harccsoportokat alakítani és a záróvonalat elfoglalni!” A 3. üteget Kullick SS-Unterscharführer (tizedes) vezette, amely üteg még két darab 8,8 milliméteres légvédelmi ágyúból állott. A két löveg Veszprémtől északnyugatra volt tüzelőállásban egy erdőszélen. A szovjet támadás során az oroszok („...Iwan...”) nem közelítették meg az üteget, hanem elkerülték. A két 8,8 milliméteres légvédelmi ágyú azonban tüzelt az előnyomuló orosz csapatokra. A következő nap (március 24.) reggeléig tüzelt az üteg két lövege. Miután a lőszer elfogyott, a két löveget fel kellett robbantani. A tüzerek ezt követően a gyalogsághoz csatlakoztak és azokkal együtt vetették őket harcba.

A 2. légvédelmiágyús-üteg Preuss SS-Rottenführer (örvezető) parancsnoksága alatt egyetlen 8,8 milliméteres légvédelmi ágyúból állt. A szovjet páncélosok ezt az üteget is kikerülték. Ez az üteg – egyetlen löveg – is tüzelt az utolsó gránátig. Ezt követően – mivel szovjet gyalogság közeledett –, a löveg tüzérei szó nélkül leléptek!

Dr. Knoll SS-Hauptsturmführer (százados) naplója szerint a tüzérsztyály maradványai Bakonygyepesen át Noszlopra és Dabronyba vonultak vissza.

A „Die Leibstandarte...” című hadosztálytörténet további részleteket nem közöl az 1945. március 22-23-án Veszprémért vívott harcokról.

Az 1. SS „Leibstandarte Adolf Hitler” páncéloshadosztály alárendeltségébe rendelt német 501. SS-nehézharcokcsi-osztyály (pk.: Heinz von Westernhagen SS-Obersturmbannführer, alezredes) hősi halált halt Várpalotán március 20-án. Utóda Heinz Kling SS-Sturmabführer (örnagy) lett. Március 22-én 12.35 órakor – tehát a Veszprémért vívott harcok kezdetén – a nehézharcokcsi-osztyály állományában kilenc darab Pz-VII. „Tiger-B” („Királytigris”) nehézharcokcsi volt. A Veszprémért március 22-23-án vívott harcokban a nehézharcokcsi-osztyály – valahol a Jutas-nagymező térségében – harcolt. A részletek ismeretlenek.

Az 501. SS nehézharcokcsi-osztyály történetéről számos adatot tartalmaz a német Wolfgang Schneider: „Tiger im Kampf. Band II.” könyve. (Uelzen, 2001). A veszprémi harcokról a szerző nem tett említést. Csak arról írt, hogy március 23-án az 501. SS-nehézharcokcsi-osztyály – melynek 1., 2., 3. századai P-VII. „Tiger-B” („Királytigris”) nehézharcokcsikkal, 4. százada pedig egy „Wirbelwind” és egy

„Ostwind” önjáró légvédelmi páncélos szakasszal rendelkezett –, a veszprémi harcok után Márkó község keleti előterében tevékenykedett. A 2. és 3. SS-nehézharcocsi-századok – Staudegger és Stadler SS-altisztek parancsnoksága alatt – Márkó község keleti előterében manővereztek. A március 23-i harcok alatt „több ellenséges harcocsit” kilőttek. Egyébként a Veszprém É. – Márkó közti harcokban húsz szovjet harcocsit lőttek ki a németek. Egyébként ehhez a harcocsi-osztályhoz tartozott a Márkó keleti szélén – a 8. sz. főközlekedési úttól délre – elhagyott német P-VII. „Tiger-B” nehézharcocsi, amelyről hiteles fotó maradt fenn. (Lásd: Magyarország hadi krónikája - 1944-1945. Militária, Budapest, c. könyvem II. kötetének 1163. oldalán közölt fényképet.)

Reméljük, hogy a Veszprémért 1945. március 22-23-án vívott harcok történetére vonatkozóan a jövőben még előkerülnek további források. Feltétlenül közölni fogjuk azokat is!

KÖZLEMÉNYEK

Veszprém meteorológiai viszonyai 2008-ban

A 2008. ÉV, FOLYTATVA A KORÁBBI ÉVEK ÁTLAG FÖLÖTTI hőmérsékleteinek sorát, $1,2^{\circ}\text{C}$ -kal melegebb volt a sokévi átlagnál. Az évi középhőmérséklet $11,0^{\circ}\text{C}$ -nak adódott, ami az előkelő ötödik helyet foglalja el az évek rangsorában. (1992-ben és 1994-ben is hasonlóan meleg volt, 2000-ben $11,2^{\circ}\text{C}$, 2007-ben pedig $11,3^{\circ}\text{C}$ volt az évi középhőmérséklet.) Szeptembert kivéve valamennyi hónap hőmérséklete magasabb volt, különösen a februáré, amikor $3,2$ fokkal haladta meg a havi közép az ilyenkor szokásos értéket. Extrém hőmérsékleti rekordok nem jellemezték a 2008. évet, a maximum-hőmérsékletet [$34,2^{\circ}\text{C}$] augusztus 15-én, a minimum-hőmérsékletet [mínusz $11,7^{\circ}\text{C}$] január 5-én mérték. A küszöbnapok számát a szimmetrikusság jellemezte. Nyári nap [max. $\geq 25^{\circ}\text{C}$] 70 alkalommal, hőség nap [max. $\geq 30^{\circ}\text{C}$] 15 alkalommal fordult elő. Fagyos nap [min. $\leq 0^{\circ}\text{C}$] 74 volt, 17 alkalommal a napi csúcshőmérsékletek is fagypont alatt maradtak [téli nap], míg zord nap [min. $\leq -10^{\circ}\text{C}$] 4 esetben fordult elő.

Csapadékviszonyait tekintve 2008 nem bizonyult rendkívülinek. Az éves csapadékösszeg mintegy 15%-kal volt kevesebb, mint a sokévi átlag. Különösen kevés volt a csapadék februárban, ekkor két csapadékos napon $5,2$ mm eső esett. Március, június és szeptember csapadékosabb volt az átlagnál, december csapadékhozama pedig átlagos volt. A magasabb hőmérsékletnek köszönhetően a csapadék zöme eső alakban hullott, mindössze 8 havazásos napról beszélhetünk, és térségünkben tartós hótakaró sem tudott kialakulni. Január 5-én és 6-án országos ónos eső bénította meg a közlekedést, húsvétkor havazott. Június 1-jén és 17-én rövid idő alatt 20 mm fölötti eső esett, aminek következtében sokfelé sár, iszap borította el az utakat, víz öntötte el az alacsonyabban fekvő területeket. Júliusban az eső hátráltatta az aratást, rontotta a szüreti kilátásokat. November 21-én leesett az első hó, de nem bizonyult tartósnak még a Bakony magasabb részein sem.

Az évet átlagos szélviszonyok jellemezték. 79 viharos nap fordult elő [amikor a szélesebbség értéke meghaladja a 15 m/sec-ot], az éves átlagos szélesebbség $3,1$ m/sec volt. A legszelebb hónapnak a március bizonyult [$4,2$ m/sec], míg a legerősebb szellőkést január 27-én éjszaka mérték. Ekkor egy pusztító erejű szélvihar vonult át az országon, sokfelé tetemes károkat okozva az épületekben. A repülőtéri szélmérő $34,7$ m/sec-os [$124,9$ km/órás] szellőkést regisztrált ÉNy-i irányból. Február 29-én és március 1-jén egy újabb szélvihar söpört végig fölöttünk, de erőssége elmaradt a korábbitól, a szellőkések „csak” $22-23$ m/sec-osak voltak [$80-83$ km/óra]. Annak ellenére, hogy a 2008-s év végét és a 2009-es év elejét átlag alatti

hőmérsékletek jellemezték, a Meteorológiai Világszervezet fontosnak tartotta közölni álláspontját, miszerint (a mögöttünk lévő rövid hideg periódus ellenére) a melegedés nem torpant meg, a műszeres megfigyelések kezdete óta minden kétséget kizáróan folytatódik.

* * *

JANUÁR az ország nagy részében enyhébb volt a sokévi átlagnál. A pozitív hőmérsékleti eltérés az északnyugati országrészben elérte a 4 fokot is, Veszprémben $1,7^{\circ}\text{C}$ -kal volt melegebb az ilyenkor szokásosnál. Átlagnál hidegebb idő csak a hónap első hetében fordult elő, 5-én reggelre mínusz $11,7^{\circ}\text{C}$ -ra csökkent a hőmérséklet, és a napi középérték is több mint 7 fokkal alatta maradt az átlagos értéknek. A hónap második és harmadik dekádjára az átlagosnál 3-5, de egyes napokon 6-10 fokkal melegebb napi középhőmérsékletek voltak a jellemzőek. Január legmelegebb napján, 20-án Veszprémbe $14,0^{\circ}\text{C}$ -ot mértünk, és az enyhe éjszakának (reggeli minimum-hőmérséklet: $+6,5^{\circ}\text{C}$) köszönhetően a napi középhőmérséklet is 10 fokkal meghaladta a sokévi átlagot. A hónap során 24 nap volt fagyos [a napi minimum-hőmérséklet $\leq 0^{\circ}\text{C}$], 9 nap volt téli [napi maximum-hőmérséklet $\leq 0^{\circ}\text{C}$] és 2 nap volt zord [napi minimum-hőmérséklet $\leq -10^{\circ}\text{C}$].

A hónap csapadékszegényebb volt a sokévi átlagnál, a lehullott csapadék mennyisége a szokásos érték 40%-át sem érte el. A 2007 szilveszter éjjelén kezdődött havazás térségünket csak kis mértékben érintette, a csapadék mennyisége nem volt számottevő (1 mm), a közlekedésben fennakadást nem okozott. 5-én, szombaton, de különösen 6-án, vasárnap az országban többfelé volt erős jegesedést okozó ónos eső¹. *„Az ónos eső és a jegesedés miatt hármas riasztási fokozatot rendelt el a közútközlekedés az egész régióra. Ez azt jelenti, hogy a készenlétes dolgozókat is berendelték, összesen 99 gép tisztította az utakat. Sikeresen elsősorban a főutakon jártak, ahol dél körül normalizálódott a helyzet... A mellékutakat azonban egész nap jégpáncél fedte, több helyen nem, illetve módosított útvonalon jártak a buszok.”* – tudósít a Napló január 7-én. *„A mentők főként gyalogos sérülésekről számoltak be. Az esti órákig több mint hatvan esetben riasztották őket a jeges utakon bekövetkezett balesetekhez... Az esések 60 – 70 százalékát templomok közeléből jelentették, vélhetően a délelőtti misékre haladók csúsztak el. A legveszélyesebbnek Várpalota és a megyeszékhely számított, innen kapták a legtöbb hívást. A legrosszabb 10 és 12 óra között volt a helyzet, ekkor a néhány órával korábban kezdődött ónos eső miatt minden út korcsolyapályává alakult... A mentési idő is két-háromszorosára növekedett, de minden bajbajutotthoz kiérkeztek.”* – nyilatkozta a megyei lapnak Somlai Artúr mentésirányító. A megyei kórház baleseti sebészetén nagyüzem volt, főként végtagtöréseket kellett ellátni. Az esetszám megsokszorozódott, kettesével vitte a mentő a baleseteseket. Az országon belül Veszprém megyében volt a legsúlyosabb az ónos eső miatti helyzet.

Január 27-én, közel egy évvel az Olli ciklon pusztítása után, egy sok tekintetben

hasonló időjárási helyzetű, de pusztítóbb erejű szélvihar² vonult át térségünk fölött. „Több tucatszor kellett kidőlt fák, megbontott tetők, leszakadt villanyvezetékek miatt kivonulniuk a tűzoltóknak vasárnap reggeltől. Sokan áram nélkül maradtak.” – kezdi tudósítását a Napló január 28-án. „A megyeszékhelyen a Victor Hugo és a Móricz Zsigmond utca sarkán és a Mikszáth utcában is fa dőlt ki, valamint a Jutasi úton, a laktanya környékén is kidőlt fa lehetetlenítette el a közlekedést. A Hársfa utcában egy tetőt kezdett ki a szél... a Füredi úti kereszteződésnél leszakadt a közlekedési lámpa.” – tudjuk meg a beszámolóból. A katasztrófavédelem ügyeletére folyamatosan érkeztek a bejelentések: kidőlt fák, oszlopok, táblák okoztak fennakadást, és számos lakóház tetejét bontotta meg a tomboló szél. Az itéletidő még hétfőn is sokaknak okozott bosszúságot, számos településről érkezett jelentés, hogy vasárnap óta nincs áram az otthonokban. Az elektromos berendezések működésképtelensége számos család helyzetét nehezítette meg: lehetetlenné vált a főzés, kiolvadtak a hűtők, nem működtek a vezetékes telefonok, számítógépek, a közvilágítás sem. A repülőtéri meteorológiai állomás szélmérője vasárnap késő este 34,7 m/sec-os [124,9 km/órás] szellőkést regisztrált ÉNy-i irányból, de napközben és éjszaka is a szellőkések órákon át meghaladták a 25 – 30 m/sec-os értéket.

FEBRUÁR, hasonlóan az előző hónaphoz, jóval enyhébb volt a sokévi átlagnál. Térségünkben 3,2°C-os pozitív eltérés adódott. Az átlagnál hűvösebb idő csak a hónap második dekádjában fordult elő, 17-én az átlaghőmérséklet 6,3 fokkal volt alacsonyabb az ilyenkor szokásostól. Ezen a napon mérték a havi minimumot is, kora reggel mínusz 11,6°C-ot mutatott a hőmérő. A hónap harmadik dekádját jóval az átlag fölötti hőmérsékletek jellemezték, a napi középértékek egyes napokon 8 fokkal is meghaladták az évszaknak megfelelő értéket. A legmelegebb napon, 25-én 18,6°C-ig emelkedett a hőmérő higanyszála. Februárban 14 fagyos nap volt, két alkalommal a napi maximum-hőmérséklet is fagypont alatt maradt [16-án és 17-én], míg zord nap egy alkalommal fordult elő.

Februárban folytatódott a januári csapadékban szegényebb periódus, két esős napon a szokásos mennyiség 14%-a hullott térségünkre. Ennek köszönhetően a hónap végére a talajok felső rétegének vízkészlete a telített állapot 30-40%-ára csökkent. „Az utóbbi napok enyhe időjárásának köszönhetően egyre több mezőgazdasági termelő és hobbi kertész dolgozik kint a földeken.” – írja a Napló február 29-én. „A szőlők és gyümölcsfák metszése ütemesen halad a megyében, a nagyobb gazdaságokban a munka kétharmadát befejezték, a kisebbekben csak elvéve kezdték meg. A kiskertekben sokan már veteményeztek is, elsősorban a korai vetésű, hidegtűrő növények magvai kerültek a földbe. A szántóföldeken a tavaszi munkákat kezdték el, illetve több helyen a trágyázás, műtrágyázás időszere.” Február mérsékelt szél volt, az átlagos szélesebesség: 3,5 m/sec; a szél erőssége hat napon haladta meg a viharos fokozatot. A legerősebb szellőkést 23-án regisztrálták 21 m/sec-os [75,6 km/óra] értékkel.

MÁRCIUS is, folytatva az előző két hónap tendenciáját, enyhébb volt a sokévi átlagnál, a középhőmérséklet 0,3 fokkal haladta meg a hónapra jellemző értéket. A

hónap első napjaiban még folytatódott a február második felében kezdődött enyhébb periódus, de 4-étől 8-áig hűvösebb napok következtek. 9-étől 17-éig újabb enyhe periódus következett 10°C fölötti délutáni csúcshőmérsékletekkel. A havi maximumot 16-án jegyezték fel, ekkor 17,0°C-ig emelkedett a hőmérő higanyszála. Ezt követően ismét egy hűvösebb periódus következett, amelyben 21-én reggelre mínusz 3,2°C-ig csökkent a hőmérséklet, majd 27-étől ismét enyhébb napoknak örvendezhettünk. Fagyos nap 13 alkalommal fordult elő, téli és zord nap nem volt.

Március csapadékosabb volt a sokévi átlagnál, a szokásos mennyiség másfélszerese hullott térségünkre. A csapadék alapvetően esőből származott, de 22-23-án havazott térségünkben. *„Havazott az ünnepek alatt a megyében. Nagyszombaton karácsonyi hangulatra ébredtünk. A hóesés az autósokat is meglepte... A Bakonyban 10-15 centiméteres hó esett, ami különösebb fennakadást nem okozott a közlekedésben.”* – írja a Napló március 25-én. Dr. Radovits Tibor, a Veszprém Megyei Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal főigazgatója szerint: *„A fagy, és az utóbbi napok hideg időjárása elsősorban a gyümölcsfáknak, azon belül is a most virágzó kajsziának és mandulának árthatott. Az őszi és a tavaszi vetésnek viszont kifejezetten jót tett az utóbbi napok időjárása, nem a hideg, hanem a csapadék miatt. Arra ugyanis nagy szükségük volt a növényeknek, hiszen a tél száraz volt.”* A csapadékos időjárásnak köszönhetően a talajok felső rétegének vízkészlete a telített állapot 70-80%-ára változott, a mélyebb rétegek telítettség közeli állapotban voltak.

Február 29-én és március elsőjén pusztító szélvihar³ söpört végig Európán. A rendkívül gyors mozgású hidegfront 1-jén délben érte el az ÉNy-i országrészt és alig másfél órával később már a főváros térségében járt. *„A meteorológiai előrejelzés, a piros riasztás alapján várt erős szél megyénket kisebb mértékben érintette”* – tudósít a Napló március 3-án. *„Ennek ellenére a tűzoltóknak gyakran kellett vonulniuk, hogy az útra dőlt fákat eltávolítsák... Szombaton, Pétfürdőn egy ház tetőszerkezetét bontotta meg a szél, csakúgy, mint a veszprémi Török Ignác utcai négyemeletes háznál. Pápán reklámfeliratot tépett le, Veszprémben megbontotta a húszemeletes ház burkolatát. Hasonló károk vasárnap is keletkeztek a megye különböző pontjain, Veszprémben a Pannon Egyetem tízemeletes I-épületének tetején lévő szellőző szűrőt döntötte meg a szél, a Budapest úton leszakította a közlekedési lámpát.”* A szélviharok 1-jén és másodikán is megközelítették a 23 m/sec-os [83 km/órás] értéket. Március egyébként is szeles hónapnak bizonyult, az átlagos szélesség 4,2 m/sec volt, a szél erőssége pedig 12 napon érte el vagy haladta meg a viharos fokozatot.

ÁPRILIS is, hasonlóan az év első három hónapjához, enyhébb volt a sokévi átlagnál, a havi középhőmérséklet csaknem egy fokkal haladta meg az ilyenkor szokásos értéket. Átlagnál hidegebb idő a hónap mindegyik dekádjában előfordult, 8-án a napi középérték 3,5 fokkal volt alacsonyabb a hónapra jellemzőnél. Kisebb lehülés 15-17-én, és 23-25-ike körül is előfordult. 17-én mérték a legalacsonyabb értéket: 0,6°C-ot. A hónap során fagyos nap nem fordult elő, a csúcshőmérsékletek három napon haladták meg a 20°C-ot. A legmelegebb napon, 21-én 22,8°C-ig emelkedett a hőmérő higanyszála. Április csapadékösszege országos átlagban kevéssel elmaradt

az ilyenkor szokásostól, térségünkben 77%-a hullott le a normál mennyiségnek. A hónap folyamán több viharzóna vonult át az ország fölött, amelynek következtében a szélleköések maximuma 7-én délután elérte a 26 m/sec-os [≥ 90 km/óra], 19-én pedig meghaladta a 20 m/sec-os értéket. Az átlag alatti csapadéknak köszönhetően a hónap végére a talajok felső rétegének vízkészlete 50-70%-ra csökkent, a mélyebb rétegek nedvesséviszonyai kedvezőbben alakultak.

MÁJUS is melegebb volt a sokévi átlagnál, térségünkben 0,7°C-kal. A hónap első dekádjára a hűvösebb időjárás volt a jellemző, 5-én reggelre 4,8°C-ig csökkent a hőmérséklet, és a délutáni csúcsertékek is 20°C alatt maradtak. A hónap közepén erősödött a nappali felmelegedés, 15-én 25°C fölé emelkedett a hőmérséklet. Egy újabb lehülés 20-23-ika között fordult elő, amikor 2-4 fokkal az átlag alatt maradtak a napi középértékek. A hónap utolsó napjaiban ismét átlag fölötti hőmérsékleteket regisztrálhattunk, a legmelegebb napon, 28-án 30,8°C-ot. Nyári nap [maximum-hőmérséklet $\geq 25^\circ\text{C}$] 5 alkalommal fordult elő. A hónap csapadékösszege az ilyenkor szokásos értéknek 80%-a körül alakult, a 6 csapadékos nappól négy volt zivataros. A legtöbb csapadék 19-én és 20-án hullott, de az eső sem zavarta meg a Tánc fesztiválja programját, amely látványos felvonulással kezdődött. Az átlag alatti csapadéknak köszönhetően a hónap végén a talajok felső rétegének víztartalma a telítettségi érték 40-50%-a volt és a mélyebb rétegek nedvessége is hasonlóan alakult.

JÚNIUS országos átlagban, és Veszprémben is közel 2 fokkal volt melegebb az ilyenkor szokásos értéknél. A hónap első felében rövid melegebb és hűvösebb időszakok váltották egymást, a leghűvösebb napon, 16-án a napi középhőmérséklet több mint négy fokkal volt alacsonyabb az átlagos értéknél, a napi minimum 8,7°C-ig csökkent. A legmelegebb időszak 21-e és 26-a között volt. 23-án, a legmelegebb napon a napi középérték 7,7 fokkal múlta felül a szokásos értéket. Ennek a periódusnak köszönhető, hogy 3 hőségnapot [maximum-hőmérséklet $\geq 30^\circ\text{C}$] jegyezhetünk fel. Ezen a napon extrém ultraibolya-sugárzást mért a meteorológiai szolgálat, és a nappali hőmérséklet elérte a 32 fokot. Hőségridót nem rendelt el a tisztiorvosi szolgálat, mivel ahhoz legalább három napon át tartó forróság kellett volna. *„Az elmúlt napokban drasztikusan, mintegy ötven százalékkal megnövekedtek a mentők feladatai, a hétvégén számos, a hőséggel kapcsolatba hozható kisebb-nagyobb autóbaleset történt, főleg a 8-as és 71-es úton. – Sok mentési feladatunk van, megnövekedett a hőséghimerülések száma, sok volt az ájulás és összeesés is. Az emberek vagy túl sokat tartózkodnak a tűző napon, vagy nem gondoskodnak a megfelelő folyadékpótlásról”* – nyilatkozta a megyei lapnak Nátrán Albin mentésirányító.

Június az átlagosnál csapadékosabb volt, térségünkben mintegy 50%-kal több eső esett az ilyenkor megszokottnál. A hónap folyamán az esős idő végig jellemző volt, 16 napon hullott mérhető mennyiségű [legalább 0,1 mm] csapadék, és három napon a lehullott mennyiség meghaladta a 20 mm-t. Az első intenzívebb csapadékhullám elsején érte el térségünket: *„Helyenként negyven milliméternyi csapadék is esett vasárnap éjjel. Reggelre a megye több útját vastag iszapréteg borította, a közútké-*

zelő még napokig takarít. Jégeső is volt, ám a biztosítókhoz nem érkeztek kárbejelentések.” – írja a Napló tudósítója. „A Közútkezelő Kht. a kora reggeli óráktól kezdve speciális gépekkel takarította az utakat, volt, ahol tizenöt-húsz centiméteres iszapréteget kellett eltávolítaniuk az aszfaltról... Hétfő hajnalban az egész régióban heves vihar volt, eltérő intenzitású esőzéssel, amely a megyében elsősorban a 82-es főút Győr-Veszprém közötti szakaszán több helyen, illetve a Bakony számos mellékútján okozott gondot, a 73-as útra pedig egy nagyobb fa dőlt.” – nyilatkozta a megyei lapnak Sümegi Péter. Bakos György tűzoltó-százados elmondása szerint: „Több, mint egy tucat kisebb-nagyobb beázáshoz kellett kivonulnia a katasztrófavédelemnek. Elsősorban lakóházak pincéit, garázsait öntötte el a víz, de beázott a Petőfi Színház alagsora is. Innen két köbméter vizet szivattyúztunk ki, jelentősebb kár nem keletkezett, néhány irodába és egy díszletraktárba tört be a víz.” Nagy mennyiségű csapadék hullott még 17-én és 26-án is. Utóbbi napon az országos átlag 10 mm fölött volt, az állomásokon mért értékek sok helyen meghaladták az 50 mm-t. Elvértve előfordultak csapadékmentes napok is, de csupán egy olyan több napig tartó időszak volt, 19-e és 23-a között, amikor az országban nem esett eső. Június mérsékeltlen szeles volt, a szél erőssége 6 napon érte el a viharos fokozatot, a legerősebb széllelkést [19 m/sec] 13-án jegyeztük fel, az átlagos szélesebesség 2,4 m/sec-nak adódott.

JÚLIUSBAN is folytatódott az év első felének átlagostól melegebb időjárása. A havi középérték térségünkben mintegy fél fokkal haladta meg a sokévi átlagot. A hónap hőmérsékleti viszonyait az erős változékonyság jellemezte, a legmelegebb időszak 11-e és 13-a között volt, 12-én több mint 4 fokkal volt melegebb az átlagosnál, 13-án pedig 32,4°C-ig emelkedett a hőmérő higanyszála. Átlag feletti értékek tartósan csak 25-e után fordultak elő. A leghidegebb 23-án volt, ekkor a napi középhőmérséklet 6,6 fokkal maradt el a sokévi átlagtól, a napi minimum érték 12,2°C-ra csökkent. A hónap során 22 nap volt nyári nap, és 5 alkalommal emelkedett a napi csúcshőmérséklet 30 fok fölé.

Július országos átlagban jóval csapadékosabb volt az ilyenkor szokásosnál, ugyanakkor a Dunántúl középső részein, így térségünkben is, a lehullott mennyiség kevéssel az átlag alatt maradt. Az esős, zivataros idő az egész hónap során jellemző volt, a leghosszabb csapadékmentes időszak 9-e és 12-ike között fordult elő. A páras, csapadékos idő nem kedvezett az aratásnak, de gyakran megzavarta illetve átírta a veszprémi szabadtéri rendezvények programját is. 17-én, csütörtökön este az utcazene fesztivál rendezvényeit szakította félbe a vihar, 23-án, 24-én és 25-én pedig a Veszprémi Ünnepi Játékok koncertjeit kellett (a bizonytalan időjárás miatt) az eredeti helyszínről, a várból a Veszprém Arénába áttelepíteni. A gyakori viharok és a csapadékos időjárás a hónap közepére lelassította az aratási munkálatokat is. „Veszprém megyében eddig az őszi árpa betakarítása fejeződött be, és repceből is csak kevés áll lábon. A búza betakarítását július elején kezdték meg, de a múlt héten, több helyen kényszerű szünetet tartottak... A viharok miatt a gabona nagy része a földön fekszik, júliusban több helyen jégverés is érte a lábon álló gabonát, ami min-

tegy harmincszázalékos terméskiesést okozott az érintett táblákon.” – tudósít a Napló július 22-én.

AUGUSZTUS középhőmérséklete, ha kevéssel is, de szintén melegebb volt a sokévi átlagnál. Hosszabb átlag feletti és rövidebb átlag alatti időszakok váltották egymást, a legmelegebb időszak 12-e és 15-e között volt. 15-én több mint 4 fokkal volt melegebb a szokásosnál, ekkor a napi csúcshőmérséklet megközelítette, a város egyes részein meg is haladta a 35°C-ot. A forró napokat gyors lehűlés követte, mert 16-án és 17-én az átlagérték 4 fokkal volt alacsonyabb az időszakra jellemzőnél. A hónap során négyszer fordult elő hőségnap és 20 alkalommal emelkedett a napi maximum-hőmérséklet 20°C fölé. A havi minimumot 31-én mérték, ekkor 8,8°C-ra csökkent a hőmérséklet, de a hónap közepén (17-én) is 10 °C alatti értéket mutatott a hőmérő a kora reggeli órákban.

Augusztus csapadékban jóval szegényebb volt az átlagosnál, térségünkben a szokásos mennyiség 30%-a hullott. Mindössze 6 csapadékos nap volt, a legcsapadékosabb napon, 8-án a lehullott mennyiség nem érte el a 10 mm-t. A hónap második felében 16-a és 22-e, valamint 24-e és 31-e között két hosszabb csapadékmentes periódus követte egymást. Utóbbi eltartott egészen szeptember 6-ig. A hónap mérsékelt szeles volt, az átlagos szélesség 2,9 m/sec-nak adódott, a szél erőssége 8 napon haladta meg a viharos fokozatot.

SZEPTEMBER középhőmérséklete, megszakítva az év eleje óta tartó pozitív anomáliát, közel egy fokkal a sokévi érték alatt maradt. A hónap első 12 napján a középhőmérsékletek még jóval az átlag feletti alakultak, 6-án és 7-én 10 fokkal haladták meg az időszakra jellemző értéket. 6-án volt a legmelegebb, ekkor 32,0°C-ot mutatott a hőmérő. 7-én a délutáni zivatarnak és csapadékhullásnak köszönhetően a csúcserő 0,2 fokkal elmaradt az előző napi értéktől. 12-én egy hidegfront érte el térségünket, ami jelentős lehűlést okozott. A hidegfront mögött érkező levegő hatására három nap alatt több mint 12 fokal hőcsökkenés következett be, 13-ától a napi középhőmérsékletek a hónap végéig az időszaknak megfelelő érték alatt maradtak. A legalacsonyabb hőmérsékletet [4,1°C] 19-én reggel mutatta a hőmérő. „Az elmúlt napokban tíz fok alá süllyedt az éjszakai hőmérséklet: sokan dideregnek a lakásban. Közös megegyezés alapján a távhőszolgáltatók megkezdik a fűtést.” – írja a Napló szeptember 16-án. A hónap csapadékban gazdagabb volt a szokásosnál, térségünkre mintegy 40%-kal több eső hullott, mint egy átlagos hónapban. 11 csapadékos nap volt, ebből számottevő mennyiség [≥ 5 mm] négy napon fordult elő. Hosszabb csapadékmentes időszak a hónap első hat és utolsó öt napján volt. Az átlagos szélesség értéke 3,2 m/sec, a viharos napok száma 3.

OKTÓBER újra melegebb volt az átlagosnál, térségünkben csaknem 2 fokkal haladta meg az ilyenkor szokásos értéket. Az időszak első három napja után a napi átlagok a sokévi értékek alatt maradtak, majd 6-ától egy átlagnál melegebb időszak következett, egészen 16-áig. 15-én volt a legmelegebb, ekkor a középhőmérséklet 7 fokkal haladta meg a szokásos értéket, a napi maximum-hőmérséklet pedig 22,9°C-ig emelkedett. 16-18 között több mint 8 fokal hőcsökkenést figyelhettünk meg,

majd néhány napos enyhébb időszak után újabb hűvösebb napok következtek. A leg-hűvösebbet 27-én kora reggel mérték, ekkor 1,0°C-ig süllyedt a hőmérő higanyszála. A hónap utolsó négy napján ismét átlag fölötti hőmérsékleteket mértek, a napi maximumok 20 fok közelében alakultak. Október csapadékban szegényebb volt a szokásosnál, mintegy 15%-kal hullott kevesebb az ilyenkor megszokottnál. Csapadékosabbnak a hónap első fele, illetve utolsó három napja bizonyult, de számottevő csapadék csak három napon fordult elő. Októberben a széllelőkeések három napon haladták meg a viharos fokozatot, az átlagos szélsébség 2,6 m/sec-nak adódott.

NOVEMBERBEN az átlaghőmérséklet magasabb volt a szokásosnál, Veszprém-ben csaknem 2 fokkal haladta meg az ilyenkor jellemző értéket. 17-éig, ugyan csökkenő mértékben, a napi középhőmérsékletek az átlag fölött alakultak. 5-én volt a legmelegebb, ekkor 16,9°C-ot mutatott a hőmérő. A hónap második felében az átlagnál hűvösebb hőmérsékletek voltak a jellemzőek, a reggeli értékek többnyire fagypon-t alatt alakultak és a délutáni maximumok sok esetben nem érték el az 5 fokot. 28-án több mint 5 fokkal volt hűvösebb a szokásosnál, ekkor a reggeli órákban mínusz 5,6°C-ig csökkent a hőmérséklet.

A hónap csapadékban szegény volt, a sokévi átlag mintegy 50%-a hullott térségünkben. A hónap során nagyobb mennyiségű csapadék 21-én és 30-án hullott, 21-én leesett az első hó. *„Nem okozott a megyében különösebb problémát a hétvégi havazás, egyetlen komolyabb sérüléssel járó baleset történt csak emiatt. A Bakonyban és Ajka térségében vasárnap reggelre helyenként öt-hat centiméter hó esett. A megye minden útja járható.”* – tudósít a Napló november 24-én, hétfőn. A Közútkezelő Kht. Ügyeletese, Huszár Tibor elmondta: *„Már szombat éjjel huszonhárom munkagéppel kotorták és sózták az utakat. A vasárnap éjjelre jelzett hózápor sem okozhat problémát, készenlétkben állnak a gépeink.”* A Napló november 26-ai számában a téli felkészülésről olvashatunk cikket, *„Kezd komollyá válni”* címmel: *„Téliestre fordult az időjárás. Leesett az első hó, már nemcsak éjszaka, hanem nappal is előfordulnak mínuszok. A megváltozott körülményekre embernek, gépnek, közútkezelőnek egyaránt készülnie kell.”* November mérsékelt szél volt, a szélsébség átlaga 2,5 m/sec-nak adódott, viharos szél 6 napon fordult elő, a legerősebb széllelőkést, 21 m/sec-ot [76 km/óra], a 22-éről 23-ára virradó éjszaka jegyezték fel.

DECEMBERBEN az átlaghőmérséklet 1,6°C-kal magasabb volt a szokásosnál, a hónap első és második dekádjában 3-6 fokkal haladták meg az ilyenkor szokásos értéket. A legmelegebb napon, 1-jén 11,1°C-ig emelkedett a hőmérséklet. Ebben az időszakban 8-át, 9-ét és 10-ét kivéve az éjszakák is fagymentesek voltak. 23-ától átalakult időjárásunk, egyre hűvösebb légtömegek árasztották el térségünket, a hónap utolsó napjaiban napközben is keményen fagyott. Ekkor a napi középhőmérsékletek 6-7 fokkal maradtak alatta az átlagnak. 29-én volt a leghidegebb, mínusz 10,2°C-ig csökkent a hőmérséklet. Ez a hűvös időjárás a Kárpát-medencében kialakult hideg léghármának⁴ volt köszönhető, amely kedvező feltételeket teremtett a talajközeli szennyeződések feldúsulásának és a szmog létrejöttének.

December csapadéka az átlag körül alakult, jelentős része a hónap első napjaiban, illetve 17-19 között hullott eső formájában. Ebben az utóbbi időszakban az időjárási körülmények, a csapadéktól csúszóssá váló utak többfelé okoztak gondot a közlekedésben. „*A hirtelen jött rossz időre és a csúszóssá vált útra sok autós rosszul vagy egyáltalán nem reagált. Ezért aztán több koccanás és árokba csúszás történt a megye útjain.*” – írja a Napló december 19-én. 19-én Veszprémben és Ajka térségében havazott, a Bakonyban pedig néhol 8-10 centiméteres volt a hó, helyenként száz-háromszáz méterre csökkent a látótávolság. „*Egész nap dolgoztatta a katasztrófavédelmet a Bakonyban esett hó. Csesznek környékén az emelkedőkön megrekedtek a kamionok: reggeltől délután négyig számos sofőr kért segítséget. A tűzoltók napközben többször is lezárták emiatt a 82-es utat.*” – olvasható a megyei lap december 20-ai tudósításában. Hosszabb száraz periódus 6-11, és 26-31-e között fordult elő. Az átlagos szélesebség 3,5 m/sec-nak adódott, a viharos napok száma 9.

KOVÁCS GYŐZŐ GYULA

FELHASZNÁLT IRODALOM

Hideg évszáró, összességében azonban meleg 2008! (Lakatos Mónika, Bihari Zita, Bella Szabolcs), www.met.hu

Hideg légpárnás időjárási helyzet a Kárpát-medencében 2008 utolsó napjaiban (Tóth Tamás, Kolláth Kornél), www.met.hu

Zivataros június (Lakatos Mónika, Bella Szabolcs), www.met.hu

Emma: egy télvégi viharciklon Európában (Horváth Ákos, Fodor Zoltán, Kolláth Kornél, Darányi Mariann), www.met.hu

A 2008. január 27-i 120 km/h-s szélleőkészek meteorológiai körülményei (Polyánszki Zoltán, Fodor Zoltán), www.met.hu

Harmadik fokozatú riasztás ónos esőre, 2008. január 5-6.

Bella Szabolcs: 2007/2008 telének időjárása, *Léggör*, 53. évf., 2008. 1. sz.; 39-40. o.

Bella Szabolcs: 2008 tavaszának időjárása, *Léggör*, 53. évf., 2008. 2. sz.; 39-40. o.

Bella Szabolcs: 2008 nyarának időjárása, *Léggör*, 53. évf., 2008. 3. sz.; 40-41. o.

Az elmúlt hónapok időjárása, www.met.hu

JEGYZETEK

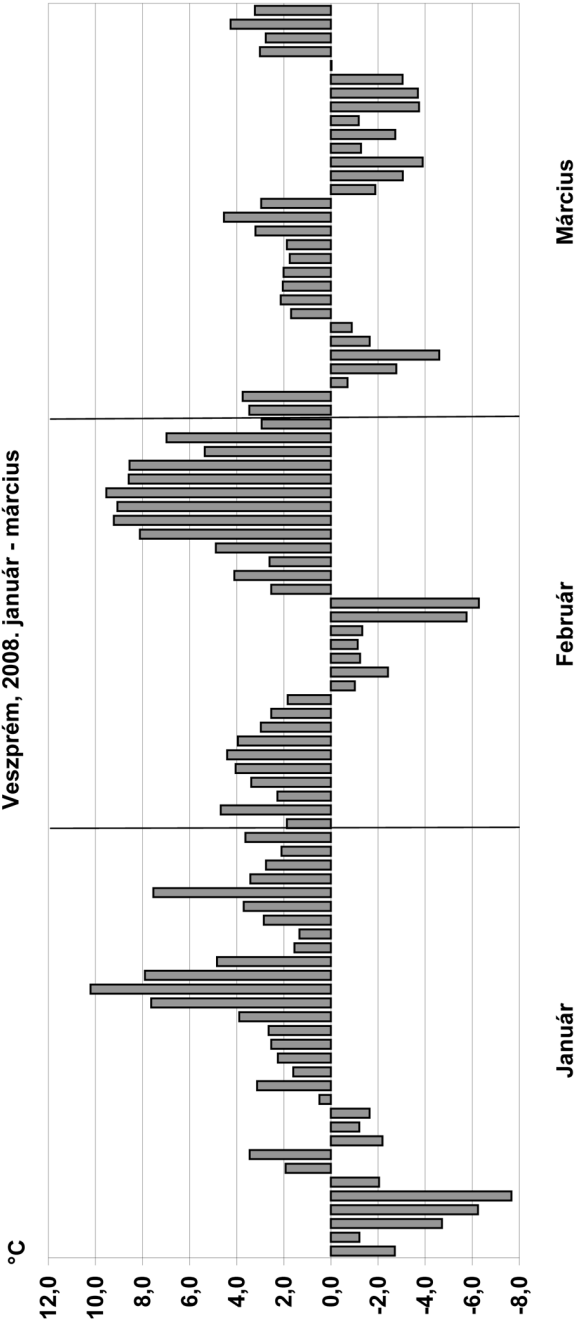
¹ Ónos esőről akkor beszélünk, amikor a felszín fagypont alatti hőmérséklete mellett eső hullik, ami így ráfagy a tereptárgyakra. A jelenség viszonylag ritka, mert felhős, csapadékos időben és emellett 0 fok alatti talajközeli hőmérséklet esetén általában havazásra számíthatunk. A leggyakoribb forgatókönyv szerint egy anticiklonban kialakult felszínközeli stabil légrétegződés fölé meleg-fronti felhőzet és csapadék érkezik. A front közeledésével a fölsőbb légrétegekbe egyre melegebb és nedvesebb levegő szállítódik, a felszín közelében pedig nem történik változás (0 fok alatt maradhat a hőmérséklet). Ezen a hétvégén egy, a mediterrán térség felől érkező melegfronti jellegű csapadékrendszernek köszönhető a közlekedést megbénító időjárást.

- ² Január 27-én, vasárnap délelőtt az ügyeletes veszélyjelző meteorológus piros riasztást adott ki az Észak-Dunántúl térségére, mivel ezekben a körzetekben 110 km/óra feletti széllelkések voltak várhatóak egészen az esti órákig. A nap első felében a legnagyobb széllelkések a Sopron-Veszprém-Kecskemét-Szeged vonal mentén alakultak ki, majd késő délelőtt szinte egyik órától a másikra lecsökkentek a széllelkés értékek, majd kora délutántól újabb erősödés kezdődött. A szélvihar az esti órákban tetőzött, a legerősebb lökések Veszprém, Komárom-Esztergom, Fejér, Győr-Moson-Sopron és Pest megye egyes részein fordultak elő. A Kab-hegyen (600 méteren) 157,7 km/órás széllelkést regisztráltak.
- ³ Az Emma nevű viharban a szél erőssége az Északi-tenger partjainál helyenként elérte a 200 km/órás sebességet, milliárdos károkat okozva infrastruktúrában, épületekben, közlekedésben. A viharnek közvetlenül is több halálos áldozata volt, sok volt a sebesült és hajszálon múlt, hogy Hamburgban komolyabb légi szerencsétlenség nem történt. Az orkánerejű szél itthon is komoly károkat okozott; a mérőhelyek közül a legerősebb szelet Budapest Lágymányos mérte 39,2 m/sec-ot [megközelítőleg 140 km/órát]. Két településen, a Békés megyei Dévaványán és a Győr-Moson-Sopron megyei Nagyszentjánoson kiemelten súlyos károk keletkeztek, 250 illetve 200 épület rongálódott meg. A vihar emberéletet nem követelt.
- ⁴ A hideg levegő nagyobb fajsúlyánál fogva kitölti a medence alját, fölé pedig enyhébb és kevésbé sűrű levegő áramlik. A magassági melegedés a légkör stabilizálódásához vezet, Magyarországon beköszönt a borongós, párás, helyenként tartósan ködös idő. Mivel ez a légköri rétegződés a függőleges irányú légmozgásokat megakadályozza, a légszennyező anyagok nem tudnak elkeveredni, feldúsulnak a nagyvárosok levegőjében. Rövid idő alatt a szálló porok, égéstermékek koncentrációja annyira megnövekedhet a légkörben, hogy elérheti, illetve meghaladhatja az egészségügyi határértéket.

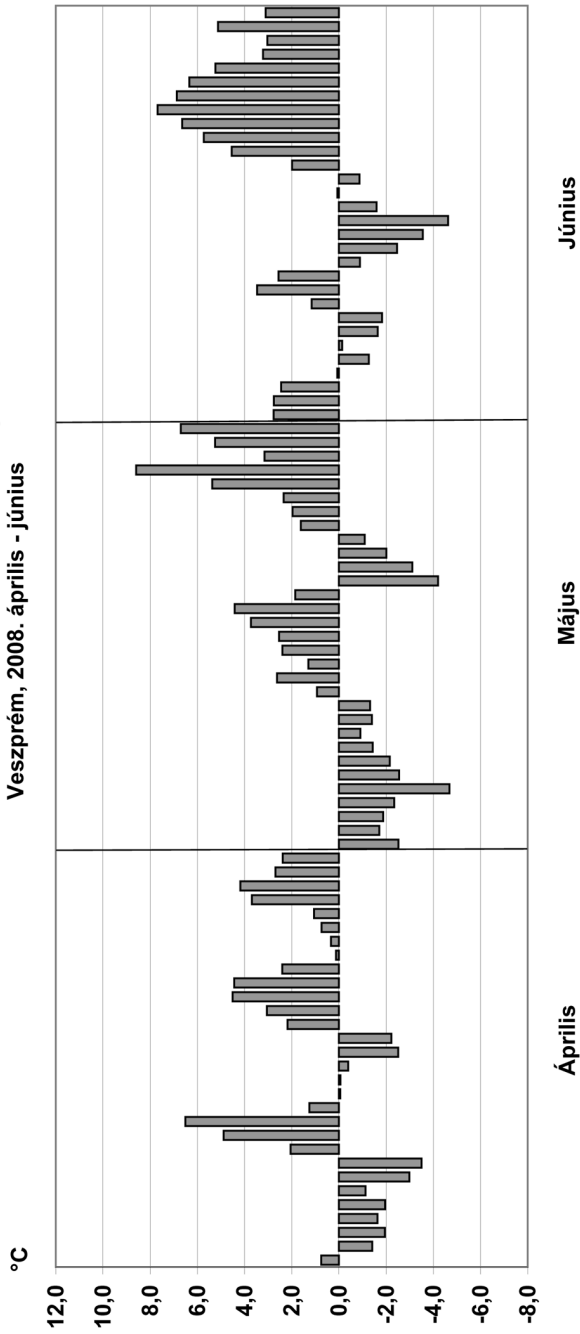
I. DIAGRAM

A napi középhőmérséklet eltérése az átlagtól
Veszprém, 2008. január - március

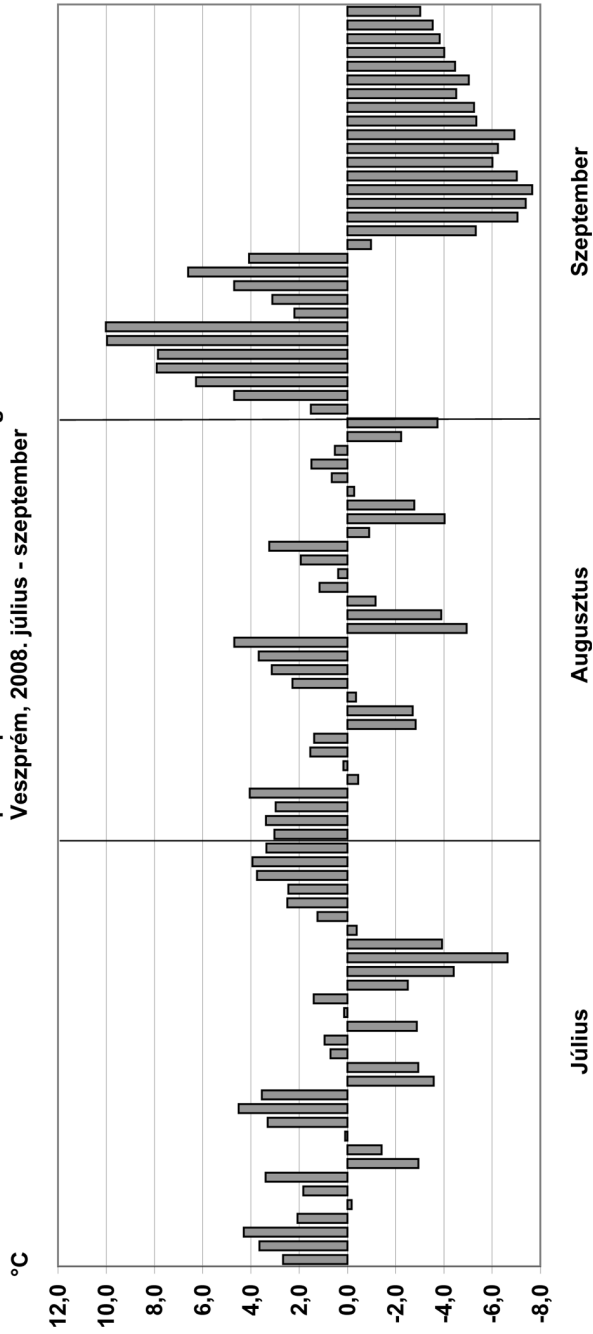
II. DIAGRAM

A napi középhőmérséklet eltérése az átlagtól
Veszprém, 2008. április - június

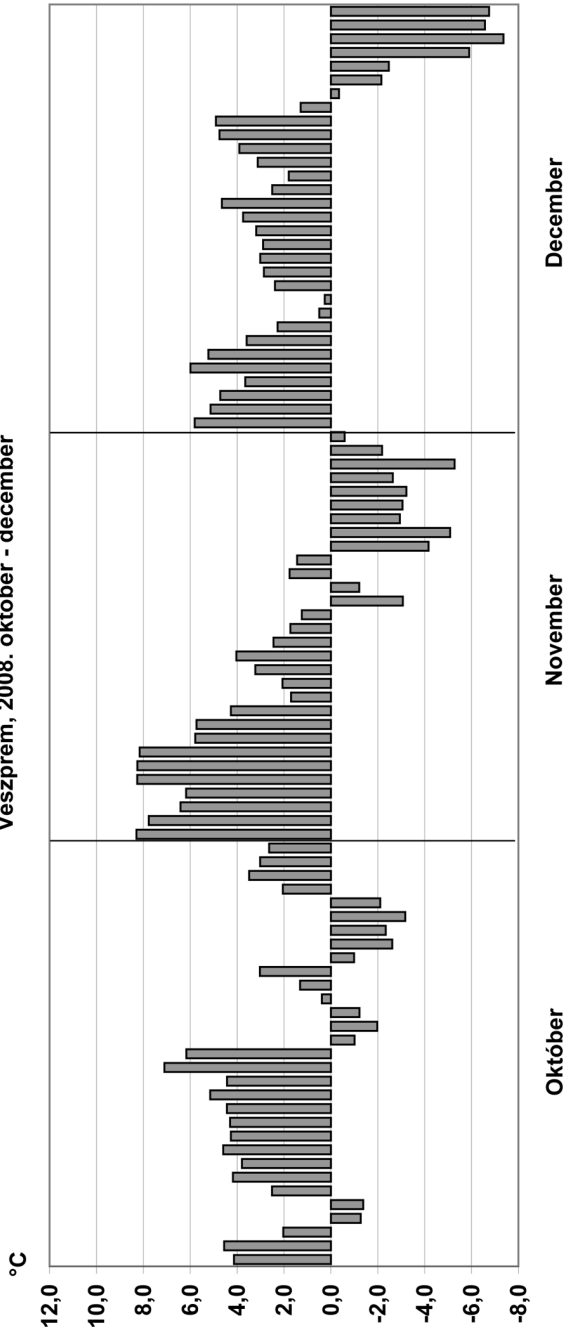
III. DIAGRAM

A napi középhőmérséklet eltérése az átlagtól
Veszprém, 2008. július - szeptember

IV. DIAGRAM

A napi középhőmérséklet eltérése az átlagtól
Veszprém, 2008. október - december

I. TÁBLÁZAT

2008	jan	feb	már	ápr	máj	jún	júl	aug	sze	okt	nov	dec	Év:
Havi középhőm. °C	0,7	4,1	5,6	10,7	15,9	20,0	20,6	20,5	14,7	11,9	5,8	1,8	11,0
Abszolút maximum	14,0	18,6	17,0	22,8	30,8	32,0	32,4	34,2	32,0	22,9	16,9	11,1	34,2
nap	20.	25.	16.	21.	28.	23.	13.	15.	6.	15.	5.	1.	aug. 15.
Abszolút minimum	-11,7	-11,6	-3,2	0,6	4,8	8,7	12,2	8,8	4,1	1,0	-5,6	-10,2	-11,7
nap	5.	17.	21.	17.	5.	16.	23.	31.	19.	27.	28.	29.	jan. 5.
Nyári napok száma /max.≥ 25°C/	—	—	—	—	5	15	22	20	8	—	—	—	70
Hőség napok száma /max.≥ 30°C/	—	—	—	—	1	3	5	4	2	—	—	—	15
Fagyos napok száma /min.≤ 0,0°C/	24	14	13	—	—	—	—	—	—	—	12	11	74
Téli napok száma /max.≤ 0,0°C/	9	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	17
Zord napok száma /min.≤ -10,0°C/	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4

Hőmérsékleti adatok összesítése - Veszprém-repülőtér, 2008
(Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat)

II. TÁBLÁZAT

2008	Csapadék		Napok száma						Relatív nedvesség					
	Összeg (mm)	24 órai max. dátum	≥ 0,1	mm csapadék				Hava- zás	Ziva- tarral	Átlag	24 órai min. dátum			
				≥ 1,0	≥ 5,0	≥ 10,0	≥ 20,0					≥ 50,0	%	
jan	13,4	4,9	6.	8	6	0	0	0	0	2	0	78,8	50	28.
febr	5,2	5,0	2.	2	1	0	0	0	0	0	0	62,0	27	18.
márc	57,1	19,2	23.	12	9	5	1	0	0	2	1	62,3	44	30.
ápr	32,3	12,8	21.	11	7	2	1	0	0	0	3	62,2	41	28.
máj	49,6	17,0	19.	6	5	3	3	0	0	0	4	64,8	45	13.
jún	109,3	27,6	17.	16	10	5	4	3	0	0	7	70,5	58	20.
júl	57,3	21,4	23.	10	7	3	1	1	0	0	7	66,4	50	5.
aug	21,7	9,8	8.	6	5	2	0	0	0	0	2	63,5	53	7.
szept	65,0	20,4	7.	11	8	4	3	1	0	0	3	69,5	45	2.
okt	36,7	17,3	3.	9	5	3	1	0	0	0	0	77,2	62	6.
nov	31,9	7,4	21.	13	6	3	0	0	0	2	0	84,4	67	23.
dec	47,7	7,9	18.	14	10	4	0	0	0	2	0	85,5	61	23.
Év:	527,2	27,6	jún. 17.	118	79	35	14	5	0	8	27	70,6	27	febr. 18.

A csapadék- és nedvesség adatok összesítése - Veszprém, 2008

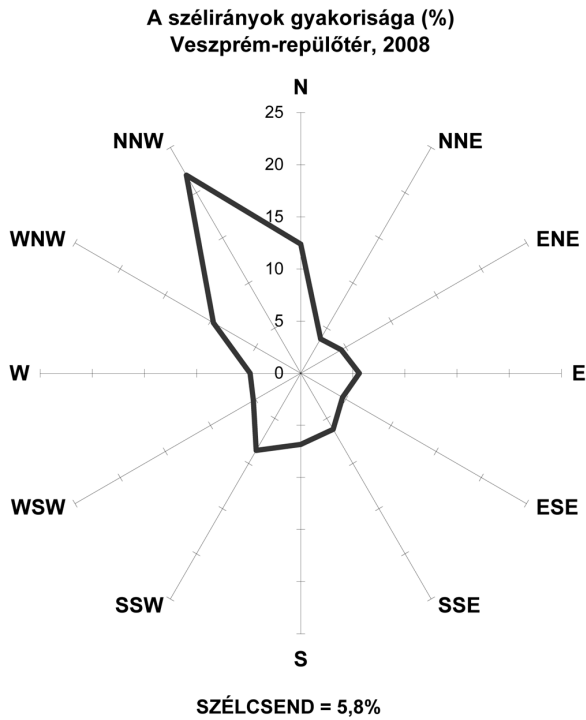
(Adatforrás: Veszprémi Amatőr Meteorológusok Egyesülete, Országos Meteorológiai Szolgálat)

III. TÁBLÁZAT

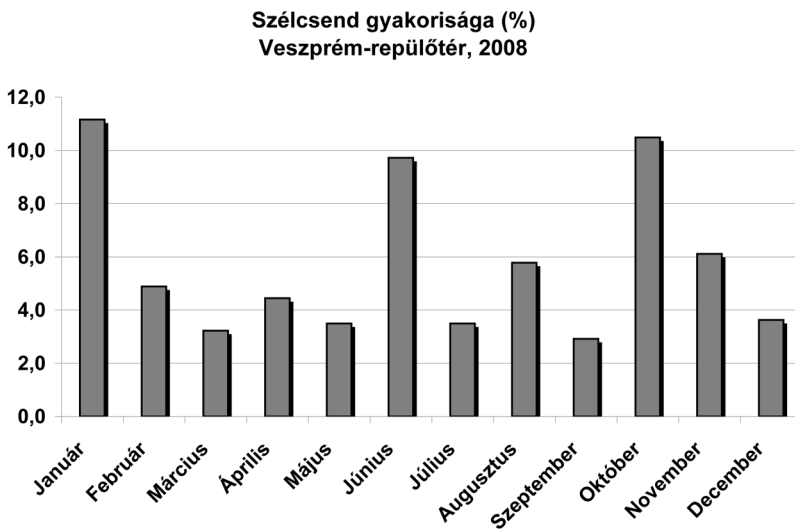
2008	N	NNE	ENE	E	ESE	SSE	S	SSW	WSW	W	WNW	NNW	CALM	Összes	C %
Január	72	24	43	78	76	62	40	34	45	62	39	86	83	744	11,2
Február	122	13	17	13	9	33	41	72	70	54	62	156	34	696	4,9
Március	84	21	33	18	22	39	32	80	62	62	105	162	24	744	3,2
Április	96	16	20	30	24	44	80	103	27	22	59	167	32	720	4,4
Május	130	29	33	61	30	22	29	74	46	27	92	145	26	744	3,5
Június	89	32	49	41	21	24	51	56	47	26	69	145	70	720	9,7
Július	83	40	22	13	11	37	51	51	23	31	119	237	26	744	3,5
Augusztus	100	38	17	20	43	63	43	35	12	25	78	227	43	744	5,8
Szeptember	163	32	22	15	17	15	51	106	27	7	47	197	21	720	2,9
Október	54	15	12	21	30	92	78	67	38	45	63	151	78	744	10,5
November	56	44	60	62	75	68	56	22	41	45	64	83	44	720	6,1
December	39	30	66	121	49	47	48	51	22	21	52	171	27	744	3,6
Összeg:	1088	334	394	493	407	546	600	751	460	427	849	1927	508	8784	5,8
Rel. %	12,4	3,8	4,5	5,6	4,6	6,2	6,8	8,5	5,2	4,9	9,7	21,9	5,8		

Szélirányok és a szélcsend (calm) gyakorisága - Veszprém-repülőtér, 2008
(Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat)

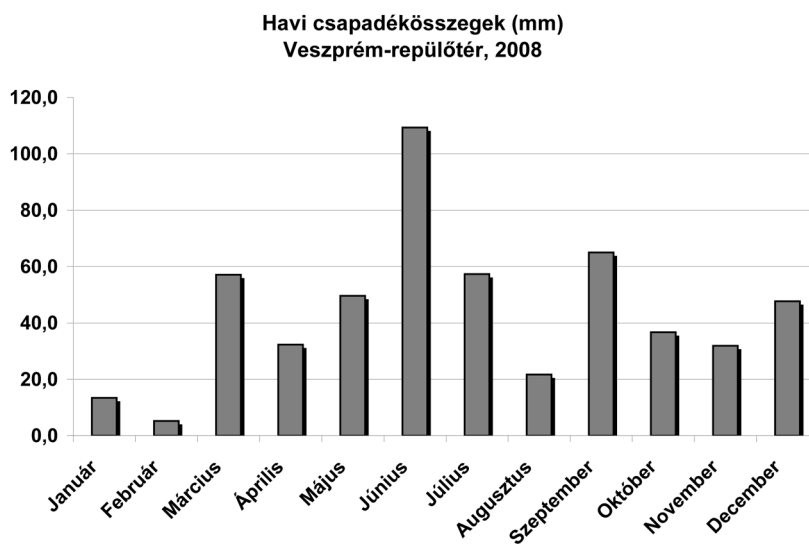

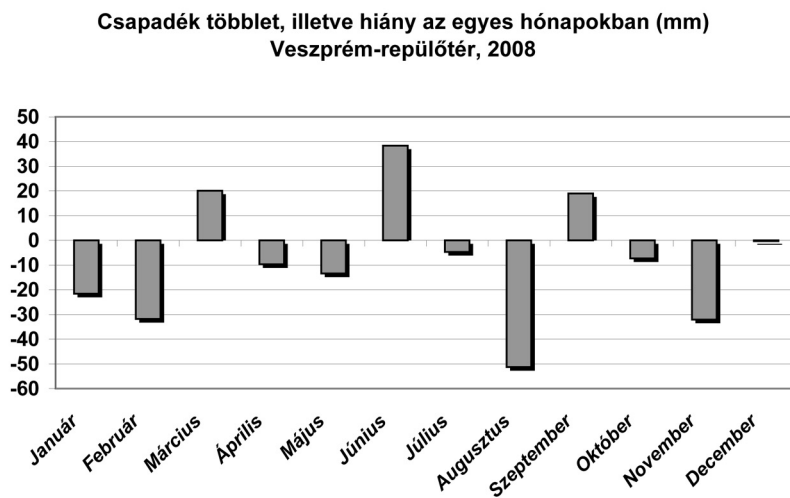
V. DIAGRAM

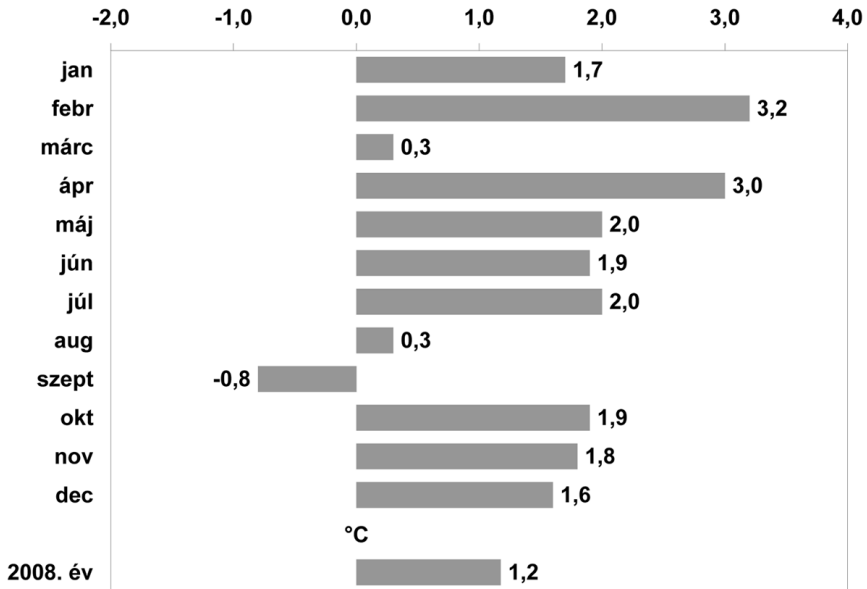
VI. DIAGRAM

VII. DIAGRAM

**A havi középhőmérséklet eltérése a sokévi átlagtól
Veszprém, 2008**

Csapadék mennyiség a sokévi átlag (622 mm) százalékában

2008	mm	Különbség	%	Átlag
Január	13,4	-22	38	35
Február	5,2	-32	14	37
Március	57,1	20	154	37
Április	32,3	-10	77	42
Május	49,6	-13	79	63
Június	109,3	38	154	71
Július	57,3	-5	92	62
Augusztus	21,7	-51	30	73
Szeptember	65,0	19	141	46
Október	36,7	-7	83	44
November	31,9	-32	50	64
December	47,7	0	99	48
Éves összeg	527	-95	85	622

Iskolai ünnepek a veszprémi felső kereskedelmi iskolában a második világháborúig

AZ ISKOLAI ÜNNEPEK CÉLJA A KÖZÖSSÉG IDENTITÁSÁNAK kialakítása és fenntartása, az összetartozás hangsúlyozása, a közösség értékeinek, normáinak megfogalmazása. Ismétlődő megjelenésük elősegítik a társadalom értékeinek, szabályainak megtanulását, begyakorlását, fenntartják a közös eszmerendszert, erősítik a közösség belső kohézióját. Ugyanakkor a rituálék segíthetik a közösséget, hogy átvészeljék a különböző problémákat is.

Már a középkorban is számos iskolai ünnep létezett. Az egyetemek védőszentjük napján rendezték meg a maguk ünnepét, de a városi és a falusi kisiskolákban megőrzött Gergely-járás, Balázsolás vagy a Márton-napi rendezvények ugyancsak emlékezetesek maradtak a korabeli diákság számára és évszázadokon keresztül színesítették az iskolai élet hétköznapjait.

Politikai tartalmú iskolai ünnepről először Mária Terézia rendelkezett, aki az 1777. évi Ratio Educationisban rendelte el, hogy az uralkodó névnapjáról az iskolában szünnappal, istentisztelettel, ünnepi beszéddel kell megemlékezni.

A 19. század végére az iskolai ünnepek változtak, részben bővültek, és újabb, elsősorban politikai jellegű események megünneplésére került sor, de helyet kaptak a helyi aktualitások is.

Veszprém rendezett tanácsú városnak 1895-ben, a felső kereskedelmi iskola alapításának évében, mindössze két középiskolája volt: a kegyesrendi főgimnázium (1711) és az Angolkisasszonyok tanítónőképzője (1894). Majd csak 1918-ban alapítják meg az Angolkisasszonyok leány felső kereskedelmi iskoláját.

A Veszprémi Állami Fiú Felső Kereskedelmi Iskola a város egyetlen állami középiskolája, a Dunántúlon ötödikként alapították,¹ korábban Sopronban, Székesfehérváron, Zalaegerszegen és Szombathelyen hoztak létre felső kereskedelmi². Az iskola az 1925/26-os tanévtől kezdődően, a korszak nagy iskolai névadói hulláma során, a Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola nevet kapta.³

A felső kereskedelmi iskolában tartott iskolai ünnepek jórészt megegyeztek a másik két veszprémi középiskola ünnepeivel, csak a jellemzően egyházi ünnepek megülése maradt el.

A tanévnyitó *veni sancte* és a tanévzáró ünnepek természetes velejárója minden iskolának, ezért ezek minden tanév szokásos ünnepi pillanatai voltak.

Már az első tanévben ünnepeltek, a VKM 7584. sz. rendelettel elrendelve 1896. május 9-én tartották a székesegyházban bemutatott istentisztelet után a városi Nem-

zeti Kaszinó nagytermében a millenniumi ünnepséget. Megünnepelték a koronázás évfordulóját is, ugyanakkor, ahogy az igazgatói beszámoló írja: „szűkebb körű ünnepséggel ülték meg a március 15-ét”, noha ezen is részt vettek a városi hatóság képviselői, a királyi tanfelügyelő és több érdeklődő.⁴

Az első világháború kezdetéig szinte minden esztendőben megtartották az V. Ferdinánd szentesítette áprilisi törvényekre emlékező ünnepséget. Ugyanakkor az 1848. március 15-re való emlékezőt csak mint hazafias ünnepélyt aposztrofálták, és szó nincs a forradalom és szabadságharc megnevezéséről, még Ferenc József apostoli király halála után sem. Ezek a megemlékezések nem minden esetben jelennek meg deklaráltnan iskolai ünnepélyként, hanem az iskolai Vörösmarty Önképzőkör szervezte saját rendezvényként szerepelnek a beszámolóokban. Hozzá tartozik az esemény reális megítéléséhez, hogy ebben a korszakban az iskolai önképzőkör tagsága szinte a teljes diákságot magában foglalta, így az önképzőköri megemlékezés tulajdonképpen iskolai ünnepély volt. Március 15. megünneplésére esetenként úgy is sor került, hogy az iskola a városi ünnepségnek volt aktív résztvevője, beszéd–szavaltat, az énekkar vagy a zenekar révén, illetve az iskolai ünnepélyre érkezett helyi nobilitások miatt vált a tanintézeti ünnep városi jelentőségű megemlékezéssé, amelyről tudósított a helyi sajtó is.⁵

Jellemző az iskolai ünnepek szervezésére az is, hogy a tanári kar igyekezett a diákságot minél jobban bevonni a program lebonyolításába. Az 1897. március 15-i ünnepen, ahol Szepte Arnold tanár mondta az ünnepi beszédet, a március 15 jelentőségének megfogalmazására kiírt iskolai pályázat díjnyertes dolgozata is elhangzott. A pénzjutalommal is elismert pályamunkát a nyertes diák olvashatta fel az ünnepségen.⁶

Az iskola alapítási idejéből (1895) következően Erzsébet királyné halálának évfordulójára szervezett gyászünnepélyek is rendre szerepeltek az iskolai ünnepek között a világháború kitöréséig, utoljára az 1913/1914-es tanévben tartottak Erzsébet-napi megemlékezést. Az aradi vértanúk kivégzésére emlékező, október 6-án tartott ünnepségről először ugyancsak az 1913/14-es iskolai értesítőben olvashatunk.⁷ A millenniumhoz kapcsolódott az ezredévi ünnepségek során a budapesti Hősök terén felavatott Millenniumi emlékműre emlékező „Tíz szobor ünnepély”, megtartását a VKM írta elő.⁸

Erzsébet királyné halála miatt a Palotai úti új iskolaépület felavatása csak késve, 1899. május 15-én történhetett meg, ami fényes külsőségek között lebonyolított, meghatározó iskolai ünnep is volt abban a tanévben.⁹

Ezen túlmenően csak néhány országos eseményhez kötődő iskolai ünnepség szerepelt a korszak iskolai ünnepei között. Ekkor az iskola diáksága a városi ünnepségeken vett részt. De még ez a csekély számú ünnepi megemlékezés is szünetelt a háborús években, miután az iskola teljes épületét K.u.K. tartalékkórháznak minősítették és használták 1914 őszétől egészen a háború végéig. Természetesen, ugyanez volt a sorsa szinte az összes veszprémi iskolának, sőt, még az óvodákat is lefoglalta a monarchia hadserege.¹⁰

A tulajdonképpeni első, nagyjából egész tanév a háború után az 1919/20-as volt. Az iskola ekkor ünnepelné alapítása 25. évfordulóját, de a mostoha körülmények miatt ez elmarad. Az elvonuló katonaság utáni takarítás miatt késik a tanév kezdése, januárban szénzúnetet kellett elrendelni, februárban pedig a Veszprémben is kitört spanyolnátha-járvány miatt a városi tisztí orvos záratta be az iskolákat.¹¹

Az iskolai ünnepek között ekkor már állandó a március 15-e megünneplése és az október hatodikára emlékezés. Előbbi megnevezése a magyar szabadság születése napja, az utóbbi az aradi gyászünnepély megnevezést kapta. Lebonyolításuk kialakult koreográfia szerint zajlik a veszprémi fiú felső kereskedelmi iskolában. A nyitó Himnusz és a záró Szózat között döntően Petőfi-, Endrődi Sándor-, Ábrányi Emil-versek, 48-as dalok az énekkar előadásában, illetve hangszeren megszólaltatva, és egy, de többször két ünnepi beszéd szerepel, melyek egyikét önképzőköri tag, legtöbbször a diákelnök tartotta. Az ünnepi beszéd elmondásának lehetőségét megtisztelő feladatként értékelték a diákok, és az önképzőköri munka során a benyújtott beszédek közül választották ki a legmegfelelőbbet.¹²

A veszprémi Alsóvárosi temető hősi halott sírjainak már 1914 késő ősztől bekövetkező szaporodása indította városi kezdeményezésű megemlékezéshez kapcsolódtak az egyes iskolák, így a felső kereskedelmi diákjai is. A Hősök sírja koszorúzása elnevezésű ünnepély a temetőben zajlott, ahol az egyre több évet számláló iskola elhunyt tanárai sírjainak megkoszorúzása is beletartozott a megemlékező aktusba. Itt főleg az énekkar, illetve a zenélőkör (az iskolai diákzenekar) fellépése jellemző, természetesen a teljes diákság alakzatban történő, szervezett felvonulása mellett.¹³

Szép és emberi gesztusként értékelendő a nyugdíjba vonuló pedagógusok (Szente Arnold tanár, Mattuschek Richárd igazgató stb.) rendszeresen megtörténő ünnepélyes búcsúztatása a tantestület és a teljes diákság részvételével, természetesen a város vezetőinek jelenlétében.¹⁴

Talán nem sorolható kifejezetten az iskolai ünnepélyek közé, de több ízben, először 1922. április 29-én tartottak úgynevezett irredenta estélyt a kereskedelmista diákok a címnek megfelelő műsorral. A rendezvény bevételéből a Magyar Jövő ifjúsági szövetséget támogatták emléklakettek vásárlásával, illetve az iskolai cserkészcsapat részére vásároltak felszereléseket. Az irredenta estély eredménye ugyan ezen év május 21-én a Turán Ötvös Műhelyből származó emléklakett iskolai elhelyezése is. A minden évben legalább egyszer megrendezett, bállal összekapcsolt műsoros estet szinte minden alkalommal a Petőfi Színházban, illetve a vele gyakorlatilag összeépült Korona étterem összes helyiségeiben tartották.¹⁵ A tavaszi majális megtartására vagy az iskola területén, vagy a Katolikus Legényegyletben, illetve annak kerthelyiségében gyűltek össze. Ezek a táncmulatsággal egybekötött műsoros délutánok vagy estek minden esetben zártkörű rendezvények voltak Egyetlen nem egyházi középiskola lévén Veszprémben, ezek az események mindig jelentősek voltak a város közéletében is. A szokásosan jelenlévő helyi világi és egyházi személyiségek felülfizetései révén (amit gondosan leközöltek a helyi lapokban), amellett, hogy a diákok számára kellemes kikapcsolódást jelentett a hajnalig tartó bál, az

iskola szempontjából ennek anyagi vonzatai kedvezőek voltak. A bevételből szegény sorsú diákokat, az ifjúsági könyvtár gyarapítását, finanszírozatlan iskolai feladatokat, jótékony célú eseményeket, szervezeteket támogattak.

Az 1925-ös évtől kezdődően, kormányintézkedéssel elrendelve, a Hősök emlék-ünnep¹⁶ lett az újabb, évente rendszeresen ismétlődő iskolai ünnep. Ez, a május utolsó vasárnapján országszerte megtartott, és az elesett hősökre emlékező istentisztelettel kezdődő ünnepség egyúttal városi rendezvény is volt, ami délután a temetőben ünnepi beszéddel, irredenta szavalatokkal-énekszámokkal folytatódott, és a hősök sírjának koszorúzásával fejeződött be. Ezekon az eseményeken az iskola mindkét énekkara, a világi és az egyházi énekkar is szerepelt.

Az előbb felsorolt, és évente ismétlődő iskolai ünnepek sorához a következő években újabbak csatlakoztak.

1927. október 24-én ünnepelték meg először a takarékoság világnapját a felső kereskedelmiben.¹⁷ Az ünnep az 1924-es milánói nemzetközi pénzügyi konferenciának állít emléket, ahol három földrész takarékpénztárainak küldöttei folytattak szakmai eszmecserét. Az iskola Magyarország világháborúba lépéséig minden esztendőben megemlékezett erről az eseményről, a takarékoság gondolatáról.

1927-ben került sor első alkalommal az iskolában a Limanovai csata emléknapjára. Ezt követően 1929-ben, majd 1936-tól minden tanévben megemlékeztek a 260 Nádasdy-huszár hőstettéről, amely egyike volt az első világháborús magyar hadisikereknek.¹⁸

A finn-ugor testvériség gondolatának a megünneplése 1931 októberében kezdődött. Ettől az időponttól kezdve minden tanév októberében iskolai ünnepség témája volt ez a rokonság.¹⁹

1928-ban ünnepelték meg a november 3-tól 11-ig tartó Magyar Hetet, ami egyúttal a magyar könyv népszerűsítésére is szolgált. 1931 májusától a magyar könyv jelentősége, a magyar könyvek pártolása is iskolai ünnepség tárgya.²⁰

Az Anyák Napja megünneplésére először 1932. május negyedikén került sor. Ezután minden év májusában tartottak ünnepet az anyák tiszteletére.²¹

Az 1902-ben a hasznos madarak védelméről aláírt párizsi egyezményre emlékező madarak és fák napját a veszprémi felső kereskedelmi iskola diákjai először 1935-ben ünnepelték meg. Ezt követően azonban minden tanévben sor került erre a megemlékezésre.²²

Az előbb felsoroltakon kívül évente rendszeresen, vagy többé-kevésbé rendszeresen ismétlődő iskolai ünnep nem volt a veszprémi fiú felső kereskedelmi iskolában. Meg kell azonban emlékezni azokról az ünnepségekről, melyek részben személyhez, részben eseményhez kötődő évfordulós rendezvényekként szerepeltek az adott iskolaévben, illetve aktuális eseményhez voltak köthetők.

Az előbbiekhöz tartoztak a jobbára 19. századi magyar hírességek, ezen belül is a döntően 1848-49 eszméjéhez kapcsolódó személyek laudációi.

1923. március 4. Petőfi születésének centenáriuma.²³

1924. január 20. Madách Imre születésének 100. évfordulója.²⁴

1925. február 18. Jókai Mór születésének centenáriuma.²⁵

1927 Vasvári Pál születésének centenáriuma.²⁶

A trianoni fájdalom feldolgozása hívta életre ezeket az ünnepeket, bizonyítva számtalan nemzeti hősiükön, államférfin, írón, költőn keresztül a nemzet tehetségét, élni tudását és élni akarását.

Az iskola tantestülete a „Tiszteld a múltat, hogy érthesd a jelent, és munkálkodhass a jövőn” (Széchenyi István) gondolat jegyében számos évfordulós ünnepséget szervezett.

Így került sor 1925-ben a Széchenyi és 1926-ban, majd 1935-ben a II. Rákóczi Ferenc emlékünnepekre. Bethlen Gáborra 1927-ben, Szent Imrére az évforduló kapcsán 1930-ban emlékeztek. Arany János (1932), Báthory István (1933), Körösi Csoma Sándor (1934), Irinyi János (1936), Mátyás király (1939) emlékünnepeikre is sort kerítettek az iskolában. De megemlékeztek a Pázmány Péter Tudományegyetem alapításának 300 éves²⁷, és a Mohácsi gyászünnepen a csata 400 éves évfordulójáról. Az 1926 novemberében, a Ferenc József halálának 10. évfordulójára rendezett iskolai megemlékezés volt az utolsó, ami a monarchiára és a királyságra emlékezett.²⁸

Az ünnepi műsor minden esetben tartalmazott olyan irodalmi vagy zenei alkotásokat, amelyek közvetve vagy közvetlenül utaltak az országcsonkításra. Ismétlődő szerzők voltak a veszprémi születésű Endrődi Sándor, majd a Veszprém megyei Lampérth Géza, továbbá Sajó Sándor, Gyula diák (Somogyváry Gyula) és mások, a magyar irredentizmus képviselői.

Az 1920-as évek végétől az iskolai ünnepek fő szervezője a Vörösmarty Önképzőkör. Szinte kizárólag ők végzik az egyes megemlékező ünnepségek szervezését és lebonyolítását. Nagyon sok esetben saját szerzeményeiket (vers, novella, értekezés) olvassák fel, illetve saját zeneszámaikat adják elő a zenélő kör tagjai. A megemlékezéseket az önképzőköri tagok tartották, az ünnepi beszédeket pedig a tantestület valamelyik tanára mondta.

Az természetes, hogy a város vagy az ország szempontjából jeles társadalmi, politikai események is ott szerepeltek az ünnepségek között. Ilyenkor az iskola diáksága a tantestülettel együtt vett részt ezeken a rendezvényeken, és az önképzőkör inkább társszervező volt.

Többek között az alábbi nagyobb Veszprém városi megmozdulásokon voltak ott a kerista diákok:

1919. október 16. Az akkor még csak főparancsnok Horthy Miklós veszprémi bevonulása

1920. június 12. Magyar Jövő ifjúsági nap

1921. április 2. Magyar Jövő ifjúsági szövetség ünneplése

1925. május 24. Vármegyei Múzeum felavatási ünnepélye és kormányzói szemle a veszprémi ifjúság felett a MOVE-pályán Horthy Miklós és Klebelsberg Kunó kultuszminiszter jelenlétében.²⁹

1927. június 6. az iskola homlokzatán elhelyezett első világháborús hősi halottak-

ra emlékező emléktábla avatása. Az emléktáblát az iskola egykori diákjai, a túlélő frontkatonák állították és adták át ünnepélyes külsőségek között az alma mater vezetésének. Az ünnepi beszédet a régi diákok nevében dr. Nagy Béla mondta.³⁰

1927. november 5. a budapesti Kossuth-szobor leleplezése alkalmából tartott ünnepély.

1930. június 4. Néma gyással és a nemzeti zászló előtti tisztelgéssel emlékeztek a Trianoni békeszerződés aláírásának 10 évfordulóján.³¹

1931. december. Ünnepély a soproni népszavazás emlékére, ahol az ünnepi beszédet IV. évfolyamos önképzőköri tag mondta. Az énekszámok mellett elhangzottak a Szilágyi Dezső: Zilahi ember siralma és Tóth Ede: Csak magyarok lehessünk c. versek is.³²

1934. november 15. Horthy budapesti bevonulásának 15. évfordulója.

1940. március 2. Horthy Miklós országlásának 20. évfordulója.

* * *

Áttekintve a veszprémi felső kereskedelmi iskolában az alapítás évétől a második világháborúig megtartott iskolai ünnepélyeket, megállapíthatjuk, hogy a megtartott megemlékezéseket a mindenkori tantestület úgy irányította, hogy azok a diákság szellemi fejlődését szolgálták, s hatékonyan járultak hozzá magyarságtudatuk, hazaszeretetük, lokálpatriotizmusuk tudatos kialakításához.

CSISZÁR MIKLÓS

JEGYZETEK

¹ Veszprém múltja és jelene. Veszprém, 1912.; A veszprémi Állami Polgári Fiu-Iskola és Áll. Felső Kereskedelmi Iskola értesítője az 1895–96. iskolai évről. Szerk. Udvarhelyi Gyula – Veszprém, 1896.;

² A VKM 1895. október 2-án kiadott 54.183 sz. rendelet melléklete közli a felső kereskedelmi iskolák jegyzékét.

³ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiu Felső Kereskedelmi Iskola XXXI. értesítője az 1925–26. iskolai évről. Szerk. Mattuschek Richárd – Veszprém, 1926.

⁴ A veszprémi Állami Polgári Fiu-Iskola és Áll. Felső Kereskedelmi Iskola értesítője az 1895–96. iskolai évről. Szerk. Udvarhelyi Gyula – Veszprém, 1896.

⁵ A Veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola XX. értesítője az 1914–1915. iskolai évről. Szerk. Vaszary Béla – Veszprém, 1915.

⁶ A veszprémi Állami Polgári Fiu-Iskola és Áll. Felső Kereskedelmi Iskola értesítője az 1896–97. iskolai évről. Szerk. Udvarhelyi Gyula – Veszprém, 1897.

⁷ A Veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola XIX. értesítője az 1913–1914. iskolai évről. Szerk. Vaszary Béla – Veszprém, 1914.

⁸ A veszprémi Állami Polgári Fiu-Iskola és Áll. Felső Kereskedelmi Iskola értesítője az 1897–98. iskolai évről. Szerk. Udvarhelyi Gyula – Veszprém, 1898.

⁹ A veszprémi Állami Polgári Fiu- és Felső Kereskedelmi Iskola értesítője az 1898–99-iki iskolai évről.

- Szerk. Udvarhelyi Gyula – Veszprém, 1899. Az eseményről valamennyi veszprémi újság beszámolt. A Veszprémvármegye az 1899. május 21-i számában közöl terjedelmes tudósítást.
- ¹⁰ Veszprémi Hírlap, 1914. szept. 20. 4. p.; Veszprémi Hírlap, 1914. szept. 27. 2–3. p.; Veszprémi Hírlap, 1914. okt. 18. 4. p.
- ¹¹ A Veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola XXV. értesítője az 1919–1920. iskolai évről. Szerk. Mattuscheck Richárd – Veszprém, [é.n.]
- ¹² Veszprémi Hírlap, 1927. márc. 20. 4. p.; Veszprémvármegye, 1930, márc. 15. 3. p.; A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXII. értesítője az 1926–27. iskolai évről. Szerk. Mattuscheck Richárd – Veszprém, 1927.; A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXV. értesítője az 1929–30. iskolai évről. Közli: Dr. Wallner Ernő – Veszprém, 1930.
- ¹³ A Veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola XX. értesítője az 1914–1915. iskolai évről. Szerk. Vaszary Béla – Veszprém, 1915.; Veszprémi Napló, 1916. nov. 5. 3. p.; Veszprémi Hírlap, 1917. okt. 21. 4. p.
- ¹⁴ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXV. értesítője az 1929–30. iskolai évről. Közli: Dr. Wallner Ernő – Veszprém, 1930. ; Veszprémvármegye, 1930. márc. 16. 4. p.;
- ¹⁵ Veszprémi Napló, 1911. márc. 12. 6. p.; Veszprémi Hírlap, 1925. nov. 15. 4. p.
- ¹⁶ Először az 1917. évi VII. törvény rögzítette, hogy „nemzetünk hősi halottainak tiszteletét megfelelő módon kifejezésre kell juttatni, és az utókor számára meg kell örökíteni”. A „Hősök Napját” minden év május utolsó vasárnapján ünnepelték. Az 1924. évi XIV. törvényben újból szabályozták a hősök emlékünnepeének megrendezését. „A magyar nemzet soha el nem múló hálája jeléül a hősök dicsőségére minden esztendő május hónapjának utolsó vasárnapját a magyar hősök emlékünnepevé nyilvánítja” – áll a törvényben. Ebben az időszakban emlékművek sorát állították az első világháborús hősökre emlékezve. 1942-ben a hazáért életüket áldozó első világháborús hősök megünneplése mellett emlékeztek az 1938 után elesettekre is. Az ünnepet 1989-ben újították fel Hősök Napja néven. Az ünnep érvényét kiterjesztették „a haza, a szabadság és az emberi méltóság” valamennyi mártírjára, beleértve a holocaust áldozatait és az 1956-os forradalom hőseit is. A 2001. évi LXIII. törvény pedig a magyar hősök emlékének megörökítéséről és a Magyar Hősök Emlékünnepéről rendelkezik.
- ¹⁷ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXIII. értesítője az 1927–28. iskolai évről. Szerk. Mattuscheck Richárd – Veszprém, 1928.
- ¹⁸ Uo.; Veszprémvármegye, 1924. dec. 21. 1–2. p.
- ¹⁹ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXVII. értesítője az 1931–32. iskolai évről. Közli: Dr. Wallner Ernő – Veszprém, 1932.
- ²⁰ Wikipédia: 1928. november 3-11. között Magyar Hét néven rendezték meg az első könyves ünnepet Magyarországon, a könyvkereskedések ezeken a napokon 10% árengedményt kínáltak. 1929-ben tartották meg az első Magyar Könyv Hetet.; A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXIV. értesítője az 1928–29. iskolai évről. Szerk. Mattuscheck Richárd – Veszprém, [1929]; A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXVI. értesítője az 1930–31. iskolai évről. Közli: Dr. Wallner Ernő – Veszprém, 1931.
- ²¹ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXVIII. értesítője az 1932–33. iskolai évről. Közli: Dr. Wallner Ernő – Veszprém, 1933. Magyarországon a Magyar Ifjúsági Vöröskereszt honosította meg és az ünnep összekapcsolódott a májusi Mária-tisztelet hagyományával. Az első megemlékezést 1925-ben szervezték. 1928-ban egy miniszteri rendelet a hivatalos iskolai ünnepek közé sorolta az Anyák Napját, amelyet május első vasárnapján ünnepelünk.

- ²² A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XLI. értesítője az 1935–36. iskolai évről. Közli: Dr. Wallner Ernő – Veszprém, 1936.
- ²³ A Veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola XXVIII. értesítője az 1922–1923. iskolai évről. Szerk. Mattuscek Richárd – Veszprém, [1923] ; Veszprémi Hírlap, 1923. márc. 11. 2. p.
- ²⁴ A Veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola XXIX. értesítője az 1923–1924. iskolai évről. Szerk. Mattuscek Richárd – Veszprém, [1924]; Az 1934/35-ös tanévben is tartottak Madách megemlékezést, ahol az önképzőköri tagok saját versüket, novellájukat olvasták fell és a tragédiából a XV. színt mutatták be.
- ²⁵ A Veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola XXX. értesítője az 1924–1925. iskolai évről. Szerk. Mattuscek Richárd – Veszprém, 1925.
- ²⁶ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXII. értesítője az 1926–27. iskolai évről. Szerk. Mattuscek Richárd – Veszprém, 1927.
- ²⁷ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXI. értesítője az 1925–26. iskolai évről. Szerk. Mattuscek Richárd – Veszprém, 1926.
- ²⁸ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXII. értesítője az 1926–27. iskolai évről. Szerk. Mattuscek Richárd – Veszprém, 1927.
- ²⁹ A Veszprémi Állami Felső Kereskedelmi Iskola XXX. értesítője az 1924–25. iskolai évről. Szerk. Mattuscek Richárd – Veszprém, 1925.
- ³⁰ Veszprémben az 1920-as években állították fel az első világháború veszprémi áldozatainak nevét megörökítő emléktáblákat (zsidó hitközség 1922, iparosok 1923, Davidikum 1925, felső kereskedelmi 1927, piarista gimnázium 1929).; Veszprémi Hírlap, 1927. máj. 29. 4. p.; A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXII. értesítője az 1926–27. iskolai évről. Szerk. Mattuscek Richárd – Veszprém, 1927.
- ³¹ A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXVI. értesítője az 1930–31. iskolai évről. Közli: Dr. Wallner Ernő – Veszprém, 1931. Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXVI. értesítője az 1930–31. iskolai évről. Közli: Dr. Wallner Ernő – Veszprém, 1931.
- ³² A Veszprémi M. Kir. Állami Négyévfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskola XXXVII. értesítője az 1931–32. iskolai évről. Közli: Dr. Wallner Ernő – Veszprém, 1932.

A Veszprémi Úttörő Fúvószenekar története (1975-1985)

A VÁROS FÚVÓSZENEI KULTÚRÁJÁNAK kialakítását, terjesztését, s ezzel a zenei élet megújítását tűzte ki célul a Csermák Antal Zeneiskola rövidebb ideig, hogy felvette ezt az új nevét. Ennek érdekében Káté István igazgató felkérte Környei János zenetanárt, hogy folytassa a tevékenységét náluk, Veszprémben. Ő szívesen és komoly elvárásokkal jött át Várpalotáról, mivel a törekvéseik hasonlóak voltak.

A zenekar megalakítása

Az úttörők fúvószenekarának megalakítása 1970-ben kezdődött. Az 1973 körüli éveket joggal tartjuk a próbálgatások időszakának, mert ekkor készültek fel a zenekar beindítására, kezdve attól, hogy az erre alkalmas növendékeiket határozottan motiválták a zenélés magasabb szintű művelésére, a zenekari munkára. Az ezzel járó türelem és igényesség járult hozzá ahhoz, hogy két évvel később már működőképesnek bizonyultak. Ezért tartjuk a Veszprémi Úttörő Fúvószenekar megalakulási évének 1975-öt.

A zenekar működtetése karmestert, zenészeket, erkölcsi és anyagi háttérrel igényelt. Az első karmester Környei János volt. Szakmai és emberi értékei kiváló ala-

pozást tettek lehetővé. Nagyszerű közösség alakult ki körülötte, hiszen a fiatalok hamar elfogadták a számukra új, eddig még ismeretlen célt. Nem jelentett számukra többletmunkát, mert érezték, mellettük állnak a zenetanáraik és a családjaik. Feladatukat a zene szeretetének segítségével oldották meg. Így a tevékenységük siker kísérte. Környei János a zenekar irányítását 1985-ig végezte, amikor ezt a feladatot átadta Szuromi Miklós zenetanárnak, aki ma is karmestere a Veszprémi Ifjú-sági Fúvószenekarnak.

A szakmai képzést, a zenészek nevelését elsősorban a helybeli zeneiskola végezte. A zenetanárok vállalták a patrónusi szerepet, különösen Nagyiványi Éva zenetanár. Olyan szellemben dolgoztak, amely a tanítványokat igényes és érzésből történő zenélésre motiválta.

Amikor a karmester és a zenekari tagok már készen álltak a tervszerű munkára, a működéshez még mindig szükség volt hangszerekre, próbahelyiségre, egyéb felszerelésre. Ezekhez támogatókat kellett megnyerni, és anyagi háttérrel biztosítani.

Vajna József és a Megyei Tanács segítségével szereztek be hangszereket. A próbák és a tárolás eleinte a Szeglethy utcai zeneiskolában, majd a Hristo Botev Általános Iskolában, később az úttörőházban, illetve a Szakmunkásképző Intézetben voltak. Kovács János, a Botev iskola igazgatója kitartóan vallotta a zenélés vonzó hatását. A zenei élet előmozdítása érdekében, és nevelési célzattal fogadta be a zenekart az iskolájába. Számított arra, hogy ezzel a többi tanulót is zenetanulásra motiválja, emeli az ünnepek színvonalát, sikeresebbé teszi a szervezést. A szerepléseiket tudatosan építette be az iskola életébe. A szellemi patronálók közül hasznos segítséget nyújtott még Sörös Géza, a Szakmunkásképző Intézet igazgatója, aki az utánpótlás érdekében tanulókat toborzott a zenekarba.

A zenekari élet kezdete

A zenekar működésének első évében az úttörőrendezvények és az ünnepek zenéjét tanulta meg. Az első szereplésük a Hristo Botev Általános Iskola Győzelem Napja ünnepségén volt 1975-ben. Az első látványos szereplés is erre az évre esett. Az indiai elnök fogadásán zenéltek Zánkán. 1976. május 30-án pedig a Petőfi Színházban a legjobb művészeti csoportok között léptek fel az Úttörőszövetség megalakulásának 30. évfordulójára rendezett jubileumi gálaműsoron.

A zenekar működését a zeneiség, a munka és vidámság, az összetartás, a teljesítményszint emelése, a nyitottság, a zenén keresztül sugallt tartalom jellemezte. Az 1977/78-as évadnyitón kettős célt fogalmaztak meg: mindenki vegyen részt a zenekar belső életében, a hangzásarányok kialakítása, reagálás a dinamikára.

Elvként követték a zeneiskola által kiválasztott két alap gondolatot. Kodály Zoltán: „Legyen a zene mindenkié”, „Együtt egymásért”, amit az Úttörőszövetség fogalmazott meg.

A belső életüket elhivatottságukhoz és a tagok korosztályához mérten az úttörő-

közösségeknek megfelelően alakították. Szabályzatot készítettek, őrökbe szerveződtek, tisztséget láttak el, naplót vezettek, egyenruhát viseltek. A szervezőmunka is követte ennek az életformának a követelményeit.

A zenekari szabályzat

1. A zenekari munkát úttörőfeladatnak tekintem.
2. A próbákon, szerepléseken és rendezvényeken mindig részt veszek, és pontosan megjelenek.
3. A hangszeremre és a kottákra, a zenekar felszerelésére vigyázok, megóvóm.
4. A hangszer meghibásodását azonnal jelentem a zenekar vezetőjének, a kottákba nem írok, lapot ki nem tépek.
5. A zenekarvezető utasítását teljesítem.
6. Vállalom a rendszeres gyakorlást, és a zenekari szólamok pontos megtanulását.
7. A tanulást és más iskolai munkát nem hanyagolom el a zenekar miatt.

Zenekari tagok, őrök és tisztségviselők

Az 1976/77-es tanévben:

Ifivezetők: Bodó István, Éder Csaba, Koppány Zoltán, Róka Gábor, Schneider György, Szilágyi Éva, Tiber József, Varga József

Csöblek őr: Bozzay Károly, Hergovits Gábor, Koppány Zoltán, Maár Károly, Németh Zsolt, Róka Gábor, Tiber József, Tiber Zsolt Tibor, Varga József

II. Rákóczi Ferenc őr: Balogh Ádám, Bányavári Péter, Fenyő Márton, Gál Imre, Horváth István, Kovárcki Sándor, Pető József, Punka György, Sas Tibor, Tölgyesi Zoltán, Veres Attila

Maffia őr: Döbrönte Gábor, Hanthy László, Kádas Péter, Nagy Sándor, Németh Tóth Zsolt, Németh Zsolt, Oláh Tamás, Szalay Péter, Szilágyi Zoltán, Tiszai László, Varga Tamás, Vetzl Ervin

A zenekar élete mindig színes és mozgalmas volt. Ezt nem csupán a szereplések, a repertoár bővülése igazolta, hanem a zenekari tagok, az őrök és a tisztségviselők változásai is. Példa erre az 1977/78-as tanév.

Ifik: Keller Zoltán, Koppány Zoltán, Polt Anikó, Tiber Zsolt Tibor, Tölgyesi Zoltán

Csöblek őr: Bozzay Károly, Csurgó Tamás, Fenyő Márton, Hergovits Gábor, Kántor Miklós, Kólinger Zoltán, Németh Zsolt

II. Rákóczi Ferenc őr: Balogh Ádám, Bányavári Péter, Bontó József, Gál Imre, Kovárcki Sándor, Punka György, Sas Tibor, Veres Attila

Barbidü őr: Döbrönte Gábor, Kádas Péter, Nagy Sándor, Németh Tóth Zsolt, Németh Zsolt, Oláh Tamás, Szalay Péter, Szemanyik Ferenc, Szilágyi Zoltán, Tiszai László, Varga Tamás, Vetzl Ervin

Ludas Matyi örs: Bodor Betti, Fejes Zsuzsa, Környei Ágota, Szentés Katalin, Takács Judit

A 4-8. osztályos tanulók mint zenekari tagok iskolánként a következőképpen oszlottak meg:

Kiss Lajos Általános Iskola:	15 fő
Hristo Botev Általános Iskola:	12 fő
Dózsa György Általános Iskola:	5 fő
Szilágyi Erzsébet Általános Iskola:	4 fő
Ének-Zene Általános Iskola:	3 fő
Bem József Általános Iskola:	1 fő
1. sz. Általános Iskola:	1 fő
5. sz. Általános Iskola:	1 fő

1977-ben a zenekar megalakította a magnós és a fotós csoportját. A céljuk ezzel dokumentáció és album készítése volt a munkájukról, az életükről.

Magnósok: Kádár Péter, Kovárcki Sándor, Punka György, Szilágyi Zoltán, Tölgyesi Zoltán

Fotósok: Bontó József, Gál Imre, Nagy Sándor, Pető József, Varga Tamás, Vetzli Ervin

Tisztségviselők a következő tanévtől:

Szalay Péter	zenekari titkár
Szentés Katalin	zenekari titkárhelyettes

Oláh Tamás	zenekari krónikás
Vangya Zsuzsanna	kottatáros
Bodor Betti	kottatáros
Takács Mariann	kottatáros
Bozzay Károly	szertáros
Kólinger Zoltán	szertáros
Timár Csaba	szertáros
Szentes Imre	szertáros
Feith József	segítség
Bontó József	ifis

A további években az eddig említetteken kívül többek közt tagja volt még a zenekarnak: Adler György, Keszthelyi Balázs, Lang Szabolcs, Mencshelyi József.

Az úttörőzenekar belső élete

A zenekar életét, működését, a vállalt feladatok teljesítését elsősorban annak a vezetése határozta meg. Az első lépés a szakmai és a társadalmi szintű menedzselés lett. A szervezőmunka is a belső életük kialakításától a zenei élet gazdagításán keresztül a fellépések megszervezéséig, a visszhang értékeléséig, a további teendők megszervezéséig tartott.

Az 1976/77-es tanévben rendszeresítette a zenekar a naplóját. Ezt Varga Tamás, a Hristo Botev Általános Iskola 7.b osztályos, és Polt Anikó, a Szilágyi Erzsébet Általános Iskola 8.a osztályos tanulói vezették. Mottónak Schumann gondolatát tüntették fel: *„Inkább játssz könnyű darabot szépen, mint nehezet közepszerűen!”* A napló eredetiségét fokozzák a tagok sajátkezü aláírásai és egyesek beszámolóai a zenekar életéről. A hitelességét a fényképek, a hivatalos iratok, a meghívók, az újságcikkek növelik.

Kezdetben úttörőegyenruhát viseltek. 1977-ben új egyenruhát kaptak. Lényegében a térzene, a szabadtéri fellépések tették szükségessé az egységes piros dzseki viselését.

Mint a művészeti csoportoknál általában – a zenekar esetében is – a működésük jelentős hányadát a szereplésekre való felkészülés képezte. Azt, hogy a fiatalok összeszokottan, friss játékkal szerepeltek, a próbákon begyakorolt szokások eredményezték. A karmesternek a tanulók belső énjére kifejtett hatása következtében a kis zenészeknek élményforrást jelentett a muzsikálás. Tudatosodott bennük, hogy a maguk örömeire és mások szórakoztatására zenélnek. A próbák és szereplések előtt a zenekarvezető irányításával elmaradhatatlan mozzanat volt a hangolás. Zenélés közben az összetartás különösen hangszercsoporton belül érvényesült, amikor a gyakorlottabbak segítették, kijavították a kezdőket.

A szereplések hangulatát már 1976-tól kezdve ünnepélyesebbé tették a fanfáro-

sok. A szakmai felszerelésük is folyamatosan bővült. Nélkülözhetetlen volt a partitúrák és a kottatartók beszerzése. A szervezés súlypontos része volt a partitúrák kiválasztása, beszerzése, és gondoskodás a meghívók közönséget tájékoztató, toborzó tartalmáról. Például Környei János karmester 1980-ban levelet intézett Balázs Árpád zeneszerzőhöz: „...*Felkérek egy több tételből álló fúvószenekari kíséretes énekari mű komponálására. A mű csak fúvószenekarral is előadható legyen. ... az általános iskola énekkarával közösen adunk műsort. Készülhet a mű erre az alkalomra is, de ... gondoltunk egy későbbi zenekari fesztivál nyitóra is vagy más úttörőélettel kapcsolatos témára.*” Külön megtiszteltetésnek számított, hogy a bemutatón maga a zeneszerző is jelen volt.

Zenéltek önállóan és közösen más helybeli vagy vidéki zenekarokkal, illetve vegyesen a zenekari tagok által játszott hangszeres szólóval, énekkel. Szerepeltek hangversenyen, fesztiválokon, fúvószenekarok megyei és országos versenyén, úttörőzenekari találkozón, iskolai és egyéb ünnepélyeken, adtak térzenét, május elsején ébresztő köszöntőt a város több pontján. Közreműködtek a Megyei Úttörőház farsangjának előkészítésében.

A zenekar életét egyéni szakmai sikerek is kísérték. 1978-ban a zalaegerszegi I. Laluk Imre Országos Trombitaverseny területi selejtezőjén Nagyiván Éva diákjai és egyben a zenekari tagok közül Hergovits Gábor, Kádas Péter és Timár Csaba bejutott az országos versenybe.

Repertoár

A zenekar kezdetben partitúra nélkül tanulta meg az úttörőéletet kísérő dalokat, indulókat. Többek között játszották a Bécsi munkásindulót, az Internacionálét. Hamarosan egyéb számokkal bővítették a repertoárjukat, mint a Kubáni aratódal és a Rákóczi emlékére címűekkel. Ezt követően a következőkkel tették teljesebbé a tudásukat.

Balázs Árpád:	Gyermekrajzok, Musica piccola.
Bogár István:	Felhívójel, Gyermekszvit, Kis szvit, Úttörőházi induló, Úttörő-szvit.
Csór Gusztáv:	Csongrádi dalok.
Erkel Ferenc:	Hunyadi induló.
Farkas Antal:	A kis fanfárosok, Dal a hazáról, Magyar dal és tánc, Négy kuruc dal, Ormánsági dalok.
Farkas Tamás:	Gyermekév induló
Fehérvári József:	Angol szvit, Somogyi induló.
Fitzgerald:	Angol szvit.
Fucik:	Regimentskinder induló.
Gréts Károly:	Dal a Szputnyikról, Hívogató, Lenne bár..., Ünnepi induló, Verbunkos induló.

Hacsaturján:	Kardtánc.
Járdányi Pál:	Bolgár ritmusok, Jászkun induló.
Lev Knippel:	Poljuska.
Lóránd I.:	A párttal a néppel.
Melchior Franck:	Moderato.
Müller I.:	A IV. honvédkerület indulója, Fejérvári induló, Isaszegi induló.
Müller:	Kossuth induló.
Poljuska:	Orosz népdal.
Pó pé Mihály:	Aranyhíd induló.
Sebestyén:	Menetelő.
Szirmai János:	Titanic induló.
Ujj Viktor Géza:	Divertimento.
Verdi:	Bevonulási induló.
Weiner – Gréts:	Rókatánc.

Szereplések

1976. szept. 28.: Balatoni Úttörőváros, Zánka. Térzene a laoszi elnök, párt- és kormányküldöttség ünnepélyes fogadásán.
- Szept. 29.: Veszprém, Felszabadulás u. (ma Jutasi u.) Térzene a Fegyveres Erők Napja alkalmából rendezett ünnepségen.
- Okt. 1.: Veszprém Münnich F. tér. Térzene a Zenei Világnap alkalmából.
- Nov. 20.: Veszprém, Hristo Botev Általános Iskola. Hangverseny a szülőknek.
- Dec. 11.: Veszprém, Georgi Dimitrov Megyei Művelődési Központ Úttörő Fúvós-zenekarának műsoros összejevetele.
- Dec. 14.: Veszprém, Szakmunkásképző Intézet. A veszprémi Csermák Antal Állami Zeneiskola fúvós növendékei hangversenyének fanfáros megnyitása és műsoros zárása.
- Dec. 20.: Veszprém, Georgi Dimitrov Megyei Művelődési Központ. A zeneiskolai együttesek hangversenyének műsoros zárása.
1977. febr. 2.: Veszprém, Bakony Művek. Ajándékhangversenyt szervezett a Kultúrbizottság a zenekedvelő barátoknak, aktivistáknak. A koncertet több hangszeres és énekes szólista tette változatossá. Így:
Szokolay S.: Régi tánc, Frig kanon, Ugra-bugra Varga Tamás bariton és Bontó József bariton előadásában. Bartók: Három csíkmegeyi népdal. Előadta: Juhász Péter fuvolán, zongorán kísérte: Szirbek Józsefné zenetanár.
- Febr. 13.: Várpalota, Jó szerencsét Művelődési Központban vett részt a zenekar a Megyei Úttörőzenekari Fesztiválon.
- Márc. 23.: Veszprém, Bakony Művek. Szereplés KISZ-gyűlésen.

- Márc. 26.: Veszprém, SZOT Székház. Közreműködés a Nagyothallók Megyei Konferenciáján.
- Ápr. 2.: Veszprém, Hristo Botev Általános Iskola: Felszabadulás-napi ünnepség.
- Ápr. 25.: Veszprém, Georgi Dimitrov Megyei Művelődési Központ. Közös hangversenyt tartott a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Zeneiskolai Tanárképző Intézet Győri Tagozata, a győri Zeneművészeti Szakközépiskola és a veszprémi Csermák Antal Állami Zeneiskola. A Városi Úttörő Fúvószenekar fogadta a vendégeket az előcsarnokban.
- Máj. 1.: Veszprém, Münnich F. tér. Május elsejei térzene.
- Máj.: 7.: Veszprém, a Hristo Botev Általános Iskolában az iskola a Csermák Antal Zeneiskolával közösen rendezett növendékkoncertet.
- Máj.15.: Veszprém, Pártiskola. Az Ifjúsági Szemle nyitása, majd zárása térzenével.
- Máj. 22.: Balatonalmádi, Állami Nevelőotthon. A Csermák Antal Zeneiskola és a Balatonalmádi kihelyezett tagozat ajándékhangversenye.
- Jún. 4.: Veszprém, Georgi Dimitrov Megyei Művelődési Központ. A zeneiskola és a zenekar növendékei köszöntötték a város pedagógusait a Pedagógus napi ünnepségen.
- Jún. 10.: Veszprém, Georgi Dimitrov Megyei Művelődési Központ. A Szilágyi Erzsébet Általános Iskola tanévzáró ünnepsége.
- Jún. 10.: Veszprém, Hristo Botev Általános Iskola. Tanévzáró.
- Jún 11.: Veszprém, Georgi Dimitrov Megyei Művelődési Központ. Fúvószenekari koncert. Közreműködött: a Győri MVG Ady Endre Művelődési Ház fúvószenekara, a Megyei Művelődési Központ Erkel Ferenc fúvószenekara és a Veszprémi Úttörő Fúvószenekar.
- Jún. 17.: Veszprém, Kiss Lajos Általános Iskola. Tanévzáró.
- Szept. 30.: Veszprém, Münnich F. tér. Ajándékműsor a Zenei Világnap alkalmából a város lakosságának.
- Nov. 7.: Veszprém, Hristo Botev Általános Iskola. A NOSZF 60. évfordulójának ünnepsége.
- Dec. 22.: Veszprémben a Georgi Dimitrov Megyei Művelődési Központ színpadán muzsikáltak a zeneiskolai fenyőfa-ünnepségen.
- 1978.** máj. 8.: Veszprém, a Botev iskola és a zeneiskola közös Győzelem napi ünnepsége.
- Máj. 13.: Szombathely, a Bartók Béla Zeneiskola Bartók-termében adott hangversenyt a veszprémi zeneiskola fúvószenekara a veszprémi gimnázistákkal együtt.
- Máj. 28.: Veszprém. Ajándékműsor az építők tiszteletére az Ernst Thälmann Megyei Úttörőház átadása alkalmából.
- Jún. 16.: Kaposvár, Országos Úttörő Fúvószenekari Találkozón tartott a zenekar nagyszerű bemutatót. Délután térzenét adtak.
- Szept. 26.: Veszprém. Térzene a KOMFORT Kereskedelmi Vállalat hangszerkiállítására alkalmából.

- Okt. 31.: Balatonfüzfő, Művelődési Ház. Ajándékhangverseny a 303. Sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet és a Nitrokémia Ipartelepek dolgozóinak.
- Nov. 7.: Veszprém, Dózsa György Általános Iskola. Ünnepeles csapategyűlés.
- Dec. 6.: Veszprém, Georgi Dimitrov Megyei Művelődési Központ. Zeneiskolai hangverseny.
- 1979.** jan. 27.: Veszprém, Georgi Dimitrov Megyei Művelődési Központ. Megyei Úttörőzenekari Találkozó.
- Márc. 22.: Veszprém, E. T. Megyei Úttörőház. A várpalotai és a veszprémi zeneiskolák közös hangversenye.
- Ápr. 3.: Veszprém. Ünnepeles a Hristo Botev iskolában, majd a Georgi Dimitrov Megyei Művelődési Központban a város felszabadulásának tiszteletére.
- Ápr. 6.: Veszprém. Az Országos Úttörőzenekari Fesztivál nyitása.
- Ápr. 8.: Veszprém. Az Országos Úttörőzenekari Fesztivál zárása.
- Ápr. 28.: Veszprém. Úttörőgárda-szemle.
- Máj. 9.: Veszprém, Hristo Botev Általános Iskola. Az úttörőcsapat és a zeneiskola közös Győzelem napi ünnepe.
- Máj. 20.: Veszprém. Az úttörőházi szakkörök bemutatkozása.
- Máj. 21.: Veszprém, Georgi Dimitrov Megyei Művelődési Központ. A Nemzetközi Gyermekév tiszteletére rendezett növendékhangverseny záró műsorszáma volt a zenekaré.
- Máj. 25.: Veszprém. Gyermekvédelmi Konferencia.
- Máj. 26.: Veszprém. Szovjet, magyar gyermekek találkozója.
- Máj. 27.: Veszprém. Úttörőavatás.
- Jún. 2.: Komlón térzene.
- Jún. 3.: Komlón Zenekari Találkozó.
- Jún. 4.: Veszprém. Hangverseny a nyugdíjas pedagógusoknak.
- Jún. 13.: Balatonfüreden hangverseny.
- 1980.** febr. 20.: Hangverseny a füzfői 303. Sz. Szakmunkásképző Intézet tanulóinak.
- Márc. 14.: Veszprém, E. T. Megyei Úttörőház. Az úttörőház és a 306. Sz. Szakmunkásképző Intézet Fúvószenekarának ünnepi hangversenye. További számos rendezvény kedvelt szereplője volt a zenekar ebben az évben is, például az Építők Napján zöld környezetben.
- 1981.** ápr.: A váci Országos Fúvószenekari Fesztiválon a veszprémi úttörőzenekar az abszolút színvonalat képviselte.
- 1982.** dec. 7.: Veszprém, Georgi Dimitrov Megyei Művelődési Központ. A Szuromi Miklós karnagy által vezetett Erkel Ferenc Fúvószenekar és a Környei János karnagy vezette úttörőzenekar közös hangversenye.
- 1983-ban** volt két jelentős szereplésük, melyek közül az első a veszprémi Országos Fúvószenekari Fesztivál. Majd ezt követően, nyáron egy ifjúsági és úttörő korcsoportú közös hangversennyel búcsúztak az úttö-

rőzenekartól. Pár év elteltével, 1985 nyarán az eddigi, vagyis az 1979-es elképzelésekkel azonosuló első ifjúsági fúvószenekar is megszűnt.

Felkészülés a szereplésekre és azok értékelése

A fellépésekre való felkészülést precíz szervezőmunka kísérte. A gyülekező, a szereplés és a hazaérkezés pontos idejének meghatározása, közlése nyugodttá tette a kis zenészeket és a családjukat.

A szereplések a zenekari tagokat szakmai tapasztalathoz és élményhez juttatták. Ezek beépültek a korábbi ismereteikbe és a személyiségükbe.

Az elismerésen kívül többször részesültek egyéb jutalomban: táborozás, megvendégelés, tárgyjutalom, például magnetofon.

Az elismerés formái között a kitüntetés is jelen volt. Környei János karnagy az Úttörőház Fúvószenekarának vezetője 1980-ban „Kiváló úttörővezető” kitüntetésben részesült. Az 1982/83-as tanévben Lang Szabolcs fúvószenekari tag „Kiváló úttörőmunkáért” és Keszthelyi Balázs fúvós „Kiváló kisdobosmunkáért” kitüntetést kapott.

Működésük jelentősebb eseményeit megörökítették a helyi és a fesztiválok, a közreműködések helyszíneinek napilapjai cikkek, képriportok formájában.

A zenészek muzikális kötődése

Amikor a zenekari tagok elvégezték az általános iskolát, kinőttek az úttörő korosztályból, tehát az úttörőzenekarból is. Viszont a zenéhez, a zenéléshez való vonzódásukat nem veszítették el. Mivel igényesebbé váltak, más zenére is vágytak. Fokozatosan kialakult az a gyakorlat, hogy átkerültek a felnőtt zenekarba. Ott azonban kötött volt a létszám, idővel már nem jutott hely mindenki számára. Voltak, akik szerényebben értékelték a hangszeres tudásukat. Nem vállalták ezt az új kihívást, végül abbahagyták a zenekari munkát.

Környei János még időben igyekezett megmenteni azt a fiatalokban rejlő értéket, amivel a zenészei már rendelkeztek, amikor 1979 szeptemberében a Veszprém városi KISZ Bizottság felé tervezetet nyújtott be egy ifjúsági fúvószenekar létrehozására. A fentiek mellett az volt a fő érve, hogy a középiskolai életkorok más tartalmat, más időbeosztást és más bánásmódot igényel.

Ennek az elbírálását követően a 306. Sz. Szakmunkásképző Intézet Fúvószenekara elnevezéssel és Környei János karnagy vezetésével jött létre az ifjúsági zenekar. Tagjai az 1980/81-es tanévben, amikor a három veszprémi zenekar az első közös hangversenyét adta, a következők voltak.

Bányavári Péter, Bodó István, Bontó József, Bozzay Károly, Fodor Ágota, Gál Imre, Görgics Tamás, Hevesi Berta, Horváth Attila, Kemény László, Kovárcki

---

Sándor, Máthé András, Nagy Sándor, Németh Zsolt, Németh Tóth Zsolt, Punka György, Rostási Csilla, Sas Tibor, Szentes Katalin, Szilágyi László, Szilágyi Levente, Szilágyi Zoltán, Takács Mariann, Tiszai László, Varga Tibor.

Erre az időszakra már kialakult a zenekarok egymásra épülése. Az úttörőzenekar megszerettette a zenekari munkát, biztosította az utánpótlást. Az ifjúsági zenekar a korábban tanultakat továbbfejlesztette, és vállalta a felkészítést a felnőttzenekari munkára. Így mindhárom zenekar törekvése egy helyen érvényesült. Ezek alapján teljesítették a Csermák Antal Zeneiskola 1970-ben megfogalmazott célját, de ehhez valóban Környei János zenetanár, karnagy maradandót alkotó hozzáállására volt szükség.

HORVÁTH ELVIRA

Kerékvetők Veszprémben

AKIK NYITOTT SZEMMEL SÉTÁLNAK VESZPRÉMBEN, bizonyára felfedezték, mennyi szép egykori értéket rejtegetnek épületeink, kapualjaink, amelyek meghatározzák egy-egy utcakép jellemző arculatát. Szinte valamennyivel naponta találkozunk, de valahogy apró, megbúvó, felfedezésre váró részleteik mégsem tudatosulnak bennünk.

Mára az egykori hétköznapi kincseit rejtik magukba. Egykori funkciójuk napjainkra már annyira elveszett, hogy elképzelni sem tudjuk korabeli szolgálataikat. Ilyenek – többek között – azok a faragott kötömbök, elsősorban a korabeli kapualjak mellett, amelyeket úgy hívunk ma is, hogy *kerékvető*.

(A kerékvetőnek a mai világunkban van még egy másik jelentése is, az autóutak mentén egyenlő távolságokra felállított, a kanyarokban, a padka mentén szolgálatot teljesítő útkövek.)

Biztos vagyok abban, hogy a séták során jövet-menet látták már őket, találkoztak is velük, „szolgálatot” is nyújtottak valamennyiünk számára. De miért is találni ilyen különböző méretű, változatos díszítésű kötömböket egyes kapuk mellett, különösen a történelmi jelentőségű városrészek utcáiban? Ennek jártam utána városi barangolásaim során, s fedeztem fel a régi utcákban azokat a házakat, ahol még ma is (ha elhagyott állapotukban is), láthatók ezek a múltbéli ékes épületszobrászati ékességek.

A műemlékvédelem, szerencsére, gondoskodik arról, milyen fontos a felújítás után, hogy házainknál újra láthatóvá válják közlekedéstörténetünk e szeletkéje.

Nem kellett sokat töprengeni azon, hol is bukkanok ezekre a kövekre: elsősorban azokban a városrészekben, ahol a történelem folyamán jelentős kocsiforgalom, kereskedelem zajlott: a Szent István-völgyhíd megépítése előtt a Palotai (mai Kossuth utca), a Horgos utca, majd annak folytatásában a (Hosszú) Jókai utca, Esterházy utca, Pápai utca vezette le a Pápa - Városlőd - Graz felé vezető kereskedelmi forgalmat.

Az Óváros téren, a Jókai utcán, az Esterházy utcában, a Toborzó utcában, a Szent István utcában, a Vár alatti Úrkút és Deák utcában, a Pajta utcában, valamint korábban az Ányos utca házainak is voltak ilyen kerékvetői, de a jelentős átépítések és felújítások során házaik elvesztették ezeket az építészeti ékességeiket.

A kerékvető bemutatása, értelmezése

Lássuk, mi a pontos, szakszerű értelmezése ezek a látszatra egyszerűnek tűnő kőbuckáknak, amelyek fontos feladatot láttak el a korabeli kocsiközlekedés során!

„Alacsony, többnyire a földbe ázott, általában fa-, vas- vagy kőoszlop, melynek az a célja, hogy a közúti járművek kerekeit a közút mellett levő veszélyes pontoktól,

épületsarkoktól, vagy megvédendő szerkezetektől távol tartsa. Kapuk mellett kőből faragott golyókat vagy félgolyókat alkalmazunk kerékvetők gyanánt. De nemcsak kőből, hanem kovácsoltvasból, sőt, fából is készült ilyen egyszerű dúcforma, vagy ornamentált konzol alakú eszköz annak elhárítására, hogy bejáró kapukon a kocsi kerekei a kapufélfának neki ne menjenek, vagy valamely lejtős oldalon vezető úton a kocsi le ne csússzék.”

(Magyar Értelmező Kéziszótár)

A természetben is találunk olyan kőgömböket, amelyeket érintetlen állapotukban faragás nélkül használták fel, s hordták be magába a városba, ahol utcák sarkára állították, illetve kapuk lábába ágyazták be kerékvetőknak.

Városunkban is létezett egy ilyen hely. Ez volt a Beszédkő, vagyis „locum fori Bezedkeu”. Ez a várkapu előtti piacon állt.

Minden közéleti tevékenység e téren zajlott le. Akkor is voltak gyűlések, összejövetelek, ünnepek, amikor sok ember összejött. Mi kell ilyenkor a szónoklónak? Egy emelvény, amin mindenki látja. Szerencsések voltak a veszprémiek, nem kellett külön tribünt készíteni, a fórumon lévő sziklára felálltak, és kész volt a tribün.

Történelmi dokumentumok számolnak be arról, hogy kezdetben egyes nagyvárosokban a nép számára az ilyen gömbkövekről hirdették szónoklataikat politikus nagyjaink.

1. A kerékvetőök jellemzése, csoportosítása

A városunkban található kerékvetőket nem lehet igazából csak egy csoportba sorolni. Ezek a kőgolyók különböző tulajdonságokkal rendelkeznek, sorsuk, minőségük, életkoruk sem egyforma. Van közöttük

- szép, párjával ékeskedő, művészien faragott, kivitelezett,
- egyszerű, puritán díszítésű, párját elhagyott, faragatlan,
- amit a saját épületének felújítása alkalmával mentettek meg, s állították fel ismét a kapualjba,
- kevésbé gondozott, elfeledett, jelentéktelen szerepű kőtömbök,
- öntöttvas kerékvetőök, amelyek a 19. sz. második felére jellemző motívumokkal (sárkány, inda) rendelkeznek,
- amit beleépítettek saját kapujába, ami mára ablakként szolgál, s ezzel jelzi egykori nemes szolgálatát. Ezeknél csak érzékelhetjük, hol is állott az egykori kapualj.

A kerékvetőök sok mindenről mesélnek

- Egykori kisebb-nagyobb balesetekről, csúszásokról, amikről évszázados karcok, nyomok árulkodnak, s amelyek örök életre mély, maradandó nyomot hagytak az utókor számára,
- a kőfaragó mester ízléséről,
- a kor stílusáról.

Mennyi motívumot lehet ezekbe a kövekbe elrejtteni! Ezt természetesen az épület stílusa, funkciója, rendeltetése szabja meg. (Sajnos, ellenpéldaként olyannal is találkoztam, amely épület gyönyörű kapuja mellé egy jellegtelen kerékvetőt helyeztek.)

Hogy mikor is alkalmazták először ezeket a több helyen figuratív kövelemeket, nem tudjuk pontosan. Egyes krónikák szerint már az 1125-ben épített Franciaországbeli román stílusú templomoknál is felfedezhető ugyanúgy, mint később a 18. sz.-i polgárvárosok épületeinél. Mindenesetre meghatározó szerepet töltött be, ami a szekér-, hintóforgalom, majd később a kocsiforgalom elterjedésével egyre fontosabb építészeti és közlekedéstechnikai elem lett.

Egyes szakmai leírások jelzik, hogy a kerékvető kőnek alacsonyabbnak kell lennie a keréktengelynél, s hogy ferdén kell állnia, hogy a kereket meg ne akassza, csak elcsúsztassa. Mivel a kerékvető is az épület fontos és meghatározó része, igazodnia kell(ene) az épület stílusához. Az anyaguk általában kő, ami érthető is, mert általában az épület lábazata is kőből készül, s ehhez igazodik.

A 19. század közepétől már kovácsoltvasból, s öntöttvasból is készültek kerékvetők. Geometriai megjelenésükben leginkább körhenger, félgömb vagy gömb, csonka körkúp, hatoldalú egyenes hasáb, de az öntöttvasból készült változatok különböző szép motívumokkal (sárkány, vagy inda) is gyakran előfordulnak, idomulva az épület funkciójához és külső megjelenéséhez.

Veszprémi kerékvetők

Városunk kocsis polgárai a történelem során éppen olyan sietősek voltak a hét-köznapjaik során, mint a ma élő utódaik, a modern autóvezetők. Nem is csoda, hiszen a város terepadottságára való tekintettel nem lehet irigyelni a nagyfokú türelmetlenségüket, ami egykoron alaposan megleckéztette a nehéz terheket fuvarozó kocsisokat. Az eléggé lejtős, völgyes, meredek veszprémi kacsaringós utak bizony sok-sok kereskedő, kocsihajtó tudományát próbára tették.

A megvadult lovak a megrakott rakománnyal nem minden esetben vették be a megfelelő kanyarokat, s így bizony sok kárt is okoztak az épület sarkaiban, díszekben, így a kocsi tengelyének kiálló vége nekiütközött a kapu kőkeretének, aminek következtében horzsolta, lyukasztotta, koptatta azt. A nemes, rangos célokat szolgáló épületek építetői hamar rájöttek, hogy védekezniük kell a kocsisok ellen, így találták ki a modernebb kerékvetőket, amit már természetesen utólag, a legvégső periódusban került rá az épületre.

Veszprém jelesebb polgárai az elmúlt évszázadokban sokszor vásároltak kisebb nagyobb házat vagy palotát. Ezeknek a bejáratai többnyire máig őrzik e nemes kődíszeket, amelyeket a felújítás során szépen vissza is helyeztek eredeti helyükre. A maguk egyszerűségében vagy pompájában rendkívül változatos példákkal találkozhatunk városunk középületeinél is.

Ma is látható kerékvetőők

A várnegyed épületeinek szinte mindegyik kapualja:
Ipartestület székházának (korábban Fecskendőház), ill. ma a Tűztorony Étterem ablakai
Tourinform-ház melletti sarokdíz
Havranek-ház kapuja
Megyei Bíróság kapubejárata
Plébánia Hivatal bejárat kapuja
Dubniczay-ház külső és belső kapualja
Szent György-kápolna melletti egyedül álló sarokdíz
VEAB-székház kapuja
Érseki Palota impozáns bejárata
a Megyeháza bejárata
Mackó Snack bejárata
Szabadság tér kapuja a Szürkebarát borozó mellett
Sárkányos kerékvetőő a Szabadság tér kapuján a virágbolt mellett
Kossuth u. 3.-5. sz. kapualj (Sarolt- ill. a Gizella-udvar felé)
Megyei könyvtár főkapujának kerékvetőői
Színészház épületének bejárat kapuja
a Petőfi Színház Óvári utcai homlokzata melletti kapu vasbeton anyagú kerékvetőői
Iskola utcai Játékszín (Gaal Sándor karnagy egykori lakóházának) kapubejárata
Toborzó utcai ház kapualja
Galamb utca átépítés alatt álló házának kiemelt kerékvetőői
Esterházy utca Davidikum kapubejárata
Esterházy utca Játék-nagykereskedés bejárata
Zeneművészeti Szakközépiskola bejárata
Jókai utcai polgárházak kapualjai
Szent István utca 5. sz. ház kapubejárata
Úrkút és Deák utcai házak
Pajta utcai kapu (Úrkúti borozó mellett)
Thököly utca 5. sz. alatti ház és a mellette lévő egyedülálló sarokkő
Bruznyai utcai épületek (APEH, Budapest Bank székháza)
Volt Rozsos-Cseresnyés kúria

A kerékvetőők korszaka lejárt

A kerékvetőők készítésének és használatának ideje Európában is, városunkban is, Veszprémben a 20. sz. harmincas-negyvenes éveinek végén lejárt. Ettől az időtől – még ha nem is nagymértékben –, de a lovaskocsikat és a szekereket kiszorította a gépkocsik fokozatos elterjedése.

Ahol a kerékvető útban volt, ott kiásták és eldobták.

Ahol a kapualjazat a kőlabazatának a részét jelentette, ott lefaragták.

Ahol már új kapukat cseréltek vagy ablakokat építettek be az egykori kapuk helyére, s ha nem volt már rájuk szükség, jobb esetben mementóul beépítették a falba az utókor számára. (Pl. a Tűztorony Étterem ablakai. Már a régi képeslapokon is a befallazott kocsikapu látható.)

Építkezések, felújítások során a régi, használatlan kerékvető az udvaron hever a többi felhasználatlan építőanyaggal, ami várhatóan kidobásra kerül, esetleg más funkció betöltésére fog szolgálni. (Csak remélni merem, hogy az új arculatot kapott régi épületek visszakapják ezt az évszázados értékét, s az új kerékvetők már más profillal, de újra ékeskedni fognak az épületek felújított bejáratai mellett.)

A várost körbesétálva, a régi, ódon utcák rejtik azokat a ma is szép polgári házakat, amelyek kapui őrzik még városunk eme közlekedéstechnikai és történeti emlékeit. A Vár környéki utcákban és az egykori kereskedelmi útvonal mentén találjuk azokat a kapukat, ahol még az ősi kerékvetők mesélnek nekünk a régműltről:

A kapuba behajtó türelmes és türelmetlen, szelíd és duhajkodó, ittas kocsisokról, akik alkalmanként kocsikerekeikkel vérző sebet ejtettek a szépen faragott kőgömbökön, hányszor feljajdulhattak kerékvetőink az érkező forgalom láttán, bizakodva a kocsis a fogat az udvarra történő balesetmentes behajtásában. Hányszor kaphattak rúgásokat azon lovak patáitól, amelyek izzadva küzdöttek a nehéz rakománnyal való bekanyarodás során... és még mennyi minden más események tanúi lehettek...! S mindezeket a sebeket évszázadokon keresztül kellett elviselniük! Némelyikük örökre őrzi az események múlhatatlan emlékeit.

Úgy érzem, hogy nekünk, mint az utókor polgárainak a feladata az, hogy begyógyítsuk ezeket a sebeket, s ha kerékvetőink nem is várják a szekerek, vagy fogatok behajtását, de megérdemelik, hogy mára csendes őrséget álljanak a szépen felújított, rendezett porták, kapuk előterében, s néma fogadással köszöntsék az épületbe betérő polgárokat.

JÁKÓI BERNADETT

MEGEMLEKEZÉSEK

Molnár Gábor emlékezete*

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Molnár Gábor azon híres magyarok egyike, akiknek híre már életük során bejárta a világot. Sőt, ami talán még ennél is nagyobb dolog: ez a nagyszerű író könyveivel már életében népszerű lett hazájában, Magyarországon.

Molnár Gábor, a világotutazó, a felfedező, a gyűjtő, Brazília őserdeinek szerelme, híres és nevezetes alakja a magyar tudománytörténetnek és irodalomnak. Írói életművét vakon hozta létre, miután hazájától távol egy baleset következtében elveszítette szeme világát. Húszas éveinek derekán járt ekkor, éppen hogy csak elkezdődött pályafutása egy braziliai gyűjtőúttal.

Huszonhat önálló kötete jelent meg életében, és több mint száz tárcája, ismeretterjesztő írása. Rádiójátékokat is írt, több száz közönségtalálkozón osztotta meg az olvasókkal a távoli országokban szerzett élményeit. Igazi, sokoldalú tehetség volt, aki másoknak gyűjtötte amit gyűjtött, és másoknak írta, amit írt.

Ez a híres magyar utazó egzotikus állatok és növények sokaságával gyarapította a Magyar Nemzeti Múzeum és a Fővárosi Állatkert gyűjteményét. Fizetséget a munkájáért gyakran alig, vagy egyáltalán nem kapott. Sőt, ő maga fizetett gyűjtőszendélyéért, mégpedig drágán, szeme világával. Molnár Gáborra balesetét, majd hazautazását követően a világtalan emberek nehéz sorsa várt. Ő azonban, világlátott emberként sem válhatott világtalanná. Ő „csak” a látását veszítette el örökre, a világot nem. Nem adta fel tudományos és írói ambícióit. Hamarosan megtanult a szó szoros értelmében „vakon” gépelni, s kopogó Remington írógépén megalkotta első lebilincselő könyvét *Kalandok a braziliai őserdőben* címmel.

Az írógép éjsötét szalagja mögött, a hófehér papíron új világ nyílt meg Molnár Gábor számára: a braziliai emlékek és írói képzeletének kimeríthetetlen, végtelennek tűnő világa.

Első könyvét hamarosan követte a többi. Az egyedülállóan izgalmas útleírások alkotójaként azonnal ismertté és olvasottá vált az érdeklődők körében. A könyvei lapjain kibontakozó egzotikus tájakat és hőseit hamar megszerették az olvasók. A legolvasottabb ifjúsági írók egyike lett.

Szinte hihetetlen, de Molnár Gábor idővel felfedezői munkásságát is folytatni tudta! Az akkor már ismert író, utazó és gyűjtő 1964-ben, 1968-ban és 1978-ban

*Elhangzott 2009. február 16-án a Városi Művelődési Központban a 100 éve született író emlékkiállításának megnyitóján.

Mongóliában járt felfedező úton – teljesen vakon, többnyire felesége által segítve. Ezekről az újabb utakról is megjelent további két könyve.

Nekünk, veszprémieknek különösen fontos Molnár Gábor kötődése Veszprém megyéhez. Talán rendszeres olvasói közül is kevesen tudják, hogy végakaratainak megfelelően az ajka-csingervölgyi temetőben helyezték végső nyugalomra. Ajka gyermekkorának kedves, szeretett színhelye volt, ahol több nyarat töltött nagyszülei-vel. Szintén Veszprém megyei kötődése, hogy 1927-ben Pápán szerzett mezőgazdász képesítést.

Molnár Gábor emlékének, hagyatékának ápolásában kiemelkedően nagy érdeme-
ket szerzett a 2006. november 10-én Ajkán megalakult „*A Bakonytól Amazóniáig*”
Molnár Gábor Társaság.

1980-ban bekövetkezett halála után Ajka város díszpolgárává fogadta. Iskolát és könyvesboltot neveztek el róla, köztéri szobor őrzi emlékét, a Helytörténeti Múzeumban pedig emlékszobája van.

Nem tisztem, hogy Molnár Gábor szakmai munkásságát, felfedezői, gyűjtői vagy írói teljesítményét méltassam – megteszik ezt helyettem mások, szakmájának kiváló képviselői és az olvasók.

Nem hagyhatom azonban említés nélkül azt a hősi jellemet, amely ezt a nehéz sorsú tudóst és elkötelezett népművelőt jellemezte. Nem maradhat szó nélkül az a sorscsapásokkal dacoló remény és eltökéltség, amely Molnár Gábort a jelenkor embere számára is példaképpé emeli.

Ez a majdnem szegénységben felnövő, állhatatos fiatalember soha nem adta fel a reményt, hogy előbb-utóbb elérje célját! Ezer gond és baj, betegség és vakság közepette is kitartott álmai mellett, hogy megoszthassa álmait olvasóival. Molnár Gábor vakon is világot látott. És mindazt, amit látott, azért akarta látni, hogy másokkal megoszthassa! Nem magának gyűjtött, hanem mindannyiunknak, a hazájának, ha kellett, egyetlen fillér támogatás vagy díjazás nélkül! Kész volt áldozatot hozni azért, hogy másokért élhessen, dolgozhasson. Mennyire ritkán találkozhatunk ma-napság hasonló mentalitással!

Hogy Molnár Gábor miből merített erőt betegen, majd vakon, hazájától távol és a sokszor embert próbáló hazai viszonyok közepette – nem tudhatjuk, csak sejtethetjük. Talán közelebb kerülhetünk ennek a rejtélynek a megfejtéséhez a most nyíló emlékkiállítás láttán. Könyveit olvasva talán többet megtudhatunk a titokzatos utazó belső világáról.

Már csak ezért is köszönet illeti Molnár Gábor emlékének ápolóit, e kiállítás meg-
álmodóit és létrehozóit, akik fáradtságot nem kímélve dolgoztak azon, hogy mind-
annyiunk számára felelevenítsék egy híres magyar már-már elhomályosuló emlékét.
Úgy látszik, Molnár Gábor életműve bár a vakság szorongató sötétjében született,
mégis újra és újra napfényre kívánczodik. Biztosan állíthatom, hogy a mai kiállításon
megidézett életmű maradandó, az idő vasfoga nem hagyott nyomot rajta. Legaláb-
bis, ami Molnár Gábor világos és felvilágosító erejű szellemiségét illeti, biztosan
nem.

A tárgyi emlékek, fényképek, dokumentumok idővel megkopnak ugyan, a korabeli újságok sárguló lapjain azonban újra földereng az Amazonas végtelenbe kígyózó folyama. A fülledt, trópusi hajnalok fényei megint kigyúlnak az olvasó szemében, a papír finom zizegése a távoli rengeteg különös hangjait idézi...

Molnár Gábor lebilincselő könyveit olvasva Önök is ezer és ezer kilométert utazhatnak a képzelet szárnyán. Nem kell mást tenniük, mint elolvasni a Pálmakunyhó az őserdőben vagy A dzsungel doktora című könyvet, vagy bármelyik Molnár Gábor-művet a közel harminc közül. Mindegyik említett könyvben közös az élmények megosztásának vágya és az a megjelenítő erő, amely képes elénk varázsolni a távoli kontinensek varázsos világát.

S ha tehetik, e gazdag kiállítás megtekintése után lapozzanak fel egy Molnár Gábor-könyvet! Hozzám hasonlóan csodálkozzanak rá e nagyszerű magyar felfedező különös fényekkel teli világára!

PORGA GYULA

A legszentebb hangszer apostola

Beszélgetés Kollár Kálmánnal, a veszprémi Liszt Ferenc Kórustársaság karnagyával*

A MEGYE ZENEI ÉLETÉNEK KÉTSÉGGKÍVÜL LEGNAGYOBB, meghatározó alakja Kollár Kálmán. Hegedűtanár és karnagyja az ötvenéves veszprémi Liszt Ferenc Kórustársaságnak. Hetvenhetedik évében jár. Lovászpatonán született 1932. június 29-én. Tanulmányai: Bencés gimnázium és tanítóképző, Győr, 1950 és 1952; Pedagógiai Főiskola, Győr, 1959. 1955-től a veszprémi Állami Zeneiskola, később a Csermák Antal Zeneiskola hegedűtanára. 1973 és 1987 között megyei szakfelügyelő. 1963-tól a Liszt Ferenc Kórustársaság karnagyja. Művei: zenei publikációk lapokban, tizenkét cd-album; Zengj nekünk dalt... tanulmánykötet Kodály válogatott vegyes kari műveiről. Fontosabb díjak: SZOT-díj 1983, Pro Urbe Veszprém 1992, Veszprém Megye Érdemérem és Művészeti Díj 1997; Karmesterek versenyének I. díja, Belgium, 1997; Gizella-díj 2001; Veszprém város díszpolgára 2002; Magyar Köztársaság Érdemérem Lovagkeresztje 2002; Prima Primissima-díj 2006; Magyar Művészetért-díj 2007. 2008-ban az Egyetemes Kultúra Lovagja lett, s ebből az alkalomból beszélgettünk pályafutásáról.

– *Ön idén nyáron lesz hetvenhét éves. Mit jelent ez a kor egy férfi életében szellemi és testi értelemben? Ajándék ez a jó hét és fél évtized?*

– Most már minden nap ajándék a sorstól. Ha valami csoda folytán még egyszer tervezhetném az életem, akkor is mindent ugyanígy csinálnék, semmit nem változtatnék. Nagyon boldog ember vagyok. A drágáimmal, a kórus tagjaival megegyeztünk abban, ha valamit kezdek összekeverni, ha országra szóló galibát csinálok, amit én nem veszek észre természetesen, akkor ők szépen belém karolnak és azt mondják, hogy most már elég volt... Csatáron van egy kis hétvégi házam, oda járok ki pihenni és hegedűt készíteni. A múltkor mondom a szomszédomnak, hogy Tónikám, kiszáradt egy fám, mit tanácsolsz, mit ültessek a helyébe. Rátette a kezét a vállamra és jóságosan rám mosolyogva azt felelte, hogy te már ne ültessél fát. A hetvenhét évről ennyit.

– *Foglalkoztatja az elmúlás? Nem fél a haláltól? Került már életveszélybe?*

– Hogyne... Ezerből egy embernek adatik meg, hogy a tüdőembóliát túléli. Én megúsztam. S volt egy csúnya karambolom Veszprém határában, a csatári elágazóban. Mindkét alkalommal megsuhintott az a bizonyos kasza. Mindennap, amikor meditálok vagy imádkozom, eszembe jut a halál. Azt akarom, hogy ne érjen várat-

*Interjú kitüntetése és a Liszt Ferenc Kórustársaság fél évszázados jubileuma alkalmából

lanul, ezért el kell készülni rá, hiszen nem lehet elkerülni. Ez néha okoz egy kis stresszt. De az ember olyan bonyolultan fantasztikus, hogy a halállal nem lehet mindegy vége, valahol folytatódik az életünk. És az lesz a hosszabb, a boldogabb időszak.

– *Az egykori kis lovászpatonai srác milyen életet képzelt el magának?*

– A négy elemi a faluban végeztem, aztán a győri bencés gimnáziumban kezdtem az első osztályt. A lovászpatonai gyerekkori nyarakat és a felnőttkori hazalátogatásokat soha nem lehet elfelejteni, kitörölhetetlenek az életemből. Az ottani „öspörös” úr azt mondta a szüleimnek, ez a Kálmán egy okos gyerek, ennek papnak kell menni. Édesapám erre azt felelte: Ez nehéz lesz, mert én ezt nem engedem meg. Ugyanolyan rosszalkodó gyerek voltam, mint a társaim. Nekünk nem volt földünk, édesanyám varrónő volt, édesapám asztalos, de ő azt mondta, tanulja meg a gyerek, hogy miből lesz a kenyér. Izmos, duci kölyök voltam, később birkóztam is, ifjúsági válogatott lettem. Édesapám akkoriban kiadott parasztcsaládokhoz dolgozni. Sokszor azt hittem, hogy megszakadok aratáskor, kéverakáskor, masinázáskor. Nem is volt olyan jó íze semminek sem, mint annak a bablevesnek és krumplis pogácsának, amit a Mariska néni kihozott a mezőre. Ezeket az emlékeket nem lehet elfelejteni. És azt a sok tisztességes, nyíltszívű embert sem, akikkel együtt dolgoztam. Olyan tervek, hogy majd karmester leszek, szóba sem jöttek.

– *Mikor derült ki a zenei képessége? Milyen lehetőségek adódtak a tanulásra?*

– Falusi gyerekként beleszórtam egy olyan osztályközösségbe, ahol ügyvédek, orvosok, kereskedők, kisiparosok gyerekei lettek a társaim. Kvalifikált társaság jött össze, ők már jártak zeneiskolába és szerepeltek az önképző körben. Engem rettentően idegesített, hogy nyikorognak a hegedűn, nem szól rendesen a hangszer. Feltámadt bennem egy olyan érzés, hogy ezt én is meg tudom csinálni, sőt, talán különben is. Otthon az asztalosműhelyben készítettem magamnak egy hegedűt, elvittem Győrbe és bementem a zeneiskolába. Tíz-tizenkét éves lehettem. Bekopogtam egy terembe és egy szemüveges zenetanárnak azt mondtam, hogy tessék engem megtanítani hegedülni. Akkor úgy gondoltam, hogy fél év alatt majd megtanulok játszani... Örök szerelem lett belőle, de egy élet is kevés ahhoz, hogy magas szinten elsajátítsuk a hangszer tudást... Elkezdődött a harc: sport, birkózás vagy a hegedülés.

– *Ezek szerint eldőlt, hogy marad a zene.*

– Győrben végeztem a zeneiskolát, a konzervatóriumot és a főiskolát. Ott diplomáztam hegedűből és szolfézsából. Emellett tanítói oklevelet is szereztem. Később az énektanári és karvezetői diplomát is megkaptam.

– *Aztán egy motorkerékpárral Veszprémbe vezetett az útja és a városban ragadt. Egzisztenciális okok miatt? Csak itt kapott állást?*

– Racionális megoldást az életemben még soha nem követtem el... Minden döntésem a szív tájáról indult ki, s így van ez ma is. Ha valamit jónak érzek, akkor semmit nem nézek, sem fáradságot, sem munkát. Ahogy 1958-ban keresztülmotoroztam Veszprémen, megmagyarázhatatlan szerelem keletkezett bennem. Közlekedett egy vonat Győr-Veszprém között, este nyolckor indult Győrből és hajnali háromkor ért Veszprémbe. Visszafelé ugyanígy járt. Ezzel a vonattal pendliztem két éven át hetenként kétszer úgy, hogy senki nem utazott a kupéban, csak én. Vittem a könyveimet, a hegedűt, ott tanultam, ott gyakoroltam.

– *Tanítás és kórusvezetés. Egy időben léptek az életébe. Vetélkedett önben a két feladat?*

– Nagy Lídia néni iskolájában kezdtem el tanítani. Ő alapította a veszprémi énekezeneképzőt, Kodály Zoltán segítette neki. Ez a második ilyen intézmény volt az országban... Én egyedüli gyerek vagyok, és mindig megkérdem azokat a szülőket, akiknek két gyerekük van, hogy melyiket szeretik jobban. Eddig mindenki azt mondta: olyan előfordul, hogy egy percig egyiket vagy másikat szeretik jobban, de tartósan egyformák az érzéseik. Hol a hegedűtanítás, hol a karvezetés fontosabb nekem, de lemondani tulajdonképpen egyikről sem tudnék.

– *Tanárként mire törekedett?*

– Az volt a fő célom, hogy a tanítványaim ne úgy hegedüljenek, ahogy én.

– *Miért, ön milyen hegedűs? Lehetett volna sikeres szólólista?*

– Igen... De mint hegedűs, nem vagyok színpadra teremtett. Soha nem tudtam elérni azt, hogy úgy menjek ki a színpadra, alig várom már, hogy örömet szerezzek. Soha nem voltak szólólistaambícióim. Kórusvezetőként is jó egy évtizede érzem azt, hogy olyan élményt adhatok a koncerten, amit mástól nem kapnak meg az emberek.

Ezt a vágyakozást hegedűsként soha nem éltem át, nem nekem való. A tanítás annál inkább, rajongásig szerettem a növendékeimet. Arra ügyeltem, hogy megtartsák az egyéniségüket, mindig a szó szoros értelmében játsszanak a hangszeren.

– *Az ön egész élete összeforrt a mai Liszt Ferenc Kórustársasággal. Produkciók, lemezek, díjak, turnék vannak a hátuk mögött.*

– Tavaly ősszel ünnepeltük az ötvenéves évfordulót. 1963 óta vagyok a karnagyuk. Lídia néni hívott a kórushoz, hogy legyek a tenor szólam vezetője. Addig nem ismertem a kóruséneklést, a közösségi összetartozást. A Liszt Ferenc Kórustársaság a jegyzett magyar élmézonyben van, mindig hadrafoghatók vagyunk. A nemzetközi kórusversenyeken számos elismerést kaptunk, győzelmekkel, különdíjakkal jöttünk haza külföldről. Egész Európában ismernek bennünket, és ez biztos háttérrel jelent.

– Mit tűzött ki maga elé annak idején?

– Az égvilágon semmit! Európa legnehezebb kórusversenyén, Debrecenben tizenhét alkalommal vettünk részt. Mindig feltűnt egy kórus, amely különlegességet csinált. A bolgár kórusok például hatalmas hangzásúak, és amikor megjelentek Debrecenben, akkor mindenki elkezdett dagasztott hangzást kicsikarni a kórusából. Egy francia kórus pedig lebegett, szinte a föld felett tíz centivel énekeltek, muszlin-sálakkal a nyakukban, lenge ruhában, puha, már-már semmitmondó hangzással. A magyar kórusok aztán elkezdtek utánozni őket. Az ilyen divathullámok engem soha nem hatottak meg, nekem kialakult egy olyan hangzásideálom, amelyről azt mondják a kollégák, hogy csukott szemmel messziről meg lehet ismerni a Liszt kórus bársonyos, lágy hangzsvilágát. Az ember természetes énekhangján énekelünk, nem csinálunk belőle hangszert. Az emberi hang a legnemesebb, a legszentebb hangszer a világon, párja nincs. Ezt kell kiművelni. És még valami... A kórusok általában a szöveget mechanikusan kezelik, sokszor nem érzik, hogy mi a mélyebb tartalma annak, amit énekelnek. Mi kielemezzük a szöveget, megbeszéljük a tartalmát, keletkezési háttérét. Ha ezt sikerül elfogadtatni, megértetni a kórusral, semmit nem kell az emberi hanggal csinálni, magától úgy fog megszólalni, ahogy a Jóisten megteremtette a szöveget.

– *Pár éve könyvet írt Kodály válogatott vegyes kari műveiről, amelyek a kórus előadásában dupla cd-n is megjelentek.*

– Ez a munka Európában is egyedülálló, ilyen összefoglaló tanulmány még nem készült. A magyar és a kodályi lélek találkozása olyan mélységeket érint, ami másutt nem fordulhat elő. A népdalok olyanok, mintha tükörbe nézne az ember, ha ismerjük és énekeljük őket, megtudjuk, hogy kik vagyunk. Ez fantasztikus nagy élmény. Bárdos Lajos az Esti dalra azt mondta: olyan ez a népdal, mintha egy virágos rétről nem tépnénk le egyetlen szál virágot sem, otthagynánk a környezetében. Amihez Kodály hozzányúlt, ahhoz a magyar lélek valamilyen darabkája kötődik. Ezt csak ő tudja megcsinálni.

– *Vannak példaképei?*

– Nekem két karnagyideálom van, az egyik a mesterem volt és tanított, a másik pedig a kollégám, a pécsi Tillai Aurél, az a magyar karnagy, aki hallatlan intelligen-

ciával, tapasztalattal és bölcsességgel rendelkezik, ami ritka adottság. A mesterem pedig most is a Győri Leánykar vezetője, a Kossuth-díjas Szabó Miklós. Bartók huszonhét egyszemű karáról írt olyan elemzést, amelyet több nyelvre lefordítottak. Nyolcvan körül járhat.

– *A zene tartósít?*

– Az a baj, hogy a politikusok nem hisznek az agykutatóknak. Nem hiszik, hogy először a lelket kell egészségessé tenni és utána egészséges lesz a test is. Ha ez rendszerben van, az ember tud termelni. Ezért kellene az államnak eltartani a kultúrát, és nem megalázó helyzetbe hozni bennünket. A kultúrát, amely alatt a színházat, a mozit, a zenét, az irodalmat, a képzőművészetet, az építészetet értjük. Pedig nem csak ez a kultúra, hanem az is, hogy mit eszem, mit iszom, hogyan viselkedem, öltözködöm, hogyan élek a párommal, hány idegen nyelven beszélek, mit olvasok, hogyan nevellem a gyerekeimet. Ez mind kultúra, és ennek a zene egy kis része, de nagyon alkalmas arra, hogy minőségének felcserélésével manipulálni lehessen az embereket.

– *Rengeteg elismerést kapott, de a rangos díj valahogy mind a mai napig elkerülte. Okoz ez keserűséget önnek?*

– Nem... Nem fáj. Ez egy értékvesztett világ. Einsteint megkérdezték, hogy miért hegedül annyit, a zenélésre fordított időt tudományos munkával is tölthetné. Erre azt válaszolta a tudós: Ha nem hegedülnék, akkor azt sem tudtam volna megcsinálni, amit eddig megcsináltam. A zenei művészeti díjak is eltorzultak. Nem biztos, hogy örülnék neki, ha kapnék egy Liszt-díjat, és tudnám, hogy kik kaptak még. Olyan kategóriában is kaptak már, amivel én soha nem tudnék azonosulni, inkább szégyellném magam, ha kapnék. Az igazi szakmai elismerés az volt számomra, amikor a karvezetőknek három éve háromnapos mesterkurzust tarthattam a Zeneakadémián.

– *Mit akar még elérni az életben?*

– A hátralevő éveimet Veszprémnek kell adnom. A régi veszprémi szerzők kompozícióit kell felélesztenem, hogy ez a város büszke lehessen a múltjára. Két cd-nk már megjelent a Musica Antiqua Vesprimiensis-sorozatban.

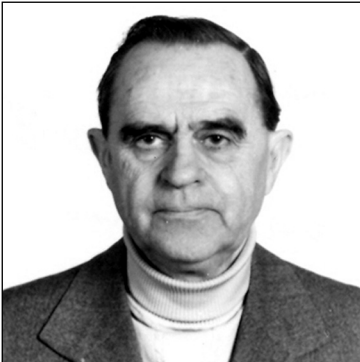
KELLEI GYÖRGY

Kungl József főorvos 90 éves

DR. KUNGL JÓZSEF FŐORVOSSAL a Szent István utcai otthonában régi családi fotók nézegetése közben beszélgettünk múltról, az egészségügyben eltöltött több évtizednyi munkájával kapcsolatos élményeinkről. Többek között arról, hogy mindketten 1943 óta dolgozunk Veszprém egészségügyében: ő 1943. július 1-jétől a városi kórházban, én 1943. március 1-jétől az akkori M. Kir. Áll. Gyermekmenhelyben, amely intézet 1950. február 1-jétől kórházi feladatot látott el. Az intézet neve is változott: 1949-től Gyermekvédő Intézet, 1954-től Állami Gyermekkórház, de 1954. július 1-jétől már Megyei Gyermekkórház, 1955-től Heim Pál Megyei Gyermekkórház.

Mi a Jutasi úti VTC- (Veszprémi Torna Club) sportpályán kerültünk egymással közelebbi ismertségbe az 1950-es évek elején, amikor az egészségügyi dolgozók focicsapatában, a Lendületben együtt rúgtuk a labdát. Azóta – több-kevesebb sikert könyvelve el –, majdnem hat évtized vonult el felettünk. Legfőbb elismerésünk az, hogy magas kort érthettünk meg, és gyermekeinkben, unokáinkban tovább élhetünk.

* * *

Dr. Kungl József Veszprémben született 1919. március 19-én. Apja Kungl József detektív-felügyelő, majd segédmunkás, édesanyja Mihálkovicz Mária háztartásbeli.

Az elemi a Szent László iskolában, a gimnáziumot a piaristáknál végezte, ahol 1937-ben érettségizett. A pécsi Erzsébet Tudományegyetem Orvosi Karán általános orvosi diplomát kapott 1943. június 26-án. (Szám 1699/1943.) A kor akkori rendelkezésének megfelelően a Veszprém megyei Orvosi Nyilvántartóba is bejegyezték 1606/1946. számmal dr. Belák Imre megyei tisztifőorvos aláírásával. További szakképesítése: sportorvostan-szakorvos, száma 119/1959. Nyelvismerete: német.

Házasságot 1943. szeptember 11-én kötött, felesége Hirt Júlia okleveles tanítónő. Gyermekük: Júlia, József, Zsuzsanna és Mónika.

Már egyetemista korában, a harmadik év után, minden idejét a veszprémi kórház belgyógyászati osztályán töltötte el dr. Wallner Emil igazgató-főorvos engedélyével, és meggyőződése, hogy ennek ismeretében vette fel a belgyógyászati osztályra segédorvosnak 1943. július 1-jétől. Sajnos, 1943. októberében már bevonultatták a székesfehérvári katonai kórház sebészeti osztályára orvosszászlósi rendfokozattal.

Székesfehérvár katonai kiürítésekor, 1944. december 24-én, karácsony este a hadikórház betegállományát és személyzetét Németországba, Münchenbe irányították. Vele ment felesége és nyolchónapos lánya is. Ott is a sebészeti osztályon dolgozott.

1945 tavaszán az amerikai hadsereg fogságába kerültek. A kórházi munkát azonban hónapokon keresztül tovább folytathatták Münchenben a Verdun-kaszárnyában. Végül egy magyar származású amerikai hadnagy utasítására a kórházat megszüntették minden felszerelését és gyógyszert otthagya. A kórház férfi tagjait Badingbe, egy SS-büntető-fogolytáborba vitték át. A női dolgozókat, valamint feleségét és kislányát egy iskolába szállították át. Onnan a véletlenül ott tartózkodó nagybátyja segítségével, lovaskocsival az Ansdorf városka közelében lévő Kemálten nevű tanyára vitték. A véletlen szerencse folytán a tanyán összetalálkoztak férje szülei – azaz apósával és anyósával –, akiket a Szálasi-kormány parancsa alapján – a veszprémi rendőrkapitányság összes dolgozójával együtt –, szintén kitelepítettek Németországba.

A badeinlingi SS-fogolytáborból dr. Kungl Józsefet és az összes orvostársát kb. egy hét múlva szabadon engedték. Ekkor Münchenbe ment, és az említett iskolában kapott felvilágosítás alapján felesége és gyermeke után ment Kemáltenbe. Végre együtt volt a család, és 1945 októberében amerikai katonák kíséretében, vonatszerelvényen elindultak Magyarország felé. Bécsújhelyben az amerikai katonától a vonatszerelvényt az orosz katonák vették át és megkezdődött a „zabralás”. A vonatszerelvényt végül is Ács községben a vasútállomáson hagyták el a hazajövők. Az idős Kungl József volt rendőrnnyomozót előbb a zalaegerszegi rendőrségre vitték, onnan Budapestre az Andrassy út 60. szám alatti, hírhedt ÁVH-laktanyába. Kétévi kistarcsai internálótábori szenvedés után jött haza.

Dr. Kungl Józsefet Komáromba vitték a várerődbe, ahol adatainak ellenőrzése után leigazolták (minden nyugatról hazajövő személlyel ez történt), majd hazatérhetett Veszprémbe, ahol a korábban megérkezett édesanyja, felesége és kislánya már saját otthonukban üdvözölték.

A fogolytáborból hazajöve ismét a veszprémi kórház belgyógyászati osztályán kapott beosztást, ahol 1946. augusztus 15-ig dolgozott. Ezután magánorvosként, majd MÁV-orvosként, ennek a beosztásnak a megszűnte után a Dózsavárosban körzeti orvosként gyógyította a betegeteket. Orvosi rendelője előbb a Dózsa téren lévő Lohonyay-vendéglőben, majd a viadukt melletti Payer-vendéglő épületében volt.

1955. június 1-jétől a Kórház-Rendelőintézet főfoglalkozású felülvizsgáló főorvosává nevezték ki. Közben azonban, még 1951-ben dr. Lóránth Géza, az akkori megyei főorvos megbízta a terület sportorvosi teendőinek ellátásával, amelyet főfoglalkozása mellett mellékállásban végzett. Innen került továbbképzésre Budapestre a Sportkórházba, és 1960-ban a szakorvosi vizsga után a sportorvostan szakorvosának minősítették. Ekkor már megyei sportfőorvosként dolgozott, szintén mellékállásban. Ekkor szervezte meg, mint egyetlen megyei sportorvos Veszprém megye sportorvosi hálózatát Pápán, Zircen, Várpalotán, Veszprémben (még egy sportorvossal), Tapolcán és az akkor még ide tartozó Keszthelyen.

1979-ben, 60 éves korában lemondott a sportfőorvosi feladatokról, mert főfoglalkozású státusszá minősítették át a sportorvosi állást, de megtartotta a felülvizsgáló főorvosi munkakört. Ugyanis akkor a veszprémi sportorvosi hálózat a Kórház-Rendelőintézetnél megszűnt, és az egész országban a sportorvosi hálózatot Budapesten a Sportkórház vette át. Ekkor vállalta el a beosztott sportorvosi állást, és 1991-ben felülvizsgáló főorvosi állásából való nyugdíjazása után is, 84 éves koráig, 2003. december 31-ig végezte a beosztott sportorvosi munkát.

Mint lokálpatrióta sportbarát, a VTC-focicsapat állandó ügyeletes orvosa volt. Sem a futball-, sem a kézilabda-csapatnál soha nem vett fel orvosi ügyeleti díjat.

Felesége 2006. április 12-én elhalálozott. Nagy megelégedettségére hat unoka és két dédunoka aranyozta be az életét.

Dr. Kungl József életútja, orvosi hivatásszeretete, tisztessége és lelkesedése példaképpül szolgálhat mindnyájunk – és főleg mai fiatalságunk – számára. Kevés embernek adatott meg, hogy próféta lehet a saját hazájában – neki ez sikerült.

Kitüntetései:

- Honvédelmi Érdemérem (1975, 1982)
- Testnevelés és Sport Kiváló Dolgozója (1976)
- Kiváló Munkáért (1979)
- Veszprém Megyéért arany (1987)
- Veszprém Város arany (1994)
- Kiváló Dolgozó (1994)
- Pro Comitatu (1994)
- Gizella-díj (2003)
- Arany Diploma 50 év után (1993)
- Gyémánt Diploma 60 év után (2003)
- Vas Diploma 65 év után (2008)
- Pro Urbe-díj (2008)

HOGYA GYÖRGY

KÖNYVSZEMLE

Kilián László, Rainer Pál szerk.: Veszprém reneszánsza. – Veszprém: Művészetek Háza – Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, 2008. – 197 p. – A szép köntösű kötet a 2008. szeptember 18-án tartott *Veszprém reneszánsz kori emlékei* című konferencia előadásainak (bővített) anyagát tartalmazza.

Az előszóból – Debreczeni János polgármester tollából – megtudhatjuk, hogy Veszprém jelmezes történelmi felvonulással, a királyi udvarokat jellemző hadijáték-bemutatókkal, vásári forgataggal...idézte meg a reneszánsz idők szellemét. A Rátóti Napok reneszánsz ízét pedig irodalmi és képzőművészeti pályázat, lovagi torna, Mátyás személyét megjelenítő mesejáték idézte fel. De a Vivace Nemzetközi kórusfesztivál is bővelkedett reneszánsz elemekben. Az igazi maradandó értéket azonban a *Veszprém reneszánsza* című konferencia, illetve kötet jelenti.

A tanulmánykötet elsőként Gutheil Jenő (1887-1963) *Mátyás korának veszprémi emlékei* (1940) című tanulmányát közli, melyet egyes részleteiben nyilvánvalóan meghaladott a történettudomány, de főbb megállapításai ma is érvényesek. A rövid áttekintésből megtudhatjuk, hogy Vetési Albert, aki 1458-tól 1486-ig kormányozta a veszprémi egyházmegyét, voltaképp a Hunyadiak kreatúrája, ahogy a szerző fogalmaz. Római tanulmányainak befejeztével már Hunyadi János titkára, majd Mátyás megkoronázása után rövidesen a király titkos kancellárja. 1458 tavaszán pedig a nyitrai püspökségből az előkelőbb és gazdagabb veszprémibe helyezte át az uralkodó. Ettől kezdve éveken keresztül folyton úton van, szolgálva Mátyás külpolitikai törekvéseit. Élete utolsó éveiben azonban állandóan Veszprémben tartózkodik, innét keltezi okleveleit: „*dátum in palatino nostro episcopali Vespreniensi*”. – De Marascha Bartolomeo castellói püspök IV. Sixtus pápához 1483-ban küldött jelentésében írja: „...a veszprémi püspöknek, ennek a szent aggastyánnak dicséretét és érényeit el nem hallgathatom. Igazi szent, akit öröm látni főpapi székében.”

Rainer Pál *Veszprém városa a magyar középkor végén* című, adatokban és forrásokban gazdag tanulmányából először a Várhegy épületeiről kapunk érzékletes leírást, majd az alatta elterülő településrészekről, a szegekről, melyek a szerző megállapítása szerint sosem fejlődtek összefüggő, nagyméretű, fallal bekerített várossá.

Az 1534-es összeírás szerint mindössze hatvankilenc porta állt Veszprémben. Közöttük beépítetlen térségek találhatók, mezővárosias jelleget kölcsönözve a városnak, melynek rangját püspöki és megyeszékhely volta adta. A török háborúk után ezekből a városrészekből jobbra csak töredékek maradtak ránk.

Karlinszky Balázs *A veszprémi káptalan bevételei és gazdasági ereje a XV-XVI. század fordulóján* című értekezésében az érseki és főkáptalani levéltár egyik feltve őrzött kincsét, a káptalan számadáskönyvét elemzi. A vizsgált kötet az 1495 és 1534 közötti évekről őriz gazdaságtörténeti adatsorokat, főként a malmok és a tizedek

bérbeadásáról, valamint az uradalom gabona- és borjövödelmeiről. Ezt követően két történeti elbeszélés is olvasható a kötetben, az egyik 1535-ből a mohácsi csatavesztésig visszatekintve ismerteti az eseményeket, a másik az 1550 és 1558 közötti évek történéseit taglalja.

A dolgozat elsősorban a számadáskönyv gazdaságtörténeti elemzését kísérli meg. A szerző óvatossággal becslése szerint a káptalan évente körülbelül ötezer forint körüli összeggel gazdálkodhatott. (Miközben a püspökség jövedelme körülbelül tíz-tizenkétezer forint lehetett, a királyi udvaré pedig százkilencven-kétszázézer közöttire becsült.)

Ezután a reneszánsz veszprémi emlékeinek művészi fotói sorakoznak: Vetési Albert püspöki kazulája, a Vetési-oszlopfő (mindkettő egészében és részleteiben).

Mikó Árpád *A reneszánsz művészet emlékei Veszprémben* címmel veszi számba azokat az emlékeket, melyek a történelmi viharok ellenére megmaradtak. Például a győri székesegyházban őrzik az egyik legszebb középkori mitrát, mely számos művészettörténeti könyvből ismert. A püspöksüveget 1550-ben a felirat szerint B.P, azaz Bornemissza Péter veszprémi püspök készítette. A török harcok idején szétszóródott műkinceseket Bornemissza Péter igyekezett visszaszerezni az egyház számára. Valószínűleg így kerülhettek Vetési Albert szarvserlegei a győri székesegyház kincstárába.

A szerző néhány szép kódex sorsát is bemutatja, melyek évszázados kalandos útját bizony meglehetősen nehéz követni. Egy kódex néhány töredéke például ma Pozsonyban lelhető fel.

A tanulmány után újabb fotók következnek: a Szent György-kápolna szépművű részletei, benne Vetési Albert sírkőtöredékei, majd reneszánsz oklevelek és kódexek sorakoznak szebbnél szebb címerekkel és iniciálékkal. E fotókról ránk tekintő műremek a Veszprémi Érseki és Főkáptalani Könyvtárban található, így Magyarországi Szent Erzsébet dicsérete is Jacobus de Voragine *Legenda aurea sanctorum* című munkájából (Nürnberg, 1478).

Koncz Pál *A reneszánsz könyv kultúra emlékei Veszprémben* című tanulmányában rögtön az elején leszögezi, hogy „...nem rendelkezünk olyan könyvemlékekkel... melyeket e korban bizonyíthatóan városunkban használtak volna, holott nyilvánvaló, hogy nagy számban léteztek ilyenek”. Ám a ránk maradt kötetek híven tükrözik régióink reneszánsz korabeli művelődési szintjét. A káptalan könyvtárát és levéltárát a török közeledtével elmenekítették Nyitrára, Sopronba, illetve Győrbe. E fejezetben egy szép színes fotó Liszthy János veszprémi püspök 1570 körül készült címeres díszítésű breviáriumát ábrázolja.

A kötet a Kinizsi Pálné Magyar Benigna számára készített Festetics-kódexet (1493) úgyszintén ismerteti. A magyar nyelvű kódex Szűz Mária kis zsoltosmáját és a magánáhitatot szolgáló imádságok mellett Petrarca hét bűnbánati zsoltárát is tartalmazza.

Sonnevend Gergely *Iffabb Vitéz János veszprémi püspök* című tanulmánya egy igazi reneszánsz egyéniséget mutat be, akinek felemelkedését nagyban segítette

nagybátyja, id., illetve melléknevén Zrednai Vitéz János. Igaz, nagybátyja kegyvesztetté válása, majd halála után csak 1476-ban olvashatunk róla újra. 1480 után azonban Mátyás állandó pápai udvarbeli ügyvivője. Veszprémi püspökké 1489. június 3-án nevezték ki, ám diplomáciai küldetése továbbra is Rómában tartotta. Amikor a király meghalt, hazatért püspöki székhelyére, Veszprémbe. Mecénásként számos humanistát támogatott.

A tanulmány függeléke tizenöt, ifjabb Vitéz János által kiállított oklevelet ismeret. Ezek közül az utolsó 1499. augusztus 15-én kelt Veszprémben.

A reneszánsz kövek és címerek című fotósorozat a Veszprémben található kőemlékek egy-egy műves részletét mutatja be.

A kötet végén Pandula Attila a dalmát származású *Beriszló Péterről (1475-1520)* írott tanulmánya olvasható. Életét a török elleni küzdelemnek szentelte; a velük való küzdelmek során halt hősi halált 1520. május 21-én. Püspöki székhelyén temették el, restaurált síremléke a székesegyház altemplomában látható. Érdekességként megemlíthető, hogy szülőföldjén, Dalmáciában, a legjelentősebb török ellen harcoló vitézek között tartják számon, s kultusza ma is jelentős.

A reneszánsz évhez méltó könyv a Művészetek Háza és a Laczkó Dezső Múzeum – Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság együttműködése révén láthatott napvilágot. A művészi igényű fotók Oszkó Zsuzsa (Laczkó Dezső Múzeum) munkáját dicsérik.

SEBŐ JÓZSEF

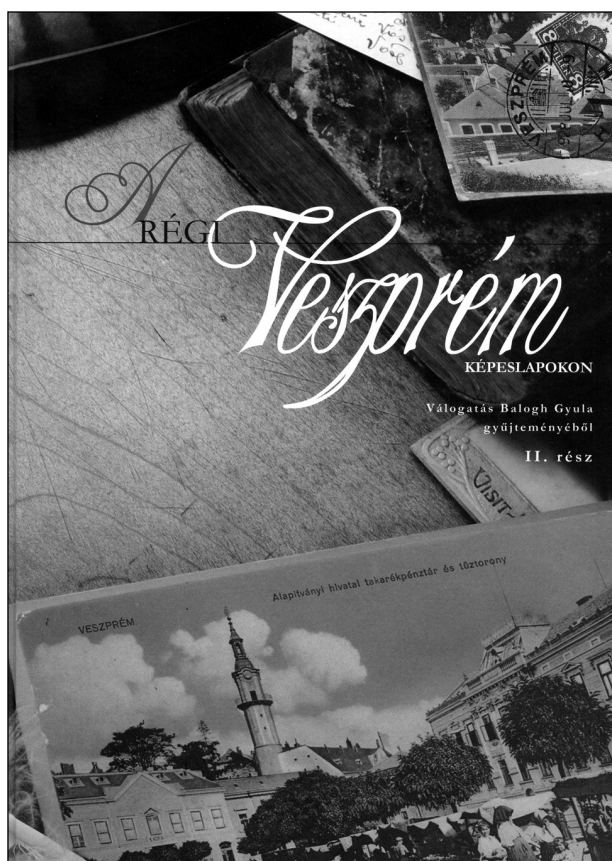
* * *

A régi Veszprém képeslapokon II. rész. Válogatás Balogh Gyula gyűjteményéből. Szerk.: Balogh Gyula, társszerk. Molnár Jánosné. – Veszprém: Agenda Natura Bt., 2008. – 163 p. – A veszprémi képeslapgyűjtő, Balogh Gyula több ezres gyűjteményéből készült válogatás a 2002-ben megjelent kötet folytatása, és mindazoknak szól, akiket érdekel a város múltja, akik rá tudnak csodálkozni a hajdan volt régi épületekre, akiket megérint az elődök életének helyszíne, a királynék városa.

A kötet Balogh Gyulának, a képes levelezőlapok kialakulásának történetét taglaló, angol és német nyelven is közzétett tanulmányával kezdődik. Ebben összefoglalja mindazokat az eseményeket, amelyek a mai képes levelezőlapok kialakulásáig vezettek.

Már az 1850-es években, a postai levelezőlapok megjelenésével azonos időben postai forgalomba kerültek a képes levelezőlapok is. Az első időkben ezek kézzel rajzolt lapok voltak, de hamarosan megkezdődött a nyomdai úton – döntően litográfiai eljárással – készített lapok forgalomba hozatala. A hosszú címzésű lapokat (ahol az egyik oldalt teljesen elfoglalja a címzés), hamarosan felváltotta a megosztott címzésoldalú képeslapok megjelenése.

A különböző témájú képeslapok kiadása a 19. század végén vált általánossá.

Városképek, események, reklámok mind-mind témái a képeslapoknak, melyek megjelenési formája, mérete, színezése, technikai kivitelezése rendkívül sokféle.

A legkorábbi, eddig ismert veszprémi képeslap 1897-es datálású. Ezt követően számos lapot adnak ki, elsősorban a veszprémi kiadók, nyomdák. Az 1920-as évektől a helyi kiadók visszaszorulásával a döntő szerep az országos kiadóké lett. Balogh Gyula számítása szerint Veszprémről 1970-ig mintegy ötezer képes levelezőlap jelent meg 62 kiadó gondozásában. Közülük 6–8 volt külföldi, a többi fele-fele arányban veszprémi, illetve magyarországi.

A régi Veszprém képeslapokon című kötetben a hasznos ismereteket adó tanulmányt a tematikusan összerendezett képeslapok követik. A bemutatott 277 lap majd fele a 20. század első két évtizedéből származik, de sok szép lap reprezentálja a századforduló Veszprémjét is. Az 1950 utáni évek városát bemutató képeslapokról csak jelzésszerűen kapunk információt. Bizonyára, ezek egy újabb kötet anyagai lesznek.

A képeslapos könyv felépítése igazodik a 2002-ben megjelent kötethez. A legkorábbi városképek bemutatása után a várról és környékéről készült képeslapok kol-

lekciójában gyönyörködhetünk, majd ezek után az iskolákról és a templomokról készült képeket rendezte sorba a gyűjtő, Balogh Gyula, és a képeslapokhoz rövid ismertető megjegyzéseket fűző társszerkesztő, Molnár Jánosné helytörténet-kutató. A bemutatott képeslapok alatt olvasható mondatok jó eligazítást adnak a látnivalókról a Veszprémről keveset tudó olvasónak is. Kitűnő ötlet volt annak a néhány mai fényképfelvételnek a beillesztése, ami alapján a Veszprémet egyáltalán nem ismerő is kap – bár nagyon csekély – útmutatást a legfontosabb veszprémi látnivalók ötven vagy száz évvel ezelőtti kinézetéről. Igaz, hogy a legfontosabb épületek, épület-együttesek – ha a második világháború bombatámadásai nem rombolták le –, jórészt megőrződtek. (A hiányt inkább csak azok a régi veszprémiek érzik, akik emlékeznek még a fél évszázad előtti városképre is.) Megvannak, és a már kilométerekről látható várbéli iskola emblematisztikus épülettömbje kivételével őrzik is eredeti funkciójukat a régi, szép iskolaépületek, templomok.

A várat körülölelő Séd völgyéről készített lapok a régi malmokkal, a veszprémi polgárok hangulatos kirándulóhelyeivel a múltat idézik. A kötet készítői ide sorolták be a város egyik jelképéről, a Folly Róbert tervezte viaduktról készített lapokat is. Az 1939 nyarán felavatott és Szent István-völgyhídra keresztelt műtárgyról az ide látogatók gyakorta küldtek (és talán ma is küldenek) képeslapot.

Ma már igazi kuriózumnak számítanak azok a néhány tíz–száz darabos képeslapok, ahol valamilyen személyt-csoportot-eseményt örökített meg a fényképész-mester. Vendéglőket, kerthelyiségeket, étterem-enteriőröket, sportolókat, cserkészcsapatot vagy a híres veszprémi Kiss Jancsi cigányprímást és zenekarát mutatják ezek a felvételek. De a könyvben ott sorjáznak a 20. század első harmadának további szép veszprémi építményei is: a színház, a múzeum és a strand. Csak sajnálhatjuk, hogy a kevésbé nagy, de igazán szép épületek, utcarészletek, belső udvarok már akkor sem szerepeltek a képes levelezőlapok témái között, mint ahogy jelenleg sem.

A veszprémi Faa nyomda készítette szép kiállítású könyvben bemutatott képes levelezőlapok egyfajta korrajzot adnak a városról: épületekről, utcákról és a polgárokról. Lapozgatása örömet jelent annak, aki gyűjti ezeket, a múlt egy-egy pillanatát rögzítő dokumentumokat, és örömet ad annak is, aki ezeken a képeslapokon keresztül próbálja felidézni magának ifjúsága, szülei, nagyszülei, ősei városát, Veszprémet.

CSISZÁR MIKLÓS

* * *

Veszprém Kalendárium 2009. Veszprém: BabelPress Bt., 2008. – 187 p. – Az elmúlt év karácsonyára egy külsejében szerény, de tartalmában annál többet adó kiadvány jelent meg. Olyan, ami még sohasem látott napvilágot Veszprémben: egy városi kalendárium. A Fenyvesi Ottó szerkesztésében megjelent kötet minden bizonynyal a több mint tíz esztendő megélt Bakony-balatoni Kalendárium helyébe kíván lépni.

A köszöntőt Debreczeni János polgármester jegyzi: „...a kalendárium nekem olyan, mint a jó ünnep. Ízes, tömény és kedves. Nyugodt derűvel teli gyermekkori érzés, a mélyén vágyakkal és beteljesedésekkel, és persze karácsonnyal, mert a nap-tárak mindig ádventben jelennek meg...Fogadják karácsonyi ajándékként az első veszprémi kalendáriumot, legyen ez egy kis vigasztalás ezekben a pénzügyi világváltságról szóló hírekkel terhes időkben.”

Ezt követően egy ódon hangulatú, de annál derűsebb alkotás, Ányos Pál *A víg társaságról* című verse olvasható: „...Nosza, pajtás! pederjük meg, s vigadgyunk; / Lesz még idő, hogy búról aggódgyunk.” – A Veszprém földjében nyugvó egykori pálos szerzetes a magyar szentimentális költészet egyik jeles képviselője. Összegyűjtött műveit a veszprémi Művészetek Háza adta ki 2007-ben.

Az egyes hónapokhoz – Boldogasszony hava, Bőjtelő, Bőjtmás hava... – Kilián László írt lírai hangvételű miniesszéket: „Januárban eltűnik a jelen. Csak múlt van és a jövő. Rögtön a hónapnyitással varsába kerül az idő...” – kezdi mindjárt a január-dicséretet.

E szépművű mondatok után prózaibbak következnek: a 2008-as év krónikája fotókkal illusztráltan. Ezek közül néhány: január 9-én leplezte le Sólyom László a Megyeház előtt Brusznai Árpád emlékművét. Az év Pro Urbe-díjait Albert Vendel, Pávics László és Sigmond István kapták. Több mint három évtizedes fennállása során ötödször jutott európai kupadöntőbe a veszprémi férfi kézilabda-csapat. Július 20-án átadták a Veszprém Arénát...

A krónika után Papp Sándor professzor írása olvasható *Fenntartható fejlődés. Realitás vagy illuzórikus realitás?* címmel: „Korunk egyik dogmája, már-már rögeszméje a korlátlan technológiai-gazdasági növekedésbe vetett hit.” – írja tételmondat gyanánt, melynek cáfolatát mintha napjaink gazdasági válsága adná.

Varga Róbert a Bakonyban talált 85 millió éves őshüllő-maradványokról írt érzékletes tanulmányt. Az elmúlt esztendőben összesen huszonnégyféle gerinces állat: halak, kétéltűek, krokodilok, teknősök, s főleg dinoszauruszok maradványai kerültek elő a Bakonyból. Itt találták meg a repülő hüllő, a *Bakonydraco* csontjait.

Molnár Jánosné néhány régi veszprémi épület történetét mutatja be a tőle megszokott alaposítással. Ezek: a régi városháza (Rákóczi u. 5.), a második városháza: a volt Kapuváry-ház (Szabadság tér 1.) és a jelenlegi városháza (Óváros tér 9.).

Toldi Éva a volt kegyesrendi gimnáziumról (utóbb közgazdasági szakközépiskola) írt siratóéneket. Ebből megismerhetjük a majd háromszáz éves iskola gazdag múltját. 1711-ben kisgimnázium, majd 1806-ban nagygimnázium lett. A neves diákok sora úgyszintén tekintélyes, egy teljes oldalnyi. És néhány öregdiák is megszólal e lapokon: Mádl Ferenc, Varga Miklós, Borián Tibor Sch.P., valamint Kovács Sándor.

A városi kitüntetések névadóiról Molnár Jánosné készített összefoglalót: Ranolder Jánosról, Báró Hornig Károlyról, Véghely Dezsőről, dr. H. Perlaky Józsefről.

Toldi Éva *Veszprém Szent Imre városa is* címmel az Árpád-házi szent gazdag szellemi-lelki örökségéről, valamint a nevét viselő 2007-ben megalakult egyesületről írt. A herceg élete számos szállal kötődik Veszprémhez, például itt tett szüzességi fogadalmat. A Szent György-kápolna, amely tanúja volt a tisztasági fogadalomnak, Hungler József feltáró munkájának köszönheti, hogy napjaikban a nagyközönség is látogathatja. Az egyesület több rendezvénnyel is megemlékezett névadójáról, például szeptember 2-án, gyásznapiján, kiállítással és templomi kórushangversennyel. Az egyesület Erdély Szent Imre-emlékhelyeit is felkereste. Az erről szóló beszámoló ugyanitt olvasható.

Brassai Zoltán *Galhardus de Carcerius*ról, egy francia származású veszprémi püspökről írt rövid ismertetőt, akit a pápa Nagy Lajos király akarata ellenére nevezett ki magyarországi főpappá. E középkori jogvitának azonban hamar vége szakadt, ugyanis pápa mégiscsak respektálta a magyar király kérését, és a nevezettet Brindisi érsekévé nevezte ki. A veszprémi püspöki székbe pedig a király bizalmi embere, Garai János pécsi prépost ülhetett.

Hangodi László a veszprémi végvár hetedik főkapitányáról, rátóti Gyulaffy László vitézi tetteiről emlékezett meg. Ő volt az, akinek oroszlánrésze volt a veszprémi vár 1566. évi visszafoglalásában, amiért megkapta a vár főkapitányi tisztét.

Sebő József arról a Kopácsy Józsefről írt rövid életrajzot, aki pályáját szegény jeruzsálemhegyi kőművessegédként kezdte, majd a magyar kultúra bőkezű mecénásaként és Esztergom érsekéént halt meg.

Küldetésben gróf Bethlen Istvánnál címmel Pósa Endre emlékezéseiből olvashatunk egy részletet. Ezután egy tanulmánykötet ismertetője következik, melynek összeállítója dr. Szöllősy Pál, aki 1956-ban a megyei forradalmi tanács jogi tanácsadója volt, majd Svájcban az 56-os magyarok egyesületének egyik vezetője lett.

A száz esztendő Szalai József atyáról Toldi Éva emlékezett meg.

Rendkívül hangulatos Cholnoky Viktor *A sekrestyés* című novellája, melyet a vár-feljárót őrző Szent Flórián-szobor ihletett.

Ezután versek sorjázna a kalendárium lapjain: Búzás Huba *A veszprémi lány*, Takács Tibor *Az Elefánt cukrászda teraszán*, Széki Patka László *Dániel az övéi között* és Tungli Mária Klára *Egy szombat délután epizódjai* című költeményei örvendeztetik meg az olvasót.

Balassa Gellért írását így kezdi: „Veszprémnek süteményillata van...”, majd így folytatja: „Veszprém: képzeletet megmozgató, népes, nemes hagyományú hely. Az utóbbi esztendőben szebbre változott, újdonságait büszkén, önérzetesen mutatja mindenkinek...” (Süteményillat és jövő)

Kovács Endre krúdys hangulatú, az ódon Veszprémet idéző fekete-fehér fotói után Tüskés Boglárka meteorológus-hallgató gondolatait olvashatjuk az emberek egészsége és az időjárás-változások összefüggéseiről, majd a zöldségek gyógyerejéről, a gyógynövényekről, a kozmetikumokról, a zodiákus ív csillagképiről, azok érzelemkiváltó és gondolkodásmódot befolyásoló hatásairól kaphatunk érdekes tudnivalókat.

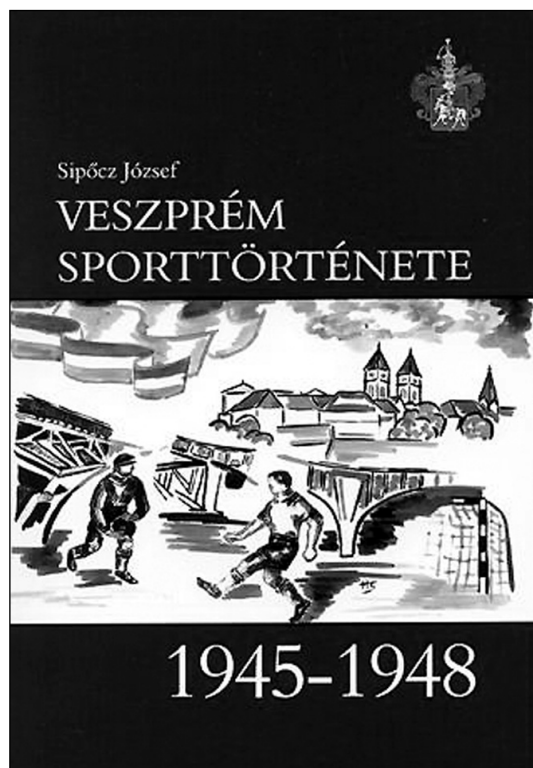
A kalendáriumot Fenyvesi Ottónak a veszprémi utcazene-fesztiválról írott magvas esszéje zárja, a hátsó oldalt pedig egy mives kovácsoltvas-kapu fotója díszíti.

A Veszprém Megyei Jogú Város támogatásával megjelent kötet a BabelPress Bt. gondozásában a Faa Produkt nyomdában készült.

(S. J.)

* * *

Sipőcz József: Veszprém sporttörténete (1945-1948). Veszprém: Veszprém Megyei Jogú Város, 2007. – 111 p. – A sport története világviszonylatban, így Veszprémet tekintve is a régmúlt időkre nyúlik vissza. A célja egyszerre irányul az egyénre és a társadalomra. Nem mondható, hogy egyszerű volt ennek egyértelműen megfelelni. Többek között ez a probléma is szükségessé teszi a vele kapcsolatban lezajlott események múltjának megismerését. Ebben a könyvében a szerző ennek részletes bemutatására vállalkozott az 1945-1948-as évekből. Megtiszteli az olvasót azzal, hogy röviden ismerteti a város sportéletének kezdeteit és a két világháború közötti időszak eseményeit, mert ez az általa feldolgozott sporttörténet III. része. Ezt az időszakot a társulások, az egyesületek, a klubok létrejötte, működése jellemezte

a sportpályák létrehozásával, a szükséges felszerelés biztosításával és a szakosztályok megalakításával.

1945 februárjában megalakultak azok az országos vezető szervek, amelyek a párt-törekvések révén rövid időn belül meghatározták elvárásait a sporttal kapcsolatban. Mivel a háborús veszteségek a sportéletet sem kímélték, városunkban is új kezdeményezések indultak. Újjáéledtek a klubok, sportbemutatókat szerveztek, hogy mielőbb benépesüljenek a sportpályák. Fél év elteltével már 15 egyesületünk volt. A szerző ezeket a sportvezetők nevéhez kötve ismerteti. Működtek tradicionálisan és a kor modern elvei szerint is. Mindez azért alakult így, mert némely egyesület sikeres igazoló eljárást tudhatott maga mögött, mások új vezetőséggel működtek.

1946-ban új szintet kapott a sportélet néhány egyesület fuzionálásával. A szakosztályok a következők voltak: torna, motorsport, asztalitenisz, teke, birkózás, tenisz, ökölvívás, sakk, turizmus, kézilabda, labdarúgás, műkedvelő és kultúr, úszás. Külön fejezetben olvashatunk a szakosztályok történetéről és a városi vezetők hozzájuk való viszonyulásáról.

A szakszervezeti sporttevékenység a politikai viták miatt csak ettől az évtől kezdve indult fejlődésnek. Városunkban először két munkás sportegyesülettel, majd üzemi és intézményi lehetőségek megteremtésével indultak el. Kialakultak a tömegsport-akciók.

1947-ben néhány egyesület megszűnt és újjak is létrejöttek. *„A testnevelési alap megteremtése és a diáksportkörök létrehozása komoly változást jelentett.”* Ennek alapbázisát a Magyar Kegyes Tanítórend Veszprémi Római Katolikus Gimnáziumának cserkészcsapata és tornászai és az 1947 végén megalakult Ifjúsági Sportkör jelentették. Nyertek staféta- és mezei futásban, asztaliteniszben. A repertoárjukban szerepelt még szertorna, futball, kosárlabda, sí.

Más iskolák is bekapcsolódtak ebbe a mozgalomba. Az angolkisasszonyok veszprémi Sankta Maria intézete főképpen gimnasztikával, tornával, kosárlabdázással foglalkozott. Ez utóbbi sportágban a területi centenáriumi versenyen első helyezést értek el. Az Állami Kerkápoly Károly Kereskedelmi Középiskolában 1945 óta működött sportkör. Náluk eredményes volt a futball, az atlétika, a sí, a futás, a kosárlabda, a vívás, a tenisz. Szerveztek Kis olimpiát. A lányok részére foglalkoztak ritmikus tornával és néptáncsal is. A veszprémi állami általános és polgári fiúiskola sportköre szintén több szakosztállyal működött.

1948 elejére országos viszonylatban megdermedt a sportélet. E helyzet felszámolására a párt 31 pontból álló tervet készített és terjesztett a kormány elé. Márciusban megalakult az Országos Sport Hivatal (OSH), amely utasítására Veszprém-ben is létrehozták a népi sportbizottságot. Ennek ellenére a helyi sport újjáéledésének inkább a lelkes sportolók, a lokálpatrióták adtak egyedi arculatot. Az eredményük abban rejlett, hogy elsődlegesnek a sport szeretetét tartották.

„Az 1948-as diáksporteseményekhez tartozik még, hogy megjelentek a versenyeken a Batsányi Népi Kollégium versenyzői is, és az úttörők is pályára léphettek.”

Végeredményben a megnyerően kivitelezett könyv írásos és képes mellékletekkel

hitelesítve, a forrásanyagok felsorolásával és a rövidítések jelentésének közlésével az élet egyik emberbarát törekvését, fejlődését mutatja be. Közelebb hozza az olvasóhoz azt a tendenciát, amely generációkon át élteni és fenntartja az oly annyira nélkülözhetetlen mozgás szervezett formáját.

A kötet az információk közlésével nem csak a közérdeklődés kielégítését szolgálja, hanem hozzájárul a város múltjának megismeréséhez, és a sport, a sporttal kapcsolatos törekvések felé fordítja a figyelmünket. Példát mutat a nehézségeken is átsegítő kitartó munkára.

Napjainkban is fennáll a választási lehetőség a sport különböző szakosztályai közül. Bátran éljünk vele, akárcsak az elődeink! Így jut el az olvasóhoz a szerző szándéka, felhívás arra, érdemes időt, energiát és fáradságot áldozni azért, hogy Veszprém büszke lehessen jó hírű sportolóira, az egészséges, friss erővel és kitartó akaráttal rendelkező lakosaira.

BONTÓ JÓZSEFNÉ HORVÁTH ELVIRA

* * *

Hungler József: Veszprém településtörténete (1988)

Ismerteti: HORVÁTHY GYÖRGY

Alig negyedszázada, a városrombolás divatja idején, komolyan tervbe vették, hogy a várig leradírozzák a régi veszprémi belvárost, hogy modernet, újat építhessenek. A tervet csak részben tudták megvalósítani. Fellázadt az építész szakma. Vitriolos szacikkben támadták nemcsak a megye, a város akkora vezetőit, hanem az örült tervben jó pénzért közreműködni kész építészeket is.

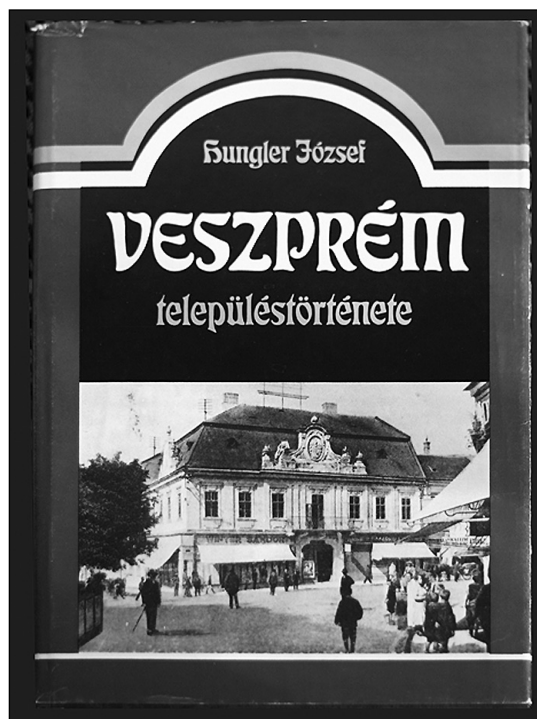
Valószínű, hogy nemcsak ezért módosult az elképzelés, hanem a beszűkülő gazdasági lehetőségek is jobb belátásra bírták a hagyományok iránt érzéketlen döntéshozókat. A Kossuth utcán éles határvonal jelzi, hogy melyik régi háznál torpantak meg a bulldózerek. Azóta felújítva, korszerűsítve pompáznak a szép veszprémi polgárházak. Hangulatossá, otthonossá szépült a belváros üzleti negyede. Elgondolni is rossz, hogyan nézne ki Veszprém, ha jellegtelen, sivár modern építmények csúfítanák a vár tövéig.

Elgondolkodtató, hogy miért külső erőnek kellett fellépnie a régi házak, utcák védelmében? Hol voltak a veszprémi lokálpatrióták, a harcos városépítők? Hová tűnt az 1907-ben alapított Szépművészeti Egylet?

A válasz egyszerű: a Rákosi korszakban szétverték, megfélemlítették, elnyomták, reakciónak bélyegezték a régi Veszprém szerveződni próbálkozó híveit.

Mégis akadtak közöttük erős akaratú, elszánt emberek, akik mitsem törődve az erős szembeszéllel, szorgalmasan vallatták a múltat. Közülük is kiemelkedett Hungler József tanár, aki 1957-ben felszínre hozta a híressé vált Szent György-kápolnát, majd három évtizeden át fáradhatatlanul kutatta szülővárosa helytörténetét.

Az 50-es évek szellemisége nem ért véget a 60-as, 70-es években sem. Hungler József is megtűrt kutató volt, akit támogatás helyett inkább akadályozni illett. Hiába készültek el értékes művei, sokáig senki sem vállalta a kiadás felelősségét. Ide-oda küldözgették a korosodó kutatót, aki előtt felrémlt a plágium veszélye. (Hiszen hangyaszorgalommal összegyűjtött, vaskos adatkötegeit halála után könnyűszerrel eltulajdoníthatták és „önálló” monográfiaként megjelentethették volna lelketlen emberek.) Azokban az időkben hallottam az egyik illetékestől: ideológiai okokból magas helyről nem tanácsolják Hungler József könyveit kiadni. Adatai értékesek, kéziratban megőrzendők és felhasználhatók marxista kutatóik számára. Tehát nem volt alaptalan „üldözési mánia” Hungler József részéről, hogy több évtizedes munkája gyümölcsét mások arathatják le.

Akadtak, akik melléálltak. Az egyik volt diákja, Gubicza Ferenc, a Csupak Tája Tsz elnöke, aki egy újságcikk nyomán anyagi támogatást ígért és adott „A török kori Veszprém” című könyv megjelentetéséhez. A Pannon Nyomda dolgozói pedig munkafelajánlással segítettek az 1986-ban megjelent helytörténeti mű kiadását.

A szerző legutóbb nyilvánosságra hozott műve könyvesztétikailag is figyelemre méltó. A „Veszprém településtörténete” című munkát az Eötvös Károly Megyei Könyvtár adta ki. A nyomdai munkálatokat a Pannon Nyomda végezte.

A kék borítójú könyv elején a XVIII. században épült Kapuváry-ház még a szá-

zad elején készült fotón. A borító hátsó oldalát a veszprémi káptalan XIII. századi pecsétje díszíti. A könyvtáblán Veszprém város címerét fedeztük fel.

A szerző az őskortól 1945-ig 21 fejezetben tárgyalja a földrajzi környezet, illetve az ember és élővilág viszonyát. A város pedagógusai kincsesbányát vehetnek birtokukba, igaz, nem olcsón: a szép és tartalmas könyv ára 180 forint.

A könyvből megtudjuk, hogy az Őstenger eltűnése óta főleg mészkőből, dolomitból, márgából tevődik össze a város és környéke dimbes-dombos felszíne. Mivel folyó- és forrásvíz volt megfelelő mennyiségben, az életfeltételek is jók voltak növényeknek, állatoknak, majd az embereknek. A szerző idézi Rhé Gyula tudós múzeumigazgatót: „Veszprém város területe egy hatalmas sírmező, ahol a kőkor népeitől kezdődőleg minden itten megfordult népek temetője volt.”

A magyar honfoglalás előtt római, avar, szláv, frank népesség lakott a mai város területén és környékén. A szerző saját véleményét vállalva, teljességre törekedve válaszolja a régészek, történészek vitáit egyes konkrét kérdésekkel kapcsolatban.

Bizonyítottnak vehető, hogy a veszprémi vár elődje már a honfoglalás előtt létezett. Hiszen a három oldalról szinte megmászhatatlan szikla önmagát kínálja erődítmény építésére. Nincs okunk kételkedni Anonymus gesztájában, mely szerint Ösbő és Óse honfoglaló serege napokig ostromolta a veszprémi várat.

Szerintünk az sem vitatható, hogy az egyik fejedelmi székhely volt a város. Nem véletlen, hogy helynévként maradt fenn Árpád két fiának, Jutasnak és Fajsznak a neve. Az sem lehetett véletlen, hogy Sarolt, István király anyja a veszprémi várban tartózkodott, amikor Koppány az ősi joga feleségül akarta venni a fejedelmi özvegyet. Hiszen csak így léphetett volna Géza örökébe.

Az Árpád- és Anjou-korban nemcsak a vár alján (a mai Dózsaváros helyén) élték a Szent Tamás nevű szegen (városrészen), hanem a Bakonyi Múzeum környékén és a Komakút tövében is. Ott volt a később elpusztított Szent Miklós-egyház. A harmadik település a völgyhíd közelében, a mai Szent László-templom helyén volt, amelynek a központja a Szent Margit-egyház volt. Akkoriban a templom köré zsúfolódott a lakosság, a temető pedig a templomkertben volt.

Veszprém jelentős kereskedelmi központ már a középkorban. Több piaca is volt: évszázadokon át az egyik legfontosabb a vár alatti térségben a mai Pósa-ház előtt.

A szerző tisztelettel ír az egykori mesteremberekről, a végvári katonákról, a török időkben is eleven kereskedelmi életről. Nemcsak az egyházi és világi vezetőkről, hanem a nép egyszerű fiairól, a mindennapi életről is tudósít, így teljes a könyv, amelynek olvasása nyomán némi fantáziával szinte filmszerűen elképzelhető a múlt, a régi korok városképe.

Érdekes adalék, hogy a rendkívül tagolt felszínű Veszprém a XVIII. században a hidak városa volt. „A várost délről átszelő, a mai Lenin liget felső végétől induló egykori Kasza-völgy felett, a mai megyei tanács épülete előtt egy nagy hídon közlekedtek, akiknek a Koma-kút felé akadt dolguk. Ugyanez a völgy a színházkertén át folytatódott, mint akkori nyitott mélység a Jókai utca felé. Ennek indulásánál, a mai Anna-kápolna előtt, ismét hídon lehetett közlekedni a Jeruzsálem-hegyi rész irányá-

ba. Hasonló hidakról tudnak, a jegyzőkönyvek a másik mélység, a Buhim-völgyi részen is. Újabb két évszázad kellett, amíg e hidak a gondokkal együtt eltűntek és maivá formálódott a városkép.”

Megható olvasni a veszprémi polgárok évszázados küzdelméről. Szerettek volna megszabadulni a püspök-földesúri unalom alól és szabad királyi városként gyorsabban fejlődni. Jellemző, hogy a legélesebb vitáik éppen az első városrendezővel, Padányi Biró Márton püspök-főispánnal voltak. A konfliktus lassítja az utcák, terek kialakítását, valamint a mélyedések és hidak eltüntetésének folyamatát. A nagy XVIII. századi püspök nevéhez fűződik a vár ma is látható kiépülése.

A XIX. században tovább fejlődik a kis városka, hogy a XX. században közepes nagyságúvá nöje ki magát.

Ma is megszívlelendők dr. Óvári Ferenc egykori tűzoltó-főparancsnok 1917-ben leírt szavai, melyet a városfejlesztő bizottság megalakítása ügyében vetett papírra: „Elérkezett az ideje, hogy a bizottság megalakuljon, s alapozó munkával irányítsa a város huszadik századbéli szükséges fejlődését. Ebben nem szabad ötletszerűen dolgozni, s egyben ideákat jól, rosszul megoldani. Tervszerűen, előre jól megfontolva kell a város fejlődését megállapítani.”

Vajon, ha a 60-as, 70-es években lett volna ilyen bizottság, arányosabban fejlődhetett volna a város?

A szép fehér papírra nyomott csaknem 400 oldalas könyvet gazdag képanyag illusztrálja: régi térképek, oklevelek, utcarészletek, jelentős személyiségek arcképei, melyek vizuális élményt is jelentenek az olvasó számára.

Hungler József könyve tartalmában, küllemében méltó párja Gutheil Jenő Árpád-kori Veszprém című művének.

(Megyei Pedagógiai Körkép, 1989. 1. sz. 58-60. p.)

MÚLTIDÉZŐ

**Amikor a katonazenekar
a Kossuth-indulót fújta**

Írta: SZIKLAY JÁNOS

Gyermekkoromban történt. Akkortáiban végződött a kettős háború, az olasz és a porosz. Az előbbi olyan osztrák diadal volt, amely után éppen azt az országot kellett odaadni, amelyből szerencsésen kiverte az osztrák sereg az olaszokat. Ezzel az egy custozzai csatával akarják elfelejtetni az összes vereségeket. Mert, hogy egyszer a másíknak a fejére is koppintottak a furkóval, el akarják hitetni a világgal, hogy az ő fejük nem volt össze-vissza szabdalva a kudarcos verekedésekben. A másik háború már sokkal nagyobb bajjal végződött. Bajjal is, szégyennel is. És mindenek fölött Ausztria kénytelen volt kiadni Magyarországot Magyarországnak. S még jobban kiadta volna, ha történetesen nem a német porosz a győző, aki követte azt a németnek való elvet: Űsd agyon, de ne nagyon.

Tehát 1866 végén volt. Az alkotmányosság még mindig aludt. Húzogatták a szemét, mozgatták, élesztgették; de még aludt.

A veszprémi piac végén, a vár alatt volt a Fekete elefánt kereskedés. (Ma is megvan.) Előtte pirinyó terasz. Rajta kőpad. Mielőtt a várba mentünk volna az iskolába, itt gyülekeztünk össze. Természetesen csiripelve, lármázva. És a bolt gazdája türte. Idők jártával ez a diák-sokadalom tartozéka lett a boltnak. Szokás-joga a diáknak. Mindenki természetesnek találta.

Valahányszor telente Budapesten az Erzsébet-tér, az Eskü-út, vagy az Alagút-utca platánjain látom összegyűlni a verebeket és hallom a csiripolásukat, mindig a Fekete elefánt padja és vasrács glanderja jut eszembe.

Azonképpen a boltban, ahol jóféle likörök és dohány is voltak, hivatal előtt és után jó ismerősökből egész kis kaszinó szokott összeállani. Szék nem lévén, bizony állva kellett diskurálniuk.

Tudom, hogy egyszer a városi perceptor (pénztáros), Széll Péter, (akit Eötvös Károly bizonyosan jól ismert), meg a Kóber szítás diskurált benn a gazdájával. A bolt előtt megállt egy talián hárfás és játszani kezdett. Nem ám olyan nyekergő nótákat, mint némely kóborló stájer, vagy cseh hárfás leány, hanem játszott szépen, megindítóan, mint olyan talián, kinek vele született az érzéke a szép muzsika iránt.

Egyszerre csak kiugrik a boltból Kóber szítás és püföli a szerencsétlen taliánt.

– Gazember! Hogy mered ezt játszani? Ki tanított rá? Csúfolni akarsz bennünket? De már ezt majdnem sírva kiáltotta nagy haragjában.

Persze, hogy mi voltunk az elsők, akik odafutottunk.

Kijöttek a többiek is a boltból.

Mi történt? Miért bántja azt a szerencsétlen taliánt, aki nem vétett neki?

A talián meg fogadkozott, hogy ő dehogy is akart vele bántani valakit, legkevésbé a magyarokat, akiket szeret; ezt a nótát itt tanulta, tetszett neki, azért játszotta.

– Szerencséd! – Szólt Kóber csöndesebb hangon. – De ha engem látsz, akkor ne halljam. Mert megszakad a szívem. De előbb a tiedet döföm át.

És pénzt nyomott a talián markába, hogy álljon békében odébb.

– Hát mi volt az?

Keserű rekedtséggel válaszolt Kóber:

– Mi volt? Ezt hallottuk, mikor Világosnál letettük a fegyvert...

A Kossuth-induló volt.

Nem merte még azokban a napokban nevének nevezni; noha már bátran tehetne volna.

Az esetnek híre ment a városban (hogyan, mikor annyi diák volt a tanúja?) és csak úgy kapkodták az udvarokon a hárfást, hogy játssza a Kossuth-indulót.

De hát kitől tanulta?

A kántortól.

Annak megvolt lekottázva. No hát rajta! Adja ide, hadd írjuk le. Aki csak valami-

féle hangszerhez konyított, sietett lekapni; mert magát a kottát nem adta ki a kezéből a kántor.

A háború után történt, hogy egy vadászzászlóaljat helyeztek a városba. A 3. számú volt. Többnyire karinthiai fiú; tisztességtudó. Nagyon megszerették őket a városban.

Ekkor még volt zenekaruk is a vadászoknak. Csak 1866 óta nincs. Persze nagydob, cintányér nélkül, mivel hogy a vadászcsapatoknál nem volt dob, csupán kürt.

A zászlóalj parancsnokát csakhamar a rangidős kapitány váltotta föl, őrnagy lett. Lakott pedig ez egy tisztviselő házában, akinek két szép leánya volt. Lehet, hogy több is, én csak a kettőt ismertem.

A kapitány, azaz már őrnagy szerelmes lett a nagyobbikba. Nemsokára meg is kérte, s mert gazdag fiú volt, – igaz, hogy már nem gyerekember, ami gondolható – gazdag és szerelmes. Még a kauciót is ő fizette le. Mert a leány apja bizony nem adhatott volna rá egy ezrest sem.

Ez az őrnagy, aki egyébként is finom érzésű úri ember volt, amit önzetlen szerelme legjobban bizonyít, szeretett kedvükbe járni a városiaknak. Már ideálja kedvéért is. Annyit talán sehol sem muzsikált még katonazenekar, mint abban az esztendőben a hármas vadászoké.

Hát amikor megjött a híre a magyar kormány kinevezésének, meg a koronázásnak!

Az őrnagynak egyszerre az az ötlete támadt, hogy magyar darabokat is taníttat be a zenekarral. A Hunyadi-induló volt az első. Ennek megvolt bizonyos nemzetközi színe; nem számíthat rebellis darabnak. De még mást is szeretett volna.

Menyasszonyát kérte, ajánljon neki valami jó magyar indulót. De ne ám a Rákóczi. Az nagyon szép, ha a cigányok húzzák; de hát a jágerbanda nem játszhat ilyen felségsértő darabot.

Éppen akkor pendült meg az udvaron a talián hárfája.

– Ezt taníttassa be! A kedvemért. – szólt bátor kacérsággal a leány.

De hol kapom meg?

A kántornál.

Elküldöm hozzá a kapeémeisztert.

El is küldte nyomban.

A kántor odaadta az indulót. Még az ötvenes években írta le; nem merte kitenni a címét, csak ezt írta fölébe: Magyar induló.

A zenekar egy hét múlva már játszotta. Éppen a koronázás napján, a nemzeti zászlók lengő százai között.

Óriási éljen és taps zúgott föl a piacon. Meg kellett ismételni háromszor, tízszer.

Éltették a karmestert. Éltették az őrnagyot. Ez a kaszinó urai közt állt az erkélyen és köszöngette a tüntetést.

De azt senki sem mondta meg neki, hogy miféle induló, mely annyira föl tudja lobbantani a magyar vérét.

Egy hónap múlva a zászlóaljat áthelyezték Ausztriába. Katonai érdekből. A város-

ban kicsiny volt a kaszárnya, a magánházakban való elszállásolás pedig kényelmetlen, sőt rontja a fegyelmet, így mondták hivatalosan.

Akkor mind azt hittük, hogy ezért van. De hát, ha egy esztendeig jó volt, nem lehetett volna tovább is az? Kaszárnyát is lehetett volna építeni.

Szóval szolgálati érdekből távoznia kellett a zászlóaljnak. Ma már tudjuk, hogy mi lehetett az a szolgálati érdek.

Még az őrnagy is ezt hitte. Szentül hitte. És vitte szépséges feleségét.

Csak mikor már Ausztriában volt a zászlóalj, ahol nem kellett akkor a magyar muzsika, akkor sügta meg a szép asszony az urának, mi volt az igazi neve annak a magyar indulónak.

(Veszprémvármegye, 1936. április 10.)

A veszprémi „elefánt”-ról

Írta: Dr. R. S.

Városunk egyik helyi érdekessége, a piactéri elefánt eltűnt talapzatáról, hogy nemsokára megujhódva térjen vissza a helyére. Talán nem lesz érdektelen, ha ennek a régi bolti címernek múltjáról egyet-mást átadunk az emlékezetnek.

Ez a gondosan megmintázott, élethű elefantszobor közel száz esztendeje szolgál a Rákóczi-tér sarkán levő régi fűszerüzlet címeréül. A hagyomány szerint Schill Ede jómódú fűszerkereskedő, aki egyúttal a háznak tulajdonosa volt, készítette a múlt század derekán, üzlete fölé címerül, az elefántot. Akkoriban nagyban divatoztak az ilyen plasztikus bolti címerek városunkban is, de ma már csak ez az elefánt és a Korona-szálló bejárata feletti korona emlékeztetnek az elmúlt, régi időkre.

A könyörtelen térrendezés eltüntette már az elefántos bolt melletti vasráccsal körülvett kis térséget, pedig valamikor, amikor még csak kevesen olvastak, ez a kis térség valóságos kisebbfajta kaszinó volt. A várból lejövő vármegyei urak, sétáló öregurak ezen a kis téren rövid időre megállva, megvitatták a napi eseményeket, jóízűeket nevetve egy-egy vaskosabban kiszínezett történetkén.

Idők során a piactéri elefánt még az irodalomba is belekerült. Szomaházi István emlékezik meg róla egyik elbeszélésében. Ennek a veszprémi születésű írónak elbeszéléseiben gyakran találkozunk veszprémi alakokkal, veszprémi hangulatokkal.

Belejutott ez a mi elefántunk még a francia irodalomba is, az igaz, hogy nem vala-

mi megtisztelő beállításban. Tissot Viktor francia írónak ezelőtt mintegy ötven évvel megjelent – Voyage au páys des Tziganes (Utazás a cigányok országában) című hírhedt könyvéről van szó. Ebben a valótlanágokkal és tudatos ferdítésekkel tele művében Tissot hazánkat, mint exotikus furcsaságokban bővelkedő félbarbár országot tünteti fel. Veszprémben csak két érdekességet talált. A főtér egyik boltja felett egy elefántot látott, amelynek farkától egy cukorsüveg csüng alá. Természetesen ez nem volt igaz, aminthogy nem volt igaz az sem, hogy a veszprémi hölgyek párizsi divat szerint öltözködve sétálnak az utcán átvonuló ökrök és tehének között. A magyar irodalmi világ erélyesen visszautasította Tissot könyvének hatásvadászó ízléstelenségeit.

Ötven évvel ezelőtt, nyári időben járt Veszprémben Tissot Viktor, aki barna bársony utiruhájában, csizmásán úgy festett, mintha legalábbis Ázsiában, a Góbi sivatagon tenne felfedező utakat. A nagyműveltségű Peczek Gyula vármegyei pénztárnok kalauzolta. Ez az előkelő gondolkozású úriember nem is sejtette, hogy a francia vendég minő hálátlansággal fogja megfizetni az előzékeny fogadtatást.

1907. áprilisában nagy veszedelem fenyegette elefántunkat. Kigyulladt és elégett feje fölött a háztető, de – szerencsére – a lehulló, égő gerendák nem okoztak kárt benne. S ezzel befejeztük a régi, nyugalmas idők tanújának, az öreg bolti címernek történetét.

(Veszprémvármegye, 1933. január 1.)